

מולד

ירחון מדיני וספרותי

אייר תשי"ז כרך ה' חוברת 26 מאי 1950

67	מדינת ישראל והתנועה הציונית ד. בריגוריון
77	ההסתדרות בתוך קיבוץ הגלויות פ. לוביאניקר
	בין לאומים:
84	מזרח ומערב: מאזן הכוחות יצחק קמחי
89	שלושה שירים אברהם בן יצחק
92	בעפר הדרך חנוך ברטוב
111	לבו של הנער חיים גורי
113	סוקראטס — קדוש אירוני? ג. י. ליבס
120	ערכי האגדה ותרבות דורנו יוסף שכטר
124	תוהו וכוהו וחושך מ. ליפסון
	רשימות:
126	על ליאון בלום שלמה ביקל
128	בשולי החוברת
110 ו-98	ציורים מאת אהרן גלעדי בעמודים 92, 98 ו-110

דמי החתימה: 2.750 ל"י לשנה; 1.400 לחצי שנה; מחיר החוברת 250 פרוטה; שכר המדפוס: 40 ל"י העמוד, 20 חצי העמוד, 10 רבע העמוד; אין המערכת אחראית לתוכן הסודעות; כתבידך שלא צורפה להם מעטפה כתובה ומבוללת אינם מוחזרים; הבחבת: רחוב יהודה הלוי 40 תל-אביב.

M O L A D

MONTHLY REVIEW OF POLITICS AND LETTERS
EDITED BY EPHRAIM BROIDO

Vol. V

No. 26

May 1950

PUBLISHED BY THE PALESTINE JEWISH LABOUR PARTY

The Offices of MOLAD are at 40, Yehuda Halevi St., Tel Aviv, Israel.

Tel. 5774. Annual Subscription LI 2.750; Abroad \$ 9, including postage.

מדינת ישראל והתנועה הציונית

ד. בן-גוריון

להוסיף מיד: איני פוסל חלילה ציונותם, ואיני רואה אותם כגורעים או כפחות-מעלה במלכות הציונית. זוהי גדולתה המוסרית של התנועה הציונית שבה כולם שווים: מי שמסר כל חייו לענין הציוני ומי שאך אתמול נצטרף לתנועה. ואחד המרבה ואחד הממעט.

אנסה לגלות מהו מקור המבוכה. נשאלה כאן שאלה בנוסח של פסח: „מה נשתנה“. אכן, יש שינוי. נשתנו שלושה דברים: השינוי הראשון הוא — שקמה מדינת-ישראל, ואחד הקשיים העיקריים שנתחבטה בהם הציונות סולק. הציר נות קיבלה על עצמה לבנות מדינה. דרך העולם הוא, שמדינה חדשה נבנית על ידי מדינה ישנה. מדינה היא מעין צבת בצבת עשויה. כך נבנו מדינות אמריקה, קנדה, אבסטרליה, גירזילאנד ועוד. עלינו הוטל לעשות צבת בלי צבת. מלאכה זו לא היתה קלה. והנה סוף סוף חושלה הצבת הראשונה ויש לנו מדינה. המדינה היא מעכשיו המכשיר הראשי להגשמת הציונות. הרי שינוי ראשון. מעכשיו לא נצטרך לשחק במשחק שהציונים קראו לו „מדינה בדרך“. אין זה ביטוי ציוני מובהק. הרצל אמר מתוך תפיסה ציונית נאמנה שהציונות היא העם היהודי בדרך. זוהי לדעתי ההגדרה הנכונה ביותר של הציונות גם עכשיו. אין „מדינה בדרך“ במובן שהשתמשו בו הציונים בקונגרסים. מדינה קיימת או אינה קיימת, ואין מדינה „בדרך“. חכם מדינאי וצבאי גדול השתמש בביטוי „מדינה בדרך“ שימוש נכון. שלא כעסקנים הציונים שלנו. נפוליאון אמר שהצבא הוא מדינה בדרך. בכל מקום שהצבא הולך — המדינה הולכת אתו. אולם אנו שלא היתה לנו מדינה והיו לנו כיסופים מדינתיים — רצינו, לכל הפחות, לשחק בגיוני מדינה. והקונגרס הציוני היה לרבים „מדינה בדרך“. אין עוד צורך במשחק. ואם על כך יצטערו ציונים — לא אשתתף בצערם. הוקמה מדינה ממש. זהו כיבוש ציוני שקשה להפליג בערכו. ובגללו אין כל יסוד וסיבה ל„מבוכה“ — להיפך. זהו מקור חיוק ועידוד.

השינוי השני שחל הוא בעליה. נשתנתה העליה — מהותה, היקפה, קצבה, דחיפותה. במקום עלית יחידים יש עכשיו יציאת הגולה,

שמעתי גם קראתי מה שנאמו ברעה״פ הציוני על חשיבות ההסתדרות הציונית. היה נעים לשמוע חברים מדברים בהערצה ובחיבה כזו על המסורת הציונית ועל ההסתדרות. גם לבי הציוני נתרגש למשמע נאומים פאתטיים אלה. כששר מעתי את הנאומים היה לי רצון ללחוץ ידי הנאומים. אבל כששקלתי בשכלי ובמצפוני הציוני דבריהם הנרגשים הגעתי לידי מסקנה שלא בכל אני יכול להסכים לדבריהם. עלי להעיר קודם כל שהם לא נגעו כלל בבעיות הציונות — אלא בבעיה של הציונים. יש קשר בין שני הדברים האלה, אבל אין הם היינו הך. וגם בבעית הציונים הם עמדו אך ורק על בעיתו של סוג ציוני אחד, ולא של כל הסוגים. כי התנועה הציונית עומדת היום (ונדמה לי שכך היה תמיד) על שלושה אלמנטים ציוניים. שונים זה מזה במהותם הציונית: סוג אחד — אלה שכבר עלו ארצה ויושבים בה ומזדהים בכל חייהם, יום יום, עם המפעל הציוני, והזדהות זו היא בלי ערבון מוגבל, לאורך כל החיות. לכל חייהם — ועלי להוסיף, גם במותם. ויש סוג שני: העולים או המתעמדים לעליה. ויש סוג שלישי: אלה שאינם עולים ואינם מתעמדים לעליה, בכל אופן לא בתקופה הנתונה, ולפי הפרתם הם עצמם. החברים גולדמן, רוטנברג, גלמן ורזו הלפרין עמדו בדבריהם על הבעיות של הציונים מהסוג השלישי.

הם דיברו על „מבוכה“, ואם יש מבוכה בקרב הציונים — היא חלה רק על הסוג השלישי. אין מבוכה בקרב הציונים אשר הודהו בכל חייהם עם המפעל הציוני, יש קשיים לציונים אלה, יש גם כשלונות, וגם צפויות להם סכנות, אבל אין „מבוכה“ ביחס למפעל הציוני ולחזון הציוני. אין הם שואלים אם להמשיך או לא. גם אלה העולים והעומדים לעלות יש להם קשיים, צרות, סבל — אבל אין הם שרויים באותה „מבוכה“ שעליה דובר כאן. המבוכה פגעה רק בסוג השלישי בלבד, כלומר בציונים שאינם עולים ואינם עומדים לעלות. ואני רוצה

מתוך נאום במושב האחרון של הוועד הציוני.

כמעט כל אדמת המדינה היא בידינו — ואין מתיישב. ואין לזלזל במסורת — יש בה כוח מוסרי גדול — אבל קשה לי לראות אנשים שכל חייהם היו מוקדשים לגאולת האדמה ולהתיישבות, שאינם מבחינים בשינוי העצום הזה שהתחולל בענף הקרקעות, ואינם מבינים שעכשיו אין השאלה כיצד להשיג אדמה למתיישב אלא להיפך, כיצד להשיג מתיישבים לאדמה.

אי-אפשר שהתנועה הציונית והמנהיגים הציוניים לא יראו את שלושת השינויים האלה ולא יעריכו משמעותם המלאה, ולא יסגלו אח הכלים והמכשירים הארגוניים והכספיים, וגם הרגלי המחשבה והעשיה, לשינויים מהפכניים אלה. אלה הם שינויים חיוניים, שיש בהם משום הישגים וכיבושים עצומים, אבל צרורות בהם גם סכנות חמורות וגדולות. התנועה הציונית לא העריכה אף פעם כראוי יכלתה ההיסטורית — והיא הופתעה כשבאו לה גדולות ונצורות. אולם היא גם לא הבחינה ועדיין אינה מבחינה כדבעי בסכנות הכרוכות בהתגשמות הציונות. ואני מודה: לא ידעתי כל רצינותה של הציונות עד שהייתי בארץ ועמדתי פנים אל פנים מול גילור־ייה החמורים של ציונות ההתגשמה. רק פה בארץ למדתי שההגשמה הציונית היא ענין של חיים ומוות, ואין זה דבר קל להיות ציוני. מאז נשתנו הממדים, נשתנה הקצב — גדלו המעשים, גדלו האפשרויות, גדלו גם הסכנות.

כיצד נפגוש את השינויים הללו? אתחיל בהנחה אשר היא, כמדומני, משותפת לכולנו, גם לבני הארץ וגם לציוני הגולה. עם הקמת המדינה לא נתגשמה עדיין הציונות, ואין המדינה בכוחותיה בלבד יכולה להגשים את הציונות. אבל אין זאת אומרת ששום דבר לא נשתנה, והכל כדאשתקד, וכל מה שהיה לפני הקמת המדינה — ישאר גם להבא. יש לנו עכשיו ארבע בעיות יסוד: עליה, התיישבות, בטחון, מדיניות־חוץ. אגע בקצתן של בעיות אלו לראות אם אמנם הכל כדאשתקד. אני מבין לצרכי ההס־תדרות הציונית ולמצבם של ציוני אמריקה ואנגליה, ואף על פי כן איני יכול ללכת בעקבות חבר ותיק ונאמן כנחום גולדמן ולדון על סידורי העליה וההתיישבות לא לגופם. מתוך צרכי העליה וההתיישבות, אלא מתוך הצרכים של ההסתדרות הציונית באמריקה או בדרום אפריקה.

אתחיל בעליה. איני שותף לדרישת א. דוב־קין, כי יהודי אמריקה יעלו ארצה כאשר עולים יהודי תימן. אין לדעתי שחר לדרישה זו. אין

קיבוץ גלויות. ואני מסתפק עכשיו בהגדרה של רזו הלפרין: קיבוץ גלויות, ולא קיבוץ הגלירות. הלוואי ונבצע קיבוץ־גלויות בימינו אלה, ונראה אחר כך אם להוסיף ה"א הידיעה או לא. ההבדל אינו כמותי בלבד, אין זה רק הבדל בין ששה עשר אלף לשנה כפי שהיה בתקופת המנדט, לששה־עשר אלף לתודש, כאשר היה אחרי הקמת המדינה. יש הבדל מהותי. זוהי עליה קטסטרופאלית. בשביל גלויות רבות עליה זו היא שאלה של חיים ומוות. אין תנאי החיים שום בכל קיבוצי היהודים בגולה. יש ארצות שבהן היהודים צפויים לשמר פיסה, יש ארצות שבהן צפויים היהודים לשמר רוחני — ויש ארצות שאין היהודים מרגישים ורואים סכנות אלו, או מפני שאינם או מפני שאינם נראות. אינו דומה המצב בתימן, בעיראק או ברומניה, למצב בשוויצאריה, בארגנטינה או באמריקה הצפונית. היה לנו ריב עם ממשלת המנדט על מידות יכולת הקליטה הכלכלית. עכשיו ברור שאין להתאים את העליה לתנאים כלכליים קיימים, אלא להיפך, יש להתאים את המשק לקליטת העליה. אי אפשר לרחות את עלית תימן או בבל עד שייבנו הבתים ותוכן התעסוקה ויוכשרו כל האחיות לבתי החולים שיידרשו. — כי בעלית תימן ובבל ורומניה יש משום פיקוח־נפש, שהוא קודם לכל. וכל יהודי שהעלתו היחידה היא בעלית — יש להעלותו בלי שהיות ובלי חקירות, ויש לעשות מאמץ עליון לקליטתו לאחר שעלה. שמעתי לפני כמה חדשים מציוני חשוב, שאין ציונותו פחותה משלי, נימוקים רבי־משקל להאטת עלית יתודי תימן. מיד שלחתי שליח מיוחד לעדן לעמוד על המצב, ולאחר ששמענו מה מתחולל בתימן: כיצד היהודים נוהרים מכל קצוות תימן כאילו בא משיח, ובסכנות נפשות ובחוסר כל הם יוצאים בנעריהם ובזקניהם לעדן כדי לטוס על כנפי נשרים לארץ הסגולה, אם כי רבים מהם נופלים בדרך, נשדדים ונחלים — החלטנו לא להאט אלא להאיץ עלייתם, והשגנו מאמריקה אווירונים נוספים והעלינו בזמן קצר כמה שהיה בגדר האפשר. אם כי ידענו שאין עדיין בארץ בתים לשיכונם וגם לא מיטות בשביל חוליהם המרובים, וכך נעשה גם ליהודי עיראק — כי אין ברירה. הוויכוחים על מידות העליה הם וויכוחי סרק, כי ההיסטוריה לא הניחה לנו בשעה זו כל ברירה. ואם מחר יפתחו הדלתות ליהודי רומניה — נקבל כמה שיבואו. ויש שינוי שלישי — אף הוא גדול ומכריע:

בתקופת המנדט — למעלה משבעים אלף לשנה. אבל העליה התיארה היתה שונה; היא הכניסה הון לארץ. לא כל עולה הביא אתו הון. היו עולים רבים מחוסרי אמצעים. אבל היתה עליה בעלי הון, והעליה בכללה הביאה אתה רוב ההון שהיה דרוש לקליטתה. העליה עכשיו היא ברובה הגדול והמכריע מחוסרת כל אמצעים. והיא גדולה פי כמה מן העליה שבתקופת המנדט. עליה מוגברת כזו ללא אמצעים אי-אפשר לקלוט בלי כוח המדינה ומחוץ למסגרת המדינה. בימי המנדט היתה והנהלה הציונית אחראית לעולה מחוסר-האמצעים, והממשלה סמכה על אחריות זו, כי היא צמצמה את העליה וגם יכלה לסגור השערים לגמרי, אם הגיעו הדברים עד משבר. ומדבר אני על ממשלת המנדט ב"זמנים הטובים", לפני הספר הלבן, כשלא היתה עוינת, ולפעמים גם היתה מסייעת לנו. אך ממשלת ישראל לא תגביל ולא תצמצם עליה זו. ובלי גיוס מלוא כוחה הממלכתי של המדינה לא תיקלט עליה זו. אבל גם יכולת המדינה לא תספיק, ומשום כך הנחתי הנחה ראשונה שהמדינה לבדה אין בכוחה להגשים את הציונות והיא זקוקה לעזרת העם.

העם היהודי כולו עדיין אינו מגויס לעזרה, ולא כל כך קל לגייסו. ההסתדרות הציונית אינה אלא חלק מן העם, ובמובן רעיוני לפחות היא החלק החלוצי שבתוכו. וגם חלק זה עושה רק חלק קטן ממה שהוא יכול וצריך לעשות. אבל העם היהודי והציונים שבתוכו עושים רק במידה שהם רוצים לעשות, ואין כוח שיכוף אותם. ולכן יש הכרח במלוא כוחה של המדינה, זה המכשיר שאינו בנוי אך ורק על התנדבות, אלא מיוסד על מסגרת מחייבת; יש הכרח שהמדינה תעמיד על עצמה מלוא העול שיש להטיל על תושביה למען קליטת העולים. והמדינה יכולה לחייב גם אלה שרוצים בכך וגם אלה שממאנים, שישרתו את העליה ויסתייעו לקליטתה. יש להטיל חובות גם על העולים. לא רק אזרחי המדינה נתבעים — גם העולים בעצמם נתבעים. הם נתבעים לעבוד, ללמד את הלשון, להכשיר עצמם למקצוע, לחקלאות, לשירות עצמם במלוא יכולתם. וזהו חרפה לנו ולעור לים, שיושבים בחורים צעירים במחנות ופועלים מן החוץ מובאים לשרת את המחנות. יושבי המחנות חייבים לשרת עצמם. בושה היא שיושבים אנשים וגושים צעירים במחנות, חדשים על חדשים, ואינם לומדים את הלשון, ובושה היא

יהודי תימן עולים מפני שהם ציונים טובים יותר מיהודי אמריקה. איני יודע אם הם בכלל "ציונים". אני יוצא הציונות הרוסית, וציוני רוסיה, נדמה לי, לא היו מהגרועים שבציונים, אבל ציוני רוסיה לא עלו ולא היו מוכנים לעלות, ולא חשבו שחובתו של ציוני היא קודם כל לעלות ארצה. זאת עשו רק מעטים — ועל המעטים הביטו רבים כעל בטלנים. ציוני אמריקה אינם שונים מציוני רוסיה. ואם עלו מרר סיה — עלו מפני השוט. ואין זה מפליא כלל. גדולה הסרת הטבעת, איני מתפלל להסרת הטבעת, אך ישנה עכשיו עליה קטסטרופלית מכמה ארצות — ולכן העליה קודמת לכל. המדינה היא עכשיו המפעל הראשי והעיקרי של הציונים, ומי שאינו שוקל קודם כל טובת המדינה — אינו ציוני. אך לדעתי ישנו דבר אחד שקודם למדינה — צרכי העליה. אם עליה קטסטרופלית זו גם תביא נזק למדינה — עלינו לקבל אותה. על המדינה לסבול ולקלוט בתנאים לא-כלכליים, לא מסודרים ולא רציונליים. כאן יש ענין של פיקוח נפש, הצלת קיבוצים יהודים שלמים, אמנם יש גבול גם ליכולת הבלתי רציונלית של המדינה. אינני מאמין בנסיים. הקדוש ברוך הוא קבע העולם לפי חוקים מסוימים, ואין לעשות את הנמנע. אבל יכולתה של המדינה היא גדולה הרבה יותר ממה שנדמה במבט טיטחי, ויכולת זו עדיין לא גוצלה במלואה. אם העליה תגרום נזק לתושבי המדינה — העליה קודמת. עדיין לא סבלנו דיינו למענה.

העליה קודמת לכול, לא רק מפני שעלינו להביא בחשבון את מצבם של יהודי תימן או בבל או רומניה. יש גם שיקול נוסף ומכריע — בטחון המדינה. היהודים שיכוריי-נצחון וגאיי-נצחון. הגאווה אולי מוצדקת במקצת, אך הש"כרון מסוכן. עלינו לדעת: טרם ניצחנו. הסכנה שארבה לנו ב-14 במאי עודה קיימת, ולא עוד אלא היא הולכת וגדלה. הם נלחמו בנו ונכשלו — והם לומדים מהכישלון. השנה היינו למיליון, יכעני זהו הדבר הגדול ביותר שקרה בהיסטוריה שלנו אחרי החשמונאים. אבל אין אנו סוף סוף אלא מיליון אחד — והם ארבעים מיליון. ובהיותנו למיליון וחצי — אם ירבו ביגרתם עוד יותר, יש לנו יתרון באיכות, אבל דרושה מות מינימאלית כדי להפעיל את האיכות. עליה גדולה ומהירה היא איפוא שאלת-חיים למדינה. וחל שינוי בעליה. השינוי אינו רק כמותי. הוא איכותי. בשנת 1935 הגיעה העליה לשיאה

לנו תמיד ובשפע, אבל האדמה אותה אנו עלר לים להפסיד, ולכן עיקר העיקרים היא גאולת הקרקע. מה עשה הקדוש ברוך הוא? הגענו לימים שבהם נהפכו היוצרות: אדמה יש לנו בשפע, והיא כולה שלנו, אבל אין יהודים ליישב אותה. בשעה זו נדמה שהקושי הגדול של המדינה ושל התנועה הציונית הוא בקליטת העליה הגדולה. אין מחסור בעולים — יש קושי בקליטתם. אך ציוני המנסה קצת לראות מעבר להיכס ולמחר, ולהתבונן בשולי האופק של העתיד הקרוב, מתיצבת לפניו שאלה מרה וטראגית: בעוד שנים אחדות, לאחר שיעלו לארץ עוד כמיליון יהודים, מניין יבואו עולים? וכשאנו עוברים משטח העליה לשטח ההתישבות, הרי שאלה מרה זו כבר עומדת לפנינו: אין די מתישבים, ואולם גם המעטים הרוצים להתישב — אין די אמצעים ליישובם. אין אנו יכולים להמשיך עוד במידות ההתישבות ובשיטות ההתישבות שלפני המדינה: התישבות של טיפין טיפין, לאחר כמה וכמה שנות הכשרה חקלאית. עלינו ליישב עכ"ש המונים, בקצב מהיר, ללא הכשרה מוקדמת. שטחים רחבי-מידות, בכל האמצעים ובכל הדרגים ובכל הצורות — וכל המשק החקלאי תקיים, הפרטי, המושבי והקיבוצי, חייב לעמוד לרשות ההתישבות ההמונית החדשה, להדריכה, להכיר שירה, ולעזור לה להכות שורש ולהיות חי נושא עצמו בעבודה חקלאית ובייצור חקלאי. כל משק יהודי בארץ שאינו מסייע להכשרת עולים ול-התישבות עולים חדשה — מתנכר ומתכחש לערכים החלוציים והציוניים של המשק החקלאי, ותהא האמתלה להתנכרות זו מה שתהיה, אין בשעה זו מצוה חקלאית והתישבותית גדולה מזו: להעלות מכסימום של עולים על הקרקע בכל הדרכים ובכל הצורות ובעזרת כל הכלים הקיימים ושאינם קיימים עדיין.

ובהזדמנות זו חייב אני לערער על דברים שנשמעו כאן מפי חברי היקר הרצפלה. הוא אחד מנושאי הכלים של המסורת ההתישבותית, ואיני מכיר בארץ נושאי-כלים נאמן וקנאי ממנו. כנאמן המסורת הוא מגן על קיומה הנפרד של הקרן הקיימת — וזו זכותו, אך מצטער אני על דרכי הסניגוריה שלו: מתוך רצונו לדבר בזכות הקרן הקיימת הוא מוציא לעז על אדמת המולדת — על יסוד סטטיסטיקה של מומחים כביכול. לפי דבריו יש בתוך עשרים מיליון הדונמים של אדמת המדינה 12.876.400 דונם שלא יצלחו לעיבוד. מניין למומחי הקרן הקיימת

אם אין בתוכנו די מורים שיעזרו להם בלימוד הלשון, המדינה צריכה לחייב את העולים לעבודה, ללימודים ולאומנים, המדינה צריכה לחייב תושביה לסייע לעולים לעבודה, ללמוד ולהתאמן. מדינה קולטת עליה אינה יכולה להרשות שאיזה משק שהוא בארץ יהא סגור בפני עולים. היא אינה יכולה להרשות שבאיזו נקודה שהיא יצומצם המשק ויוקטן הייצור, ידעתי שישב זה עשה גדולות לקליטת העליה, אבל אני אומר במלוא הכרתי, שישב זה עוד לא עשה למען העליה כל מה שהוא יכול ומחויב לעשות. אל נקבול על ציוני אמריקה — נקבול קודם כל על עצמנו. ממדי העליה ואופיה מחייבים מאמץ מכסימלי של הישוב, המדינה נתבעת להטיל עול כבד, כאשר רק תוכל לבשוא, על עצמה מבלי להתחשב עם שום דבר, עם שום מסורת ועם שום נוחות. צרכי עליה קדמים. אין בתקופה זו של חיינו שום דבר הקודם לעליה. כי בעליה יש בטחון, בעליה יש תקומה, בעליה יש קיבוץ גלויות, ואין בלעדית, אבל המדינה בלבדה, בכוחותיה היא, לא תעשה זאת, ודרושה עזרת העם — אף על פי שכבר היום מוציאה המדינה לצרכי העליה יותר מן ההסתדרות הציונית כולה.

השותפות בין המדינה ובין התנועה הציונית אינה שותפות של כסף. יש שותפות כספית ביינו ובין מוסדות חסד או צדקה, ומוסדות מסחר ריזים. השותפות שבינינו ובין ההסתדרות הציונית היא שותפות של חזון, ואין שותפות זו נמדדת במידת הכסף שכל צד מכניס לענין המשותף, אבל החזון הציוני בימינו שוב אינו מה שהיה לפני חמשים שנה, לפני שלושים שנה או אפילו לפני שלוש שנים — חזון לעתיד לבוא. הוא נהפך למציאות דינאמית, להגשמה מהפכנית. ושותפות חזון שאינה מתגלה בשותפות במעשים וביצועים, מתרוקנת מתכנה. מסכנה זו צריכה להישמר ההסתדרות הציונית, התנועה הציונית תיבחן מעכשיו במעשה ובכשרה ההגשמה — בקנה מידה ההולם את הצרכים של ימינו. אולם בשותפות זו, שותפות חזון ופעולה גם יחד, שמור המקום הראשון והמכריע למדינת ישראל, בה מתגלם החזון, ורק במסגרתה הממיתית תיתכן הפעולה.

ולבעית ההתישבות, גם זו איננה עוד מה שהיתה כל השנים, מ. מ. אוסישקין, ויבדל לחיי, א. וולקני, שניהם ציונים חשובים ויקרים, היו אומרים: יהודים כשביל ארץ-ישראל יהיו

נחוץ מוסד פיתוח משותף למדינה ולהסדר תדרות הציונית, אשר יתכנן, יערוך, ינהל ויבצע מפעלי העליה וההתיישבות בתוך המסגרת הרצויה של המדינה ומתוך שותפות נאמנה עם העם היהודי. ברגע זה הנציגות המאורגנת של העם היהודי, במידה שהעם היהודי הוא שותף לחזון ולמפעל הציוני, היא ההסתדרות הציונית. ועל המדינה ועל ההסתדרות הציונית לשבת יחד כדי לתכנן את דרכי העליה וקליטתה ולהגשים מפעלי התיישבות ופיתוח הארץ. מוסד משותף זה יקבע איזו ארץ קודמת לעליה, מהו הקצב המוכרח בעלייתה של כל גולה וגולה, ואיך לתאם צרכי הבטחון, העליה וההתיישבות. יש בתוכנו „מוניסטים“ הרואים רק צורך אחד, ומתעלמים מכל שאר הצרכים — מוניסטים של בטחון, מוניסטים של עליה, מוניסטים של התיישבות. כל מוניזם מעין זה הוא עיוורון חלקי. יש יסוד רק למוניזם אחד, זה שחל על עולם ומלואו — עולם ומלואו שיש בו ריבוי לאין סוף. כל מי שניתלה בדבר אחד בלבד — אינו רואה את המציאות המורכבת. במציאות כל הדברים יוניקים זה מזה ושלובים זה בזה. המדינה והתנועה הציונית חייבות לראות ראייה כוללת וממצה כל צרכיהן ולדעת מה מוקדם ומה מאוחר, מה דחוף ומה סובל דחיה, מה עיקר ומה טפל, ואנו גורמים לעצמנו כמה וכמה כשלונות רק מפני שאיננו יודעים להבחין בין העיקר ובין הטפל, בין המוקדם ובין המאוחר, כי עם השתנות הנסיבות משתנה דרגת החשיבות והדחיפות של הדברים, ומה שהיה אתמול עיקר — אינו עכשיו אלא טפל, ומה שהיה סובל דחיה — נעשה עכשיו דחוף ובווער.

המוסד המשותף הזה הוא ישקול כל הצרכים, האפשרויות והיכולות ויחליט מה להחיש ומה להאט, ישלב כל מה שטעון שילוב ויתאם צרכי העליה, ההתיישבות והבטחון לפי חשיבותם ודחיפותם. הוא יפעל לפי תכנית כוללת וחשבון עליון. דרושה לנו עליה מתוכננת: יש לקבוע מה הם הגיליים, המקצועות והסוגים שיש ליתן להם זכות קדימה בעליה. הציונות אינה מוסד פילנטרופי, אלא תנועת שחרור. לא נהפוך את הארץ למושב זקנים, ועולים שאינם מסוגלים לחזק בטחונה של הארץ וכוח ייצורה נביא רק מהארצות שקיום היהודים עומד בהן בסכנה. בארצות שניתנת בהן בחירה תפשית נבחר צעירי רים ובעלי מקצועות הדרושים למשק ולנשק. החשבון הממלכתי העליון צריך שיכריע, ואין

מספרים אלה? אני כופר במומחים אלה. אין אני מומחה, אך בטיבו של מומחה אני יודע להבחין. אם יאמר לי מומחה שהוא גיסה שטחית קרקע והצליח בנסיונו, והקרקע טוב ונותן פירות, אסמוך עליו ואקבל דעתו. אבל אם אותו מומחה יאמר לי: נסיתי ולא הצלחתי, ולכן האדמה לא טובה — לא אקבל דעתו. כי הנסיון הוכיח רק שהוא נכשל, ואיני יודע איך להצליח, ואין מזה ראייה שאחר במקומו לא יצליח. ההיסטוריה של המדע, וגם ההיסטוריה של התרבותנו, מלאה דוגמאות של הצלחות שבאו אחרי כמה וכמה כשלונות, כשנדמה היה כאילו אי-אפשר להצליח עוד, ונמצאו עקשנים שלא נכבדו לכשלון — ומצאו דרך להצלחה שנעלם מעיני קודמיהם. ואל נמהר לפסול 12.876.400 דונם מאדמת מדינת ישראל, לא פחות ולא יותר, ואל יהא נימוק פסול זה יסוד להוכיח את הצורך לקיים את הקרן הקיימת כקרן מיוחדת ואבטור נומית כבימים עברו.

וגם דבר ההתיישבות הוא קטסטרופלי. דור חק עלינו כאשר לא דחק מעולם. יש סכנה בשממה — כשהשממה היא כולה ברשותנו אנו עצתי לכולנו לקרוא בעיון סוף פרק כ"ג בספר שמות, מפסוק כ"ח ואילך. באזהרה המצויה שם גלומה חכמה פוליטית רבה, כולנו מריצים וגאים על שצבא־הגנה־לישראל כבש ושיחרר את שטחי המדבר והנגב. אך לא נחזיק לאורך ימים בשטחים אלה בכוח החרב בלבד. גם עמים גדולים וחזקים מאתנו לא עצרו כזה להחזיק ארצות רק בכוח החרב, ואנחנו עם קטן, וחרבנו מצערה. העלאת המוני עולים על הקרקעות האלה במהירות ובעקב מוגבר — היא צו היסטורי, צו הגורל. כל מי שמעכב ומשהה ומונע באיזה אופן שהוא הפניית העולים לחקלאות ולעבודת האדמה באמתלה של ערכים חלוציים — נושא לשוא שם החלוציות ועושה ערכיה פלסטר.

העליה וההתיישבות כרוכזות זו בזו. רק בהגיון מופשט ובניהול־פינקסים אפשר להפריד ביניהן. במציאות הן תלויות זו בזו. העליה תיכף של אם חלקה הגדול לא יופנה להתיישבות תכף לאית. המדינה תיכשל אם חלק גדול של אדמתה ישאר שומם זמן רב. ההתיישבות רחבת מידות, הקמת מאות ישובים חדשים העיבוד מאות אלפי דונם נוספים לשנה — אין לעשות אלא במלוא הכוח של המדינה, במלוא העזרה של הישוב, בבילוי התנופה של הגורר החלוצי, וכל אלה יחד לא יספיקו, בלי עזרתי של העם כולו.

מתוך חירות ובטחון, אין אולי הרשות המוסרית להציג להם תביעה כזו. אל תתבע מחברך עד שהגיע למקומו. אבל מיהודי אמריקה, אנגליה וארצות בדומה להן, יש ויש לדרוש מה שדרוש גולדמן: לעמד לימין מדינת ישראל בכל התנאים יבכל עת, בין שממשלתם היא ידידותית ובין שאינה כי בארצות אלו מותר ליהודי, כל-כל אורח אחר, להתנגד למדיניות ממשלתו. אולם איני מסכים לדברי גולדמן, כי הציונים באמריקה, אפריקה הדרומית ושאר ארצות ממין זה, כלומר לציונים שאינם עולים בעצמם ואינם מתכוונים לעלות ארצה — מן ההכרח שיהיה להם שטח פעולה כמדינה שתהיה שלהם, שיוכלו להזהרות אתו. לפי עניות דעתי יש הכרח שהציונים יודהו עם מפעלי המדינה כולו. מדינת ישראל כולה היא מפעל ציוני ונכס התינועה הציונית והעם היהודי. על המדינה כולה גאות העם היהודי וגאות התנועה הציונית. איני מתכוון בואה להגיד שכל מה שיש במדינה הוא טוב, ושאינו ציוני, בארץ או בחוץ-לארץ, רשאי לבקר הפגמות והמגרעות שבמדינה, הא-מיתיות והמדוכות. איני מכיר איש רצוני במדינה האוסר על יהודי חוץ-לארץ או ציוני הגולה לבקר את מעשי הממשלה או מעשים אחרים במדינה ולחזות דעה בכל ענין שנוגע למדינת ישראל וממשלתה. צדק י, בן-אהרן באמרו שהפטריסיום הציוני שנתגלה אחרי הקמת המדינה בעתונות הימין — בעתונים כ"חירות" ו"הבוקר" — חסוד הוא קצת, ויותר משיש כאן חרדה לסמכותה העליונה של ההסתדרות הציונית יש כאן רצון לנגח הממשלה. אבל חוששני שאותו הדבר יש לומר על העתון שמוציאה מפלגתו של בן-אהרן. גם החרדה הרבה של עתון "על המשמר" לסמכותם של ציוני אמריקה היא השודה במקצת.

הויכוח המתנהל כביכול בין המדינה ובין ההסתדרות הציונית הוא בעצם ויכוח ישן שבין הציונות החלוצית ובין הציונות הקונגרסיסטית, או בין הציונים בארץ ובין הציונים בגולה. קפלנסקי הזכיר זאת בדבריו, אם כי רבים אולי לא הבינו את הרמזים ההיסטוריים שבדבריו. אני נתקלתי בויכוח זה עוד לפני יותר מארבעים שנה. זה היה באחת הועידות העולמיות של פועלי ציון לפני מלחמת העולם הראשונה. חברי בן-צבי ואנכי ייצגנו בוועידה ההיא את פועלי ציון שבארץ-ישראל, ועמדנו בוויכוח חריף עם כל חברינו מהגולה. ביניהם בר ברוכוב המנחה

לעשות פעולה זו מחוץ למסגרת ממלכתית, אבל מסגרת המדינה בלבד לא תספיק, ויש צורך בשיתוף פעולה נאמן ומלא, במחשבה, במעשה, בביצוע. ודרוש מוסד משותף של הממשלה והנהלה הציונית לתיכנון ולביצוע משותף, לפי חלוקת עבודה מוסמכת. שיתוף זה אינו צריך ואינו יכול לפגוע לא בריבונותה של המדינה ובזיקת ממשלת ישראל לכנסת — ולא בסמכותה של ההסתדרות הציונית העולמית כהסתדרות כלל-יהודית, הכפופה למרות הקונגרס הציוני. לא אעמוד כאן על בעית הבטחון — אם כי בעיה זו, כבעית העליה וההתישבות, אינה רק בעית המדינה. לא תיתכן תנועה ציונית ראויה לשמה שלא תראה בעית בטחונה של מדינת ישראל כבעיתה המרכזית. כאן אסתפק רק בהעדר כללית: אין בטחון בלי עליה והתישבות, בלי עליה רבתי, המונית, ובלי התישבות רחבת ממדים. אבל לא תקום עליה ולא תעמוד ההתישבות — אם לא נקיים את הבטחון, הדברים שלובים זה בזה.

ב.

עכשיו אני בא לבעיות התנועה הציונית. בראשית דברי הסתייגתי מההנחה כאילו יש כאן ויכוח בין המדינה ובין הציונות. בין הממשה ובין ההנהלה. ארחיק לכת: אני כופר שיש שני דברים שונים. מדינה לחדד וציונות לחדד. ציונות שאינה אחוזה ומושרשת ללא סייג וללא תנאי במדינת ישראל — אינה ציונות. מדינה יהודית שאינה רואה עצמה כמכשיר להגשמת הציונות, שאינה מכירה שהיא רק אתחלתא דגאולה, והמשך הגאולה זקוק לרצונו ולשיתופו של העם היהודי כולו — מדינה זו לא יהיה לה קיום. מדינה וציונות הן שני ביטויים לדבר אחד: חזון הגאולה. המדינה יותר משהיא עובדה — היא מגמה. המדינה שהעם היהודי ציפה לה במשך דורות — עדיין אינה קיימת. הוקם רק מנוף ראשון, אך משהוקם המנוף — אין ציונות שמה ציונות אם אינה מחזיקה במלוא כוחה במנוף זה. יפה אמר גולדמן, כי הציונים דרוש להם שיהיה להם אומץ לב מוסרי לעמד לימין מדינת ישראל בכל הארצות ובכל התנאים, גם אם הממשלה בארצם היא נגדה. הייתי מוציא מכלל זה את היהודים ברוסיה או ברומניה, למשל. אני, שהי בישראל, לא אעז להעמיד ליהודים בארצות אלה דרישה כזו — אם כי אני גאה שהיו לי חברים שעשו זאת באותן הארצות אבל לנו, שיושבים כאן

חסד נאמנותו להסתדרות, כשכל מפלגתו על מנהיגיה גמרה אומר לפוצץ את ההסתדרות הציונית ולהקים הסתדרות ציונית „חדשה“. גרוסמן ואחרים מחבריו נשארו נאמנים להסתדרות הציונית „הישנה“ וזכו לראות את כל חבריו „המתפכנים“ חוזרים לתוך ההסתדרות הישנה, לאחר שההסתדרות „החדשה“ פשטה הרגל כחידלת מעשה ומחשבה. ויש לזכור לו נאמנות זו. אבל איני יכול לקבל את התפיסה היוריסטית, המלאכותית, שבנה לעצמו, המבוססת לכאורה על הנחות ציוניות נכונות: ארץ־ישראל היא לא רק בשביל היהודים היושבים בתוכה, אלא בשביל כל העם. כל יהודי הוא בחזקת אזרח העתיד של מדינת ישראל. האזרחים הנוכחיים הם רק אחוז קטן, פחות מעשרה אחוזים של העם. ולא יתכן שחלק קטן זה יעשה במדינה כל מה שהוא רוצה מבלי להמלך בעם ומבלי להיזקק לעם כולו. זוהי כאילו קונסטרוקציה גרידיונית. והנה תמהני על מר גרוסמן שהוא נרתע מפני המסקנות הנובעות מהנחותיו ההגיוניות. מדבריו מתחייב, לכאורה, שהכנסת צריכה להיות מורכבת מעשרה אחוזים נציגי תושבי המדינה ותשעים אחוז נציגי יהודי כל העולם. בממשלה צריך לשבת שר אחד מישראל ותשעה שרים מהגולה, והם ישמרו על המדינה ממשטר סובייטי, טוטאליטארי או משטר אחר, שלדעת מר גרוסמן יזיק לקיבוץ גלויות. משום־מה נרתע מר גרוסמן ממסקנה זו ואינו מציע אלא שבממר שלה הנבחרת מטעם תושבי המדינה ישב רק „בייצאר“ (משקיף) מטעם הנהלת הסוכנות. וגם זה בדעה מיעצת בלבד. כיצד יגן זה על אינטרסי העם היהודי בפני אורחי המדינה?

לאשרנו כל התפיסה של מר גרוסמן מופרכת מיסודה. אין מדינת ישראל טעונה שומרים ומשגיחים. בה מתגלם הרצון החלוצי של עם ישראל לדורותיו לגאולה שלמה. לא פחות מאשר בהסתדרות הציונית. גם הציונים הם אולי מיעוט בעם היהודי, ואיני יודע את מי יעמיד גרוסמן לשמור על הציונים שלא יתכחשו. ויש הבדל בין יהודי שקיבל פרוגרמת בזל ושקל שקל ונעשה חבר בהסתדרות הציונית — ובין יהודי שעלה לארץ וקשר כל קיומו וחיו עם המפעל הציוני. מדינת ישראל היא התגלמות הציונות החלוצית בביטוי עליון, בביטוי ריבוני. אין היא זקוקה למשגיח על כשרותה. היא זקוקה לשותפות פות — לשותפות עם כל העם היהודי, לשותפות עם ההסתדרות הציונית, לשותפות חפשית המיר

קפלנסקי, לוקר, צוקרמן ועוד. פועלי ציון יצרו אז את קפא"י — קופת פועלי א"י. אנחנו שנינו, צירי ארץ־ישראל, טענו שזה צריך להיות מוסד של כל פועלי ארץ־ישראל ולהתנהל על ידיהם. כי רק הם יודעים את צרכי העבודה בארץ; חברינו מחוץ־לארץ ראו ברעיון זה אפיקורסות מסוכנת וכפירה בקשר העולמי של תנועתנו. הם טענו שאנו רוצים להפוך את קפא"י למוסד פילנטרופי, לאחר שאוספי הכסף לא תהיה להם דעה בהנהלת המוסד ובכיוון פעולתו, והכל יעשה לא רק למען פועלי ארץ־ישראל, אלא על ידיהם, כפי שדרשנו. התעידה ההיא קיבלה אפילו החלטת גינוי נגד „הנטיית הספרטיסטיות“ של המפלגה הארץ־ישראלית. בראש מתנגדינו אז עמד קפלנסקי — ואתו היו כל פועלי־ציון שבחוץ־לארץ. רק ציר אחד מחוץ־לארץ לא הרים ידו יחד עם קפלנסקי נגדנו — זה היה בר ברוכוב. הוא נמנע מהצבעה מתוך דרך־ארץ לחלוצי התנועה בארץ, אם כי דעתו לא היתה כדעתנו.

ההיסטוריה הוכיחה שאנחנו צדקנו. כשנוסדה ההסתדרות העובדים הכללית — הסכימו פועלי־ציון שבחוץ־לארץ למסור את קפא"י להסתדרות, מבלי שתבעו לעצמם זכויות מיוחדות, וכשאורגנה מבית ההסתדרות באמריקה, שבה משתתפים המוני פועלים ומנהיגי התנועה המקצועית באמריקה — לא עלה על דעתם כלל לשלוח הנה קומיסרים לפקח על הוצאת הכספים. כל כספי המגבית נשלחים להסתדרות, והועד הפועל של ההסתדרות קובע את אופן הוצאת הכספים. עסקני המגבית באמריקה סומכים על נאמנותם של פועלי ארץ־ישראל. אך אותה אפטרופסות שדרשו לפני ארבעים שנה קפלנסקי וחבריו על פועלי ארץ־ישראל דורשים עכשיו חזן ובן־אהרון על מדינת ישראל. לדבריהם אין היהודים בארץ־ישראל נאמנים על הציונות הצרופה, ודרושה השגחה עליהם מצד ציוני הגרירה. אני כופר בנחיצות זו. הציבור שמיוג חייו האישיים במפעל הציוני אינו זקוק למשגיחים מן החוץ. גם המדינה אינה זקוקה לשום השגחה מצד מי שהוא. אם המדינה תתכחש לציונות — ההשגחה לא תועיל; אולם אני חולק על עצם ההנחה שיתכן כוח ציוני נאמן יותר על הציונות מכוחה של הציונות החלוצית, המגשימה, שקשרה גורל־חיה עם גורל ההגשמה הציונית.

משום כך גם תמוהה בעיני התפיסה שדיבר עליה מר גרוסמן. כציוני לא אשכח לגרוסמן

הזיקה ההיסטורית לעם ישראל, למולדת ישראל, לגאולת ישראל. השותפות בין המדינה ובין התינועה היא שותפות של חזון.

צדק גולדמן באמרו, שתכנית באזל לא היתה הביטוי של הציונות. זו היתה רק נוסחה פוליטית. אין בנוסחה זו הגדרת מהותה של הציונות. ומסופקני אם יש הגדרה כזו, מסופקני אם ניתנה פעם הגדרה ממצה ואם תינתן. זוהי תנועה יחידה במינה, כשם שהעם היהודי הוא יחיד במינו. אין עוד עם כזה בעולם. אין עוד עם כזה בהיסטוריה. ולא היתה בהיסטוריה האנושית תנועה כתנועה הציונית. כל הנוסחאות המדיניות בהכרח הן שאובות מהחיים של עמים אחרים, ומשום כך אינן הולמות אותנו. אינן ממצות אמינות הפנימית. ומסופקני אם יש לנו צורך בנוסחאות. הציונות היא תנועה משיחית וזוהי אולי המלה היחידה ההולמת אותה, המייחדת אותה. זוהי תנועה שעורגת לגאולת העם ולגאולת העולם. ואני מאמין שהעם היהודי במולדתו יקרב גאולת העולם — ולא אמריקה או רוסיה. אין אנו צריכים ללמוד דימוקרטיות מאמריקה וסוציאליזם מרוסיה. עם ישראל יראה הדרך הנאמנה לתיקון העולם. לכך נולד. זוהי המגמה של תולדותיו. זהו הטעם של מלחמתו. והוא יעשה — לא בכוח. כל מי שינסה לתקן העולם בכוח — יחטיא את המטרה. בכוח לא יתוקן העולם. השימוש בכוח לאינו מטרה שהיא — הופך מטרה לעצמו. החוק קת השלטון והגברת הכוח הופכות, בידיעם ובלא ידיעם, למטרה ומטלפות כל חזון. דרך העם היהודי בתיקון העולם תהיה דרך המופת: במופת חייו יורה דרך לגאולת האנושות.

לא אנסה לנסח את מהות הציונות, אולם אנסה להגדיר את הרקע שלה: „אהבת ישראל“. לא ידירות לישראל, לא חיבת ישראל, אלא אהבת ישראל. ואהבת ישראל פירושה אהבת מדינת ישראל. אהבת עם ישראל. אהבת המדינה. כשם שאם אהבת ילדה, גם אם הוא שובב, גם אם אינו שומע לפעמים בקולה, גם אם הוא ערש לפעמים דבר לא נכון, ואהבה לעם ישראלי, בלי תנאים וסייגים, נדרשת למען היות ציוני, הזדהות גמורה עם מדינת ישראל ועם עם ישראל. ואהבת ישראל במשמע עוד דבר אחד: אהבת חזון ישראל. לא אנסה להגדיר חזון זה מה טיבו. לכל לב — חזונו. יש חזון לישראל — היה מאז ומעולם. חזון לא של עבר, של ימיקדומים, של תור זהב שחלף, כאשר אצל עמים אחרים, אלא חזון העתיד, חזון

מדת על חזון משותף ורצון היסטורי מאוחד. בתשובה שהשיב ראש הממשלה לחוגי המזרחי והחרדים באמריקה לא נאמר שאסור ליהודי חוץ-לארץ להתערב בענייני הארץ. להיפך, נאמר בה בבפורש שאין בארץ אף איש אחד השולל זכותו של כל יהודי באשר הוא לחוות דעה וגם לבקר את הנעשה בארץ. התשובה רק מחתה נגד איזמים; ראש הממשלה טען כי יהודי ארץ-ישראל ידונו על כל דבר לגופו, ולא יושפעו כאיזמים. וניתנה עצה נאמנה לחוגים ההם: אם רוצים הם להשפיע באמת — יעלו וישתקעו במדינת ישראל ויצטרפו כאן לחבריהם בדעה ויגבירו כוחם. ובשמי רוצה אני להוסיף: אני סבור שיהודי אמריקה או יהודי ארץ אחרת יכולים לחייב במשהו את יהודי ארץ-ישראל. הזכות לחייב יכולה להיות רק הדדית. בן-אחרון יכול לחייב אותי, מפני שאני יכול לחייב אותו. אין אני יכול לחייב את ציוני אמריקה. אין אני יכול לחייב את חברי המזרחי באמריקה שיתישבו בארץ — אף כי זוהי מצות-עשה מפורשת. ואין הם יכולים לחייב אותי לאכול רק כשר אם אינני רוצה בכך. הם רשאים לבקר, רשאים להציע, רשאים לדרוש. לחייב — לא. כי אין אני רשאי לחייב אותם. ציוני אמריקה יחייבו אותנו רק באותה המידה שאנחנו נוכל לחייב אותם — ואנחנו יכולים לחייב אותם רק באופן מוסרי. הזיקה להסתדרות הציונית העולמית היא זיקה מוסרית. אל נזלול בזיקה מוסרית — בכוחה נעשו בהיסטוריה היהודית, ולא רק היהודית, דברים כבירים — והזיקה לתנועה הציונית היא רבת-תוכן ויש בכוחה לעשות גדולות. משום כך נאדיר את התנועה הציונית. אבל במדינת ישראל יש זיקה עמוקה יותר: זיקה מסחרית ולמוות. אנחנו קשורים זה לזה בעבותות לא ינותקו. הציונות שעליה מושתתת מדינת ישראל היא ציונות של חובה, חובה ללא הגבלה, ללא תנאי, ללא סייג. והמדינה יכולה לכופ אורחיה למעשים חלוציים גם אם האורח אינו חלוץ. והתנועה הציונית כולה צריכה להזדהות עם המדינה. עם מפעלה. עם מאמציה. עם קשייה וסכנותיה. עם כיבושיה והישגיה. ולא דווקא עם פרט זה או מפרע זה. בלא הבדל על חשבון מי נעשה הכפעה. על חשבון כספי המדינה או כספי חוץ. לכל יהודי יש חלק במדינת ישראל, אפילו לא נתן אף פרוטה אחת, כמו שיש לו חלק בעם ישראל ובעתיד העם. לא הכסף מקנה להסתדרות הציונית זכויות במדינה — אלא החזון הציוני

ויהודים טובים שנענו ועשו. וליהדות אמריקה יש חלק לא קטן ביכולת התגוננותנו. אין יהודי אמריקה צריכים להתבייש לא בפעולתם המדינית ולא בפעולתם הכספית.

מה שמתרחש לעינינו הוא טראגי ונוקב עד התהום, ולא היה כדוגמתו גם בהיסטוריה היהודית: יש מדינה יהודית, יש מאות אלפים, אולי מיליונים, יהודים שרוצים להצטרף למדינה — ואינם יכולים, כי הם כלואים בגולה, כלואים ממש. מי יכול היה לראות מראש הוריה מחרידה ומזועזעת כזו? יש התפתחויות בהיסטוריה שאין איש יכול לראותן מראש, מלבד אותם החכמים שידעו הכל מראש — לאחר המעשה... היקום קיבוץ הגלויות? היתכנסו כל היהודים מכל הארצות? איני יודע. אבל אנו עומדים עכ"ש בחור קיבוץ גלויות. שוב אין קיבוץ גלויות מליצה ציונית, אלא עובדה טראגית וחרואית כאחת. זוהי אחת הטרגדיות של התנועה הציונית, שהרבה שנים דגלה בסיסמאות שנהפכו בפי הדוגלים למליצות שאין מאמינים בהן — והנה באה המציאות והרחיקה לכת מהמליצה. ובימינו מתרחשים דברים שאיש לא יכול להעלות על דעתו. לעינינו מתקיימת יציאת מצרים חדשה, אבל לא האידיאולוגיה הציונית היא הגורמת היחידה בקיבוץ גלויות מופלא זה — ובין הער לים אלפים ורבבות שהם לאו דווקא ציונים, ואלפים ורבבות שהיו רוצים לעלות ואינם יכולים, כי נעולים השערים בארץ היציאה, ואם יש אלפים ורבבות ציונים שאילו רצו לעלות היו יכולים לעלות ואינם עולים — אל נפסול ציונר תם. גם ציוני רוסיה לא עלו כשיכלו עדיין לעלות. ואיש לא פסל ציונותם. יהודי אמריקה אינם מוכנים לעלות בהמוניהם — כי נעדרים המניעים הגורמים לעליה בהמון. אין זאת אומרת שאין משום כך ברכה וצורך בציונות אמריקנית. אבל כמה דברים יש לתבוע מכל תנועה ציונית — דברים המתנים את הציונות בימינו אלה.

הדבר הראשון: תנועה חלוצית. גם כשר אין תנאים ומניעים לעליה המונית לא תיתכן תנועה ציונית בלי תנועה חלוצית ובלי עליית חלוצים. ואם גם יאמרו לנו ציוני אמריקה שאין מקום או אין צורך בתנועה חלוצית באמריקה — לא נשמע להם. כל האומר שאין מקום לתנועה חלוצית בארצו, מוציא, בלי צדק, תעודת-עניות ליהדות ארץ תה הארץ. הציונות בניה על שותפות יהודית. יש לכל יהודי אמריקני חלק בישראל, אבל יש גם לנו חלק ביהדות אמריקה. אם אתם לא תרצו או לא תוכלו להקים תנועה חלוצית באמריקה — אנחנו

אחרית הימים. בלי כל אלה אין ציונות. אהבת ישראל דרושה גם לנו בני הארץ. גם אנו לא נהיה ציונים בלי אהבת ישראל, אהבת ישראל כמו שהיא, אהבת כל עם ישראל. ואין לנו כל רשות להתרברב בפני חברינו בגר לה. אין אנו העם, אנו רק חלק ממנו. ועם ישראל אינו דומה לעמים אחרים, הוא מפוזר בין אומות, חי באקלימים שונים, בתוך תרבויות שונות, וכפוף לתנאי המקום והזמן, ואסור לגשת באמת-מידה אחת לכל קיבוץ יהודי. כל חקלאי יודע שאינו יכול לנטוע הכל בכל אדמה שהיא. בקרקע חול יטע דבר אחד, באדמת טרשים — דבר שני, באדמה כבדה — דבר שלישי. יש גם ליהדות אקלימים ותנאים שונים. אולי לא רבים ידעו שהארגון הראשון של „החלוץ“ הוקם לא ברוסיה, אלא באמריקה. ועד כמה שדבר זה הוא משונה: אלפי החלוצים הראשונים שהגיעו לארץ אחרי הצהרת בלפור מאמריקה באו, לחברי י. בן-צבי ולי היתה זכות להיות ממייסדי „החלוץ“ הראשון בשנת 1915 — דווקא באמריקה. והם באו ארצה במדי-צבא, בגדר דים היהודים הראשונים במלחמת העולם הראשונה. היו לי חברים אז שמדים אלה היו פסור לים בעיניהם. עכשיו אפילו יערי אינו מתבייש במדים. (מ. יערי: מדוע דווקא אנכי?) כי היו ימים שהתבבשת בגדודים היהודים, יהדות אמריקה לא נפלה בציונותה מיהדות רוסיה ביימים ההם — כשעדיין היה מותר ליהודים ברור סיה להיות ציונים.

ואיני מקבל תלונותיה של מרת רוז הלפרין על שליחי התנועה הציונית לאמריקה. היא טוענת למה דרשנו כל השנים רק כסף ופעולה מדינית — ולא חלוציות מיהודי אמריקה. לא רק בימי מלחמת העולם הראשונה, אלא גם לאחריה. בתקופה שבינה ובין מלחמת העולם השנייה וגם במלחמת העולם השנייה דרשנו גם תנועה חלוצית — והנוער נשמע לנו ברוב או במעט. אבל יש בהיסטוריה מוקדם ומאוחר, ואיני נני מצטער ואיני מתחרט על כך שערב המלחמה השנייה ובימי המלחמה הייתי בא לאמריקה ותובע פעולה פוליטית. פעולה זו עמדה אז במרכז הציונות. ואין ציוני אמריקה צריכים להתבייש בפעולה זו. היא היתה לברכה. אמנם דרשתי גם דברים אחרים אף בימים ההם, אבל לא מהציבור הגדול ולא מהמנהיגים הציונים: דרשתי עזרה להגנה. עזרה זו חייבה עבודה צנועה, ואין מנהיגים באמריקה רגילים או מסוגלים לעשות פעולה בלא פירסומה. אבל נמצאו ציונים

לאב ציוני או לחברת „הדסה“ אם אינם מלמדים בניהם עברית. היהדות בעולם האנגלו-סכסי (עכ" שיו רובו של העם היהודי) נתברכה בחיים גר חים: יש לה לשון שיש לה מהלכים בעולם כולו — ואין זה מאמץ מיוחד להנחיל לבניה לשון שניה: הלשון העברית.

מובטחני שלא יבצר מהתנועה הציונית לע" שות את כל הדברים האלה, אם התנועה תיבנה על אהבת ישראל, ואם גם אנו בארץ נדע להיות אוהבי ישראל, ולא גלול בקיבוצים היהודים שאינם מועמדים לעליה המונית בקרוב. שני גורמים פעלו בעליה עד עכשיו, ושניהם נתגלו בכל גלי העליה מבני ביל"ו ועד היום הזה: גורם החזון וגורם המצוקה. איני מכיר אף עליה אחת לארץ, ובתוכה העליה החלוצית, שגורם המצוקה לא נתן בה אותותיו. הבייל"ויים לא עלו ארצה מתוך השראה עליונה בלבד — אלא בעקבות הפוגרומים של שנות השמונים. גם העליה השניה באה הנה בעקבות צרות ותלאות שעברו על יהדות רוסיה בשנות 6—1904. העליה השלישית באה אחרי פרעות אוקראינה. העליה הע" ממית מפולין באה אחרי נגישות גרמניה. עליה גרמניה — אחרי עלייתו של היטלר, אולם לא היתה אף עליה אחת בלי קורטוב של חזון. גם ביהודי מרוקו חי חזון הדורות, אם גם לא היו חברים בהסתדרות הציונית ולא קראו דברי פיג" סקר והרצל. החזון חי בגשמת העם היהודי בא" שר הוא. ובעליה ההמונים שבימינו החזון והמצור קה משמשים בערבוביה. ואני מאמין שיש עכשיו גורם חדש שיפעם בעליה: כוח המשיכה של מדינת ישראל. מעכשיו יעלו יהודים לא רק מתוך מצוקה ולחץ חיצוני — אלא בכוח המשיכה והקסם של מדינתם, והרי זוהי סיבה נוספת לחובה המוטלת עלינו ליצור מדינה למופת — בתרבותה הגבוהה, ברמת חייה, ביכולתה המדעית, בחינוכה המשוכלל, במשטרה האנושית, המגלם מיטב תקוות האנושיות ושאיפות העם העברי, משטר הבנוי על הצו היהודי העליון „ואהבת לרעך כמוך“, משטר שאין בו תחרות ודיכוי וניצול, אלא אחווה, חירות ועזרה הדדית. על בנין מדינה כזו נצטוונו מטעם ההשגחה ההיסטורית, מדינה כזאת תמשוך ותכניס יהודים מכל קצוי תבל — גם „בלי הסרת הטבעת“, גם בלי היטלר. במידה שנצלח להעלות כשרה, יפ" עתה, תרבותה, אורה המוסרי והמדעי של מדינתנו — בה במידה תיהפך לאבן שואבת לכל האומה, ויהודים יעלו ארצה לא רק בכוח המצור קה, אלא בכוחה של אהבת ישראל.

נעשה זאת. שלילת האפשרות לתנועה חלוצית באיזו ארץ שהיא היא שלילת הציונות.

ויש דבר שני, שרק אמריקה וארצות הדרום יכולות לתת למדינת ישראל: בעלי מקצוע, בעלי רמה טכנית, מדעית, הנהלתית וצבאית גבוהה. וכשם שדרושים לנו מאמריקה חלוצים שיבואו הנה להשתתף בבנין הנגב וישוב השוממה יחד עם חלוצי שאר הארצות וילידי ישראל, כך דרושים לנו עכשיו בעלי מקצוע מיוחדים, ובמספר רב, שרק אמריקה, ובמקצת גם אנגליה, דרום אפריקה וארצות אירופה המערבית, יוכלו לתת לנו. אין אנו יכולים לבנות מדינה ירודה. לא נעמוד בפני אויבנו ולא נגשים את החזון הציוני — אלא אם נבנה תרבות גבוהה, לקיום בטחוננו, ולקיום כלכלתנו ותרבותנו דרוש לנו הציד המשוכלל ביותר, אנשי המדע המעולים ביותר, הטכנאים המומחים ביותר, מנהלי העבודה והמשק המובחרים ביותר. בעלי המקצוע המעטים שהגיעו אלינו מארצות אלה — יש להם חלק רב בכיבושי האויר והים וביחידות הטכניות של צבא הגנה לישראל.

ודבר שלישי: שנות השתלמות. יש לדרוש מכל הסטודנטים היהודים בחוץ-לארץ שיבואו להשתלם לפחות שנה אחת בבתי הספר הגבוהים בארץ: באוניברסיטה בירושלים או בטכניון בחיפה. יש לישראל מה לתת לנוער היהודי בגולה, ואלפי הסטודנטים שיבואו לשנה לארץ, יהיו לברכה ליהדות אמריקה, וכל ארץ אחרת. ודבר רביעי — יש לחדש את המצווה של עליה לרגל. כל יהודי צריך לבקר בארץ. יראו המוני היהודים באמריקה את הארץ — לפחות פעם אחת בחייהם. איני חושש שייראו הליקויים של הביורוקרטיה והפגימות של המשטר שלנו. יראו גם זאת, אין לפחד ולהתבייש. אין אנו מושלמים, ויש פגימות לתקן, ובמשך הזמן נתקן אותן. אבל ביקור זה של כל ציוני, וכל יהודי, יהיה נכס מוסרי וחמרי — למבקרים ולנו. ודבר חמישי — שותפות ממשית במפעלי הבנין. ישקיע כל ציוני ויהודי בעל יכור לת חלק מהונו במפעל משקי בארץ. מי שיכול להקים מפעל חדש יעשה; מי שאין ידו משגת — ישתתף במפעל קיים, כהרבה או במעט.

ואחרון אחרון — חינוך עברי לילדי הגולה. הציונים עושים ציונותם פלסטר אם אינם נותנים לילדיהם חינוך עברי. לא אפשר אף יהודית שאינה שולחת בניה לארץ, אולי נמצא דרכים שהבן יבוא הנה גם בלי האם, כשם שבאנו אנחנו נגד רצון הורינו, אבל אין לסלוח

ההסתדרות בתוך קיבוץ הגלויות

פנחס לוביאניקר

הממשיים הפועלים בחיינו, אם באים להניח שהמהפכה של הקמת המדינה וקיבוץ הגלויות יכולה לעבור עלינו, מבלי להניח רושם כלשהו. הרי כמה דוגמאות להוכחה, שאין מקום עדיין להכרעה כוללת ושאינן תשובה אחת ויחידה על השאלות המעשיות המתעוררות בתוך תהליכי חיינו.

זכור לכולנו הויכוח בענין הצבא והפלמ"ח עם הקמת המדינה. לכאורה, לבש הויכוח צורת דיון בבעית מקומה של ההסתדרות בבנין הצבא. ולא קל היה לכולנו לעמוד בויכוח הזה, מפני שציבור, ואף ציבור החושב את עצמו למהפכני, בשעה שהוא אומר להתאים את דרכו לעובדות מהפכניות, הרי כשרון הסתגלותו לעובדות מפגר לעתים מאחריהן. אבל אנחנו קבלנו את דין ההיסטוריה בענין זה. אם הנחנו, כיסוד מוצק להי המדינה, לא הגנה על סמך הסכמים בין מעמדיים ובין מפלגתיים, כלשעבר, אלא צבא אחד, זרוע של המדינה, הנתונה לניהולה ולמרותה, חייבים היינו ממילא להסיק את המסקנה, ששוב אין ההסתדרות כגוף בגדר שותף בהנהלת הצבא הזה. היא קיימת בתוכו עלידי חברה: עלידי חברה במדינה. עלידי חברה בתוך הצבא. אך אין היא עוד גורם קונסטרוקטיבי בבנין הצבא. כמקודם. כל דרכי ההגיון, גם ההסתדרותי גם הממלכתי, הוליקו כאן, בהכרח, לשינוי יסודי בהבנת הענין בתוך ההסתדרות. והרי דוגמה שניה, במגמה הפוכה מזו. עומדים לנו בהסתדרות בבירור השאלה בדבר גורלה של שיטת הביטוח הסוציאלי במדינה. הכוונה לביטוח ממחלה, נכות, מוות, חוסר-עבודה וכו' — ענינים חיוניים מאד לציבור העובדים במדינה. כמה מהם, כגון ביטוח ממחלה, הם חיוניים לא רק לפרעלים במובן המצומצם של המושג, אלא ל-80% או 90% מן הישוב. והנה ברוב ארצות העולם הביטוח הסוציאלי הוא מכשיר בידי המדינה ומנהל על ידיה. רק במקרים בודדים, מקנה שיטת הביטוח הסוציאלי סמכויות מסר יימות לארגוני העובדים. ונשאלת השאלה: האם עלינו ללכת בענין זה בדרך המקובלת ברוב הארצות? דומני, שהדעה המכרעת בתוך ההסתדרות היא שלא גלך בדרך המקובלת בעולם

דבר שאינו צריך הוכחה: הקמת המדינה, אם נרצה ואם לא נרצה, מן ההכרח שתשפיע על כל ספירות החיים. לא יתכן, שתתקיים המדינה, וכל מה שהיה קיים בשעה שעדיין חסרנו מכשיר זה ששמו מדינה יוסיף להתקיים באותה צורה, ובאותה שיטה של סמכויות וחלוקת שטחי הפעולה במקודם. עם זה אין איש מאתנו כיום יכול להשיב תשובה ממצה וסופית על שאלה זו: איך, בסופו של דבר, השפיע תקומת המדינה, על מסגרות חייה השונות, ובתוכן על ההסתדרות העובדים?

לכאורה, יש כאן פלוגתה בין שתי אסכולות. דומני ששתייהן אין בכוחן להשיב על השאלה טהוית. אסכולה אחת אומרת: מן הדין שההכרעה וההנהלה בכל שטחי החיים יעברו למדינה ולמכשירי פעולתה הישירים. אסכולה זו מעדיפה מראש ומלכתחילה את צורת הארגון הממשלתית ואת שיטת ההכרעה הממשלתית על כל צורת-ארגון ושיטת-חיים ציבורית. ויש עוד אסכולה אחת, שלגבי דידה המדינה עדיין אינה קיימת. אסכולה זו עוד לא הכירה, לאמתו של דבר, במדינת ישראל — לא מבחינה פור-מלית, אלא מבחינה נפשית, פנימית. למעשה רואה היא עדיין במדינה גורם זר, המפריע את מולך החיים הנורמליים. שתי האסכולות האלו מיוצגות בתוך ציבור הפועלים, ויש להן בתוכנו נושאים חשובים ותוקפניים מאד.

והנה, דומה שאין להעלות על הדעת, כי יתכן לארגן את הציבור הזה ואת תנועת הפועלים הזאת בצורה אטאטיסטית מקפת. רבים מדי הכוחות העצמיים המפכים בתוך הציבור הזה, גדולה מדי היכולת היוצרת החיה בתוכו, רב מדי המדבר בחי הארץ ובחיי היישוב, כדי שאפשר יהיה לארגן גם את היש וגם את האין בכוח של מכשירים ממשלתיים בלבד. יותר מדי תלויים אנו בכוח היצירה של האדם והחברה. ביוזמה היוצרת של כל יחיד וקבוצה, כדי שנוכל לצפות לפתרון בשיטה האטאטיסטית, שבין אם טובה היא או רעה, הריהי חלה רק על חברה קיימת, סטאטית, שאין לפניה אלא השא-לה כיצד לארגן את הקיים. לעומת זאת, הרי זו תפיסת-יטרק, התלושה לחלוטין מן הכוחות

הנה נתקלנו בשאלה זאת בפרק הסראגי של החינוך במחנות העולים. אין צריך לומר: הליכא כתנו בקו החוק הקיים בשטח זה — אינה הליכא פשוטה וחלקה ביותר. הלא כל אחד מאתנו יכול לתאר לעצמו את תמונת התימני, שבאורן הביאהו ממלכת האימאם — והחזיקו בו ארבעה בתיספר, וארבעה זרמים, ובכולם אין הוא מוצא את ידיו ואת רגליו: או את תמונת עולי טריי פולי, החסרים עדיין מושגים ראשוניים על חי הארץ, ומושגים יסודיים של חיי-עם וחיי-עבודה, והנה חייבים הם להכריע, ובאופן „דימוקראטי“, כמובן, באיזו צורת חינוך הם בוחרים לעצמם...

אנחנו עומדים נוכח השאלה הזאת היום בק-טע מסויים של חזיתנו, אך היא עומדת, למעשה, אם נרצה ואם לא נרצה, לאורך החזית כולה: היש לנו ענין ממלכתי או פרטי לקיים את השיטה הקיימת של שולטון מפלגות על זרמי החינוך? והרי זהו המצב מחוץ להסתדרות, וזהו המצב אף בתוך ההסתדרות, בנוסחאות קלושות, הלוקחות מן העבר, אין לתרץ את הבעיות המוס-ריות, המצפוניות והממלכתיות הכרוכות בדבר. יש לבדוק את הענין לגופו, לא לשאול מה היה לפני עשרים שנה, אלא מהו הדבר הנכון, מבחי-נת הפרעלים ומבחינת המדינה, היום, במציאות מדינית זאת שבה אנו חיים.

הרי שלוש השאלות, והבירור בשלשתן מר-כיח רק דבר אחד: אין תשובה אחת, לא אטא-טיסטית ולא בלתי-ממלכתית, עליהן. עוד ימים רבים יהיה עלינו לבקש, מתוך חירות רחנית שלימה, מתוך אי-השתעבדות לנוסחאות נוקשות ולעובדות קיימות מקדמת-דנא, לבקש תשובות על כל ענין וענין לעצמה, לפי מהותו ותעודתו, ענין ענין והתשובה המתאימה לו, מן הסתם יהיו ענינים, שבהם התשובה הנכונה תהיה בקו של הגברת סמכויות המדינה; ויהיו ענינים שבהם התשובה הנכונה תהיה בקו של שמירה על שיטת הארגון העצמי; ויהיו ענינים שבהם נצטרך לבקש מויגה של שתי השיטות, יתכן, כמובן, שמויגה זו תהיה לה דוגמה במדינות אחרות, אבל, בדרך כלל, אין דוגמה מדויקת לא לעם הזה ולא לתנועת הפועלים הזאת ולא למדינה הזאת, ואין צריך לומר, שאין איסור בתורת המדינה המודרנית, כי מדינתנו תחפש ותמצא לכמה מבעיותיה פתרונות שהם, כביכול, „יצאי דופן“ בספריה-הלימוד של תורת המדינה.

כולה, אלא שנבקש ונמצא לנו דרך להנהלה עצ-מית של המבוטחים — אמנם, בפיקוח המדינה, בזכות מסוימת של התערבות המדינה, אך הנה-לה עצמית, אבטונומית, של המבוטחים עצמם, מתוך אחריות לעניני הביטוח הסוציאלי שלהם. לדבר זה נימוקים שונים, מהם שליליים ומ-הם חיוביים. המנגנון הממשלתי עודו צעיר מאוד, ואם גם הבקורת הנשמעת נגדו מוגזמת היא לע-תים, הרי אין ספק שהוא עוד לא הגיע ליכולת עמידה בהנהלה יעילה של ענינים גדולים ומסור-בכים, אנחנו חיים במשטר קואליציוני, וכל עוד לא תהיה לנו מפלגת-רוב במדינה, נניח, לפי השיטה האנגלו-סכסית (שגם היא, כידוע, אינה עולה יפה תמיד), הרי כל ממשלה בתוכנו תהיה ממשלת פשרה בין גורמים שונים, בתוך פשרות קואליציוניות, אין לדעת בידי מי יופקד גורל הביטוח החברתי והעממי, ואם ינתנו עניני הכי-טוח הסוציאלי בידי שר שהוא יהודי טוב וירא-שמים, למשל, הרי הנסיון מחייב, כנראה, ששר כזה יכניס להנהלת העסק הזה את כל „כלי-הקדש“ ואת מושגיה של כת זו, ובמקרה זה עשוי הביטוח הסוציאלי ליהפך לאיזה „הקדש“ גדול שבו יינזקו הרבה ענינים, ועל הכל עני-ניהם החיוניים של הפועלים.

לעומת זה, יש נימוקים חיוביים גדולים, אנו לא התחלנו, כדוגמת כמה מדינות אחרות, בביטוח סוציאלי כשאין מאומה לפנינו. תנועת הפועלים בארץ הקימה בנין גדול של ביטוח סוציאלי לתפארת, עם כל הבקורת שיש לנו נגד רופאים ואחיות ומרפאות וכו', זוהי עובדה קיימת, הקובעת ברכה לעצמה, תנועת הפועלים בארץ הוכיחה את יכולתה לנהל באופן עצמאי את עניני הביטוח הסוציאלי, מה ההגיון להרוס את הכוח של ההנהלה העצמית ולעבור לשיטה, שלא עמדה במבחן, של הנהלה ממשלתית או ביורוקראטית, בענין שהוא חיוני כל-כך למאות אלפי אנשים ומשפחותיהם?

והרי דוגמה שלישית, מעניני החינוך בארץ. נכנסנו לחיי מדינה ובידינו ירושת החינוך, כמיבנהו וכצורתו היום, ונשאלת השאלה, הרצ-ית והמורכבת ביותר: האם עלינו לקיים את שיטת הארגון של החינוך במדינה כשם שקיימנו אותה לפני היות המדינה? האם הדבר הוא לט-ר בת המדינה או לטובת הפועלים במדינה? ולהי-סך: שמא טובת המדינה, וטובת הפועלים במ-דינה, מחייבת שינויים מסוימים בשיטה זאת?

ואילו היום יש לנו הסתדרות, שהצורך העמוק ביותר של הנושא שלה הוא האמאנסיפציה האנושית שלו עצמו. ידועה ההבחנה בין מדינות „שיש להן“, ומדינות „שאין להן“, והנה ניגוד מעין זה הופך לדבר ממשי מאוד בחיי ההסתדרות. הרי זה ניגוד חמור ביותר משום שהוא עולה, פחות או יותר, בקנה אחד עם השוני העדתי בתוך העם העובד המתהווה בארץ. ההסתדרות כיום יש בה רבבות, ומחרי-מחריים יהיו בה מאות אלפים, אשר שאלת מלחמתם לשיון-מעמדם בחברה המתהווה בארץ, היא לא שאלה פורמאלית, אלא דבר ממשי מאוד. הבדל עמוק יש בין החוק למציאות. החוק יכול להבטיח שוויון זכויות, אבל אם המציאות אינה מדביקה את החוק בתפתחותה, אין ערך ממשי לחוק הזה. יש לנו חוק המבטיח שוויון, אבל אם נושא השוויון אין לו אפשרות והכוזה לכבוש לעצמו ולקיים בידי את הזכויות הנובעות מחוק השוויון, הרי החוק הזה הוא פיסת-נייר מחוסרת תועלת.

בחיי ההסתדרות מתחוללת מהפכה, הכופה עלינו שינוי מושגים ומנהגים ושיטות-פעולה לאורך החזית כולה, והרי דוגמאות אחדות. יש לשכת-עבודה ובה רשומים הכל, כאשכנזים כבני עדות המזרח, והנה עובדה, שבכמה מקרים הנש-ארים מחוץ לסידור העבודה הם בני עדות המזרח. אם גם נניח שאין כאן רשעות או קיפוח במת-כוון, הרי אם דבר זה חוזר ונשנה כמה פעמים הרי לפנינו עובדה שסופה לערער את הרגשת השוויון של המוני עולים וחברים חדשים בתוך ההסתדרות, וסופה לערער את שלימות ההסתדרות עצמה.

והרי דוגמה אחרת. יש לנו מנגנון הסתדרותי גדול, בן אלפים, והנה עובדה היא, שהעולה החדש, אם הוא מבולגריה, מצפון אפריקה, מתי-מן או מעיראק, מכיון שהוא בא למוסד ההסתדרותי הקיים, כצלמו וכדמותו היום, הרי הוא מרגיש כאילו הוא בן עם זר, הוא בא ללשכת המס — ואין איש מבין אותו ואת שפתו. אין מי שידע לעמוד על שיעור הגינותו וחוסר-הגינותו. הוא בא לקופת-חולים — ושוב אין מבין. בא למועצה הפועלים, ובשביל שיבינהו, צריך הוא להביא עמו מתורגמן. חולת זה, גם אם מדבר הוא עברית, הרי מדרך הטבע הוא, כי בשעה שהוא מוקף בכל המוסדות האלה רק אשכנזים, יתעורר בו החשד, שעל-פי עליזותם התרבותית והשוני העדתי חייבים הם לקפח אותו, שהרי

ב

הנה ניצבת ההסתדרות נוכח מציאו חד-שה ובתוכה עליה להיאבק על קביעת תכנה מחדש. למציאות זו סימן-היכר אחד: קיבוץ גלויות. אנו מרבים לדוש בצירוף-מלים זה, עד שהוא הופך לאסימון. אבל תהליך זה, העובר עלינו, עוד לא הצליח איש לרדת לעמקו, או גם לעמוד על מלוא היקפו. רק שנתיים עברו — ומה לא קרה בשנתיים אלה! הרי חיסול המחנות בקפריסין, בגרמניה ואיטליה, חיסול גולת צ'כיה, גולת בולגריה ויוגוסלביה, ונקוה גם גולת פולין; והרי חיסול גולת עיראק וגולת צפון אפריקה — תהליך עצום, שעוד לפני שנתיים היינו רואים אותו כחלום של ימות-המשיהו. תהליך של עקירת שבטים יהודיים שלמים והעברתם הפתאומית ארצה. כי מה הם חדשים, ואפילו שנים מספר בהעברת קיבוץ יהודי שלם, כמו שהוא, על כל התפתחותו המיוחדת דורות על דורות. לפעמים אלפי שנים, אל הארץ החדשה הזאת?

אנו נמצאים בתוך תהליך זה של קיבוץ גלויות, שהוא הקובע את דמות התקופה, והוא הגורר אחריו גם שינויים רציניים בחיי ההסתדרות. קודם כל מבחינת הכמות. עוד לפני שנה וחצי היינו בהסתדרות כמאה וחמשים אלף חבר, והנה עד סוף השנה הזאת נעבור את גבול שלוש מאות האלף. במשך שנה וחצי תוכפל איפוא ההסתדרות, ושוב אין הדבר בגדר הוזה אם נאמר שבעוד שנתיים או שלוש תהיה לנו ההסתדרות בת חצי מיליון חברים. אולם יש הבדל בין גידול לגידול. אם אנו גדלים מ-2 ל-4, הרי זו הכפלה, ואם אנו גדלים במשך שנה וחצי, מ-150 אלף ל-300 אלף, הרי גם זו הכפלה, אך ממין אחר לגמרי. השינוי הבא בעקבות הגידול הזה הוא שינוי איכותי עמוק מאוד. אמר לי חבר הועד הפועל של ההסתדרות, הנמנה עם עדות המזרח: „אין דבר, עוד שנה-שנתיים, ואנו נקים בועד הפועל של ההסתדרות מחלקה לעדות אשכנז“... איני יודע אם „איום“ זה, או „הבטחה“ זו, יהיו דבר של ממש בעוד שנה או שנתיים. אבל אין להטיל ספק בעובדה שההרכב האיכותי של ההסתדרות הולך ומשתנה יום יום. שוב אין ההסתדרות כשהיתה.

אילו ביקשתי להגדיר את הדבר בנוסחה, שהיא קרובה למציאות, הייתי אומר, שעוד לפני שנים מספר היחה לנו ההסתדרות, שהנושא שלה נתכון בעיקר לאמאנסיפציה של הארץ;

הארץ בתקופת הזאת? האם הוא אותו התפקיד אשר לפני חמש או עשר שנים, או שנשתנה התפקיד ובמה נשתנה?

מה תכנה של מלחמת המעמדות בתקופה זו בחיי הארץ ובחיי הפועלים? חיים אנו בארץ שבה השלטון הפוליטי נתון באופן מכריע בידי הפועלים. אמנם שלטון פוליטי זה איננו מובטח לעולמים, כפי שהוא מובטח בברית המועצות או ברומניה, שהרי שם מצביעים 99.2% או 99.3%, וכמובן, שזם מצביעים באופן חפשי, ואילו אצלנו יש „משטר אימפריאליסטי“, שבו בני־אדם אינם „חפשים“ להצביע, ויש בו הרבה מפלגות ויוצאי־איש דברים משונים בבחירות, שאין איש יכול לראותם מראש... ליקוי זה יש בנו, ששום שלטון אצלנו אינו מובטח לנצח. מפני שהשלטון הפר ליטי איננו נקבע על ידי כוח המשטרה, אבל עובדה היא, שבתקופה מכרעת זו של קיבוץ גלויות, השלטון הפוליטי בעיקרו הוא בידי הפועלים, אבל — וזו עובדה חותכת — לא רק השלטון הפוליטי הוא בידי הפועלים, אלא גם חלק נכבד, ואולי מכריע, מן השלטון הכלכלי. אמנם בתקופתנו קשה, בדרך כלל, לדעת בדיוק מהו סוציאליזם ומהו משטר סוציאליסטי. גם בתוך מחננו תלוי הדבר לפעמים במצב הביני־לאומי. יש שהמשטר של טיטו נאה ורצוי הוא, ואז שולחים בריגדות של מתנדבים לשם; ואם מדיניות־החץ של רוסיה מחייבת זאת, הרי זה „שלטון של כנופיות ובוגדים ועוכרי המהפכה“, ומצוה על כל אדם פרוגרסיבי להלחם בו עד חרמה... לפי השקפה זו, קיים באנגליה כיום של־טון בלתי מוגבל של הקאפיטאליזם. מדוע? מפני שבענינים בין־לאומיים יש הסכם בין אנגליה ואמריקה. אמנם דעתם של הפועלים בבריטניה בענין זה היא אחרת; הולכים הם מהלאמה להל־אמה, ושיטת הביטוח הסוציאלי באנגליה ספק אם יזכו לה ארצות הדימוקראטיה העממית בעוד עשר או עשרים שנה. הפועל הבריטי „מדוכא“ כל כך מבחינה כלכלית, עד שכל פועל בארצות מזרח אירופה היה מאושר אילו היה מגיע בעצמו לרמת ה„דיכוי הכלכלי“ הזה. אבל כל אלה הם דברים של מה־בכך. אנו חיים בתקופת ההיפנוזה של התעמולה, ותעמולה זו, המסרסת את מוֹשֵׁר גינו על ארצות שונות, מערפלת את מוחנו במידה כזו, שאיננו רואים אפילו את המציאות של הארץ שבה אנו חיים.

מהי המציאות הכלכלית של הארץ הזאת שבה אנו חיים? האם סתם ארץ קפיטאליסטית היא?

אינם מסוגלים להבין לו, ואולי אינם רוצים להבין לו, כך ילך ויגבה קיר ביניהם ובין ההסתדרות.

דבר זה נוגע גם לענינים ולמושגים יסודיים הרבה יותר. ברובנו באנו מחלק עולם מסויים, מתוך תנועת מהפכה זו או אחרת, תרבותית וסוציאלית. היש אשר בו מרדנו היה מקיף למדי — יש כלכלי ולאומי, חברתי ותרבותי ודתי. אך זו היתה מהפכה של דור מסויים שבא מתוך מציאות אחרת לגמרי ובמושגים אחרים לגמרי, המחייבים בדיקה בכמה וכמה תחומים וקודם כל בתחום התרבותי והדתי. והנה, כידוע, יש בתוכנו ראדיקאליים, המתריעים השכם והערב על „הקואליציה עם הקלריקאליים“, אך הם בעצמם מוכנים הם לסדר סידורי כשרות למהדרים בתוך קיבוציהם, אפילו בקיבוץ הארצי, אם יהיה צורך בדבר. אבל ענין זה הוא רציני הרבה יותר מאסטרטגיה פוליטית ומפלגתית חולפת. לפנינו קיבוץ של יהודים, אשר בהרבה ממורשגינו, ובנוסף החיים וסגנון הדיבור שלנו, בהתנהגותנו כפי שהיא, אנו מקימים, למעשה, חומה בינינו וביניהם. אמנם לכתחילה, כל זמן שעדיין זרים הם — והרי הם באים מארצות דיכוי וחושבים הם שאנו השליטים ועליהם להסתגל אלינו — מסתגלים הם כפי יכולתם. אבל מה יהיה בשעה שיצאו מעולה של אפוזרופסות ויעמדו ברשות עצמם? הישלמו לנו גם בעד דבר זה, שללא התעמקות וללא הבנה ביקשנו לכפות עליהם מושגים הזרים להם במהותם? לפנינו בעיה חינוכית עצומה של התאמת כלי הפעולה שלנו למציאות חדשה של קיבוץ גלויות. לפנינו התפקיד לבדוק מחדש, בדיקה חפשית ומלאה, מושגים וצרכים ודרכי התנהגות, כדי שנוכל לפגוש את העם העולה הזה פגישה פורה ומפירה, לקלוט אותו ממש, לא רק בנוס־חאות של שויון, אלא כנטיעת הרגשה של שויון, שויון של אזרח מלא בתוך ההסתדרות ובתוך ציבור הפועלים, הרגשה שאין דבר הגמנע ממנו במידה שאיננו נמנע גם מחברים אחרים בתוך ההסתדרות.

ג

לפנינו עוד סוגיה אחת, ואף היא פרי עובדת קיבוץ הגלויות והקמת המדינה. דומני שגם כאן עוד לא ביררנו לעצמנו את הדברים עד תומם. — רק באפס קצהו של הענין נגענו. השאלה היא: מה תפקידו של ציבור הפועלים במשק

וערך התפוקה, שהחברה מקבלת תמורת השכר הזה, הרי יתברר שהגענו גם לנקודה חמורה מאוד. כי בשעה שיש למישהו מאתנו התענוג המפוקפק לברר שאלה זו עם אדם מחוץ-לארץ, הבא ומצביע על המספרים של שכר-העבודה והתפוקה בארצות שונות ומשווה אותם עם שכר העבודה והתפוקה בארץ, הרי צריך אדם משלנו כשרון דיאלקטי רב, כדי „להוכיח“ לו שהדברים הם כשורה, כולנו יודעים, כי לגבי גובה שכר העבודה הגענו לרמת הארצות המפותחות ביותר, ואילו לגבי גובה הייצור והתפוקה — נשארנו בדרגת הארצות המפגרות ביותר.

ברם, יש עוד צד למטבע, והוא אולי הקשה ביותר, בריאותה של הכנסה לאומית מתבטאת ביחס בין שני יסודות בתוכה: החלק המוצא לתצרוכת, והחלק המוקדש לפיתוח המשק, לבד-גיה ולייצור. אבל אם ההכנסה הלאומית מתחלקת באופן כזה, ש־60% הם לשכר-עבודה, היינו, למעשה, לתצרוכת, הרי ברור מאלף, שאחוז ההכנסה הלאומית הנשאר לצרכים של ייצור ופיתוח היא כמעט אפס, ואין בכוחו כלל להוסיף ולאחוז באמונה הפשטנית שעבר זמנה, כי במידה שיהיה לאנשים יותר כסף, ירבה הייצור. אמונה זו אולי יש לה על מה שתסמוך באמריקה, השל-טת על חמרי-גלם ועל היכולת לייצר מכונות, ושהיא בלתי-תלויה, למעשה, בעולם כולו. אך אין זו אמת לגבי כל ארץ האנוסה להביא שני דברים יסודיים כמכונות וחמרי-גלם מן החוץ, כי לגבי כל ארץ כזו השאלה בוחה לשלם מחירם של הדברים שעליה להביא, היינו שאלת גובה הייצור, מידות התפוקה, שאלת היחס בין חלק ההכנסה הלאומית המבטיח את המשך הייצור לבין החלק המוצא לתצרוכת שוטפת. הופכת לשאלת-גורל, וזוהי היום שאלת-גורל לבריטניה, שאין לה בעיה של קליטת עליה וקיבוץ גלויות, ועל אחת כמה וכמה הרי זו שאלת-גורל לנו. אולם לא רק אופי משקנו הוא, לפי הרכבו והכוחות השליטים בתוכו, כאשר הנהו, מסקנה חברתית מתחייבת מעובדה כלכלית זו: הבדק את הרכבו של ציבור העובדים בארץ, יתברר לו כי רובו המכריע של ציבור העובדים בארץ אינו חי על המשק הרכושני, כי אם על משק ציבורי או על משק פועלי עצמי. בחקלאות העובדת (ואין גושי העובדים נכללות כאן) אתה מוצא כ־45,000 מפרנסים החיים על משק לא-קפיטליסטי, „סולל-בונה“ עצמו מעסיק השנה כ־30,000 עובדים, מוסדות ההסתדרות, קופת חור

הבה נראה, האדמה הרובה המכריע היא בידי המדינה או בידי האומה. החקלאות כ־70%, אם לא למעלה מזה, היא חקלאות עובדת, פועלית, המסחר, הן בשטח היבוא והן בשוק הפנימי, משליש ועד 40% ממנו הם בידי הפועלים. אשר למשק הפינאנסי בארץ, הרי המוסד הפינאנסי השני לגודל בארץ — לאחר אפ"ב, שאף הוא אינו בנק קפיטליסטי — הריהו בנק הפועלים, שיש לו שני מיליונים לירות הון עצמי וכ־13 מיליון לירות פקדונות, התחבורה, עם כל הטענות הקשות שיש לנו כלפי הנהגים, הלא כולה היא בידי הפועלים, הנמלים והספנות וכן התחבורה באויר — כל אלה הם בידי הציבור או בידי המדינה, כמעט כל חרושת הבנין היא בידי הפועלים, חלקם של הפועלים בחרושת הקיימת וזו הנבנית מגיע כבר עכשיו ל־20%, דבר זה הוא נוסף על החרושת הצבאית והמלחמתית, שהיא ברובה המכריע מולאמת בידי המדינה. היתכן לומר, בפשטות, על מדינה כזאת שהיא מדינה קפיטליסטית?

והרי לפנינו השאלה: מה תפקיד מעמד הפועלים או ההסתדרות בתוך המדינה המתהווה הזאת? תפקידם כפול: לבנות את המדינה — ולהבטיח את מקומו של הפועל במשק, זו כל מורת „מלחמת-המעמדות“ שלנו על רגל אחת, תורה זו במדינת ישראל המוקמת אינה כלולה בשאלה, מה תוספת יקבל הפועל מן ההכנסה הלאומית בשביל תצרוכתו; אלא כלולה היא בשאלה, מה נעשה כדי לקלוט במשק, ביתר מהירות, את המוני העולים, ובאיזו מידה נבטיח בפרוגרסיב עולה, את מקומו של הפועל בתוך המשק העולה והמתפתח?

מדוע זאת השאלה ולא אחרת? קודם כל משום שבשטח זה הנקרא „חלקו של הפועל בהכנסה הלאומית“ כבר הגענו לקצה הגבול, ויש אומרים, עברנו את הגבול. אם כיום, נניח ההכנסה הלאומית שלנו מתחלקת באופן כזה ש־60% ממנה הוא שכר עבודה, הרי זה שיעור אחוזים שאין כמותו בשום ארץ בעולם. שהרי גם אלה שאינם עובדים חיים וצריכים לאכול, הם לא מעטים. מעמדות-הביניים והשדרות המשמשות, הם חלק לא קטן מן החברה. ואם כבר היום הגענו לכך, ש־60% מן ההכנסה הלאומית כולה נמסרים לשכר-העבודה, הוזה אומר שהגענו לנקודת רוויה רצינית. ואם, נוסף לזה, נראה את הפרופורציה בין אחוז שכר העבודה בהכנסה הלאומית לבין כושר-הייצור

הרח — ללכת לבריקדות, או לקרוא לבריק-דות; בחיים הפרטיים — להיות אדם עדין-נפש ואנידע. החושש לגרום צער לברית, ובת-אוריה — מה איכפת, אם יועלו עשרים מיליון איש קרבן על מזבח הריבולוציה... היכולת הזאת לחיות בעונה אחת בשתי רשויות היא חולי המושרש עמוק בנפש האינטליגנס היהודי, אשר דורות על דורות חי מורחק ומנותק מהמציאות הממשית. וכשאדם חי באחמוספירה רוחנית נטולת-ממשות, הרי אין גבול לאפשרויות של חלוקת החיים למגירות-מגירות, פינות-פירות, שכל אחת מהן היא שלימה בפני עצמה, ואין אחת נוגעת בחברתה.

כפילות נפשית זו, פרי הגלות, אנו מוצאים לעתים קרובות גם בארץ, בכוחות אופוזיציוניים ורדיקליים למיניהם. בכל מפנה בדרך, כשעומרים אנו בפני איזו הכרעה חמורה בחיינו, אנו נתקלים באיזה גילוי של השתמטות הנובע מן המיבנה הכפול הזה. הרי שאלת הייצור ורמת המחירים, דורשים אנו מאמצים גדולים מציבור הפועלים, ויש שאנו נזקקים גם לעדות מסייעת ומצביעים על המסע רב-השנים להעלאת התפוקה בברית-המועצות. ואז אומרים לנו מן האופוזיציה: שם, בעולם שכולו סוציאליזם, שם, יש לעבוד עד יציאת הנשמה; לא כן במדינה „קפיטליסטית“ כשלנו, אם ברוסיה מכריזים על הורדת המהירים מ-10% עד 40%, הרי זה, כידוע, הישג עצום; אך אם ממשתלנו הצליחה תוך ששה חדשים להוריד את המהירים אף היא לא פחות מאשר ב-10% ועד 40% — הרי זה, כידוע, פעולה „ריאקציונית“, הפוגעת בענייני הפועלים והמוני העם. והלא שם נעשה הדבר אחרי שלוש שנים ושלוש שנות מהפכה, וכמה וכמה תכניות חומש, ולאחר תשלום מחיר גדול עד כדי אימה, ונכל זאת — איזה נצחון, איזה הישג עצום!... בהנחה זו, ש„שם מותר“, מפני ששם ארץ הסור ציאלים, וכאן אסור, מפני שזו רק ארץ של קליטת העליה והצלת העם — בהנחה ובהסברה כזו מודגמת כל הכפילות המשחיתה את חיינו, ההורסת את רוח הפועלים, את כושרם להבין את המציאות שבה אנחנו חיים, ואת ההכרח להתאים את דרכי פעולתנו למציאות הזאת.

הבה נדמה לרגע בנפשנו שאין כלל סוציאליזם בארץ ואין יצירה משקית עצמאית לפועל, וממילא אין אפילו הסתדרות עובדים כמו שהיא, ואין כאן אלא משק קפיטליסטי בלבד. והנה מדינה זו לוקחת חמשים אלף תימנים, אשר הם

לים, הקואופרציה, „המשביר המרכזי“, „תנובה“ וכיו"ב, כל המוסדות האלה, על כל צורותיהם וענפיהם מעסיקים למעלה מ-20,000 עובדים; המדינה, הצבא, העיריות, הסוכנות היהודית, „הרסה“ — כ-40,000 עובדים. אם נצרף את המספרים האלה, נוכח שבתוך הארץ ה„קפיטליסטית“ הזאת, רוב העובדים חיים או על משק פועלי עצמי או במסגרת תעסוקה ציבורית. בין היא הסתדרותית או ממלכתית או מוניציפאלית או סוכנותית. כל אלה חיים במשק שאינו משק של ניצול קפיטליסטי, כי אם ביסודו משק מסים ומשק פיתוח.

ד

והרי אנו חייבים לשאול את עצמנו: וכי עובדה זו אינה מחייבת למסקנה כלשהי? האם דבר כליכך פשוט, שאינו צריך עיון כלל, הוא קיום ציבור עובדים כזה, שברובו המכריע הופקע מנדר החוק של „ערך העודף“ הקפיטליסטי, וחוקיות חייו היא משק ציבורי או משק פועלי?

הקורא את הכרוניקה של המלחמה המקצועית ינוכח לדעת, שההצלחות הגדולות ביותר של „מלחמת המעמדות“ הן דוקא במשק הזה. וכי ההסתערות הגדולה ביותר היא על החלק הזה של המשק, בחרושת ההסתדרותית למשל, הגענו לכך, שהתנאים הסוציאליים מתקרבים ל-40% מן השכר, הרי זה חלק פאנטאסטי, שאין אתה מוצא דוגמתו במקום אחר בחרושת ובתעשייה בארץ, ואף לא בשום מקום בעולם. ונשאלת שאלת חמורה: האם על משק כזה, משק של קיבוץ, גלויות, משק שעיקר-העיקרים לו הוא קודם כל, הקליטה המהירה של העולים, הרחבתו הבלתי פוסקת של המשק וההיאבקות על מקום הפועלים בבנינו; משק המעסיק גם כיום בחלק הציבורי והפועלי שלו את מרבית העובדים, האם על משק אשר כזה תחול התפיסה הפשטנית האורתודוקסית של המלחמה המעמדית? או שמא מציאות של משק כזה מחייבת אותנו לפירוש מיוחד משלנו, הנובע מתפקידו המיוחד של המשק הזה, לגבי המלחמה המעמדית של הפועלים בארץ?

זה כמה דורות היתה הכפילות הנפשית והמחשבתית לסימן מובהק ליהודים, וביחוד לאינ-טליגנציה היהודית. בימות החול — ספסר; בשבת — סוציאליסט וראדיקאל. בענייני כלכלה וכספים — לעשות כל דבר מאוס; בספירת

במציאות זאת, אם הפועל לא יהיה נושא האחריות הממלכתית, הלא אין אחר זולתו. להיות נושא האחריות הממלכתית — פירושו לאו דוקא להתנדב בגבורה בשעת מלחמה. כל עם בריא פחות או יותר עושה זאת. יכולתו הממלכתית של ציבור או של מעמד מתבטאת לא במלחמה עם האויב החיצוני, אלא במלחמה היום-יומית על יצירת החיים.

האמנם כבר הוכחנו את יכולת עמידתנו בתנאים קשים, תנאי ויתור וצמצום, בחזית יום-יום? מספקני. הנה עברו עלינו עשר שנים קשות, אך מבחינה כלכלית, לא סבלנו. לא היה רעב בתוכנו, ולא ויתרנו על שום דבר ממשי. השכר והתנאים הסוציאליים היו בקו של עליה בלתי פוסקת. באותן עשר השנים ויתרו פועלי אנגליה, ויתור מדעת, על כמה וכמה דברים ממשיים — לשם מטרה מסוימת. והנה זה שנה אחת אנו מצטווים על צמצום ויתור — האמנם יכולים אנו להתפאר בעמידתו של ציבורנו בהשואה לעמים אחרים?

זו השאלה הנוקבת: מה מהותה והכנה של מלחמת-המעמדות במדינה זו של קיבוץ-גלויות. הנבנית בחלקה הגדול על ידי הפועלים ובצורת משק-פועלים או משק ציבורי ומשק ממלכתי? האם תכנה ומהותה — מלחמה על חלוקת השלל הדל המצוי כיום; או שמא עיקרה הוא המערכה על עצם בנין המשק ועל מקומו של הפועל במשק זה, עם כל הקרבנות שאנו נתבעים להם בתקופה של קיבוץ-גלויות? לתשובה על השאלה הזאת נתבעת ההסתדרות, אשר נכוננו לה עוד זעזועים גדולים, מהם פרי המציאות האוביקטיבית, כקשיי הקליטה הכלכלית ומיוג העדות, ומהם זעזועים פנימיים, לא מידי שנים, אלא מידי אדם. בתנאים אלה של מצוקות וקשיים הכרחיים וריב אחים לא-הכרחי, עלינו להכין ולחנך את ההסתדרות להיות הנרשא בעול הכביר של קליטת העליה ובנין משק סוציאליסטי ועיצוב עם. חלילה לנו להשתמש כן המעמסה.

ואבותיהם חיו חיי עבדות הרבה מאות שנים. שלא ידעו קומה וקופה מהי, שהיו למרמס לכל פיאודל מזרחי, ובתהליך של שנים מעטות הריהי הופכת אותם לבני-אדם בני-חורין. מבחינה אנרגית ומבחינה לאומית — האם למען דבר זה בלבד אין הקרבן כדאי? כשביקרתי במחנה התימנים וראיתי בבתי-החולים שם את הילדים אשר בגיל שנה ושנתיים נראו כבני חרשים מספר, והנה, כבדרך-גס, אלפי ילדים אלה הופכים לבני-אדם היודעים צחוק וחיים בצותא ואפשרות של תנועה, בקיצור, חיים; וכשראיתי שם את הנשים הראשונות בנות שתים-עשרה ושלוש-עשרה שהתגרשו מבעליהן — חשבתי בלבי: מה גדול ומה מהפכני המעשה! והנה אם בא משורר רוסי ומספר שבאובאקיסטאן ובטאג'יקיסטאן, נשים מוסלמיות מסירות את הצעיף — הרי אנו קוראים „הידד“, ובשביל כך כדאי לשלם מחיר גבוה מאד, מחיר של מצפון ומחשבה, ואף מחיר חיים, חיים רבים מאד, ואולם כאשר אנו עושים זאת כאן, ובקנה-מידה עצום לגבי עם קטן כעמנו — הרי למען זאת הקרבן לא יתכן ולא ירצה?

נראה לי כי עצם תהליך קיבוץ הגלויות, גם אילו לא היה מתהווה כאן משק סוציאליסטי — גם אילו אפשר היה לשער שהדבר מתקדם ויכול להתקדם בלי משק סוציאליסטי! — הוא המפעל הסוציאלי או הסוציאליסטי הגדול ביותר בדורות היהודים. עכשיו שתהליך זה מתגשם בלוח תהליך של יצירת חקלאות סוציאליסטית, אגב התפתחות משק-מדינה ומשק-פועלים, וכיבוש בלתי-פוסק של שטחי כלכלה לרשות הציבור ולרשות המדינה; וכל התהליכים הללו משתפכים יחד והופכים לתהליך כביר של שינוי פני הדברים מבחינה אנושית, לאומית, סוציאלית, פועלית — היכולים אנו, בתוך כל התמורה הזאת, להוסיף ולחיות במושגים שאולים, שנוצרו במציאות קפיטליסטית, ואינם הולמים כלל את המציאות של מהפכה לאומית וסוציאלית שבתוכה אנו חיים?

בין לאומים

מזרח ומערב: מאזן הכוחות

יו"ן קמחי

תושבים	שש המדינות הנייטרליות	יוגוסלאוויה, תורכיה, יוון
תושבים	50 מיליון	41 מיליון
פוטנציאל תעשייתי וצבאי	25 מיליון	20 מיליון

יכולים אנו לסכם את מערך הכוחות בטבלה הבאה המורה לנו, כי מדינות מזרח אירופה המהבססות על ברית-המועצות יש להן עדיפות מכרעת בנות-האדם שאפשר לגייס לתעשייה, אבל לא בכוחות מזוינים פוטנציאליים על פני מדינות מערב אירופה המאורגנות בתכנית ההגנה של אירופה ובארגון האמנה האטלנטי. כן מורה היא כי הכללת גרמניה משנה רק במקצת את עדיפות כוח-האדם של המזרח, אבל אין היא מסלקת את יתרונו המכריע. הטבלה הבאה מדגימה את פקת כוח-האדם של המערב.

תושבים	גרעון המערב בלי גרמניה	כולל גרמניה	שש המדינות הנייטרליות	תורכיה, יוון ויוגוס- לאוויה
תושבים	100	70	50	41
פוטנציאל תעשייתי וצבאי	50	40	25	20

בשעה שאנו מניחים את ההשוואה שבקירוב של כוח-האדם ופונים להשוואת הכוח התעשייתי של המזרח והמערב, הרי התמונה משתנית מעיקרה. הייצור של פלדה, פחם, כוח-השמלי וברזל גלמי היתה גדולה, במיד ניכרת, בשבע המדינות המערביות מאשר בברית המועצות והמש גרורותיה, ואפילו נוציא מכלל זה את הייצור הגרמני-המערבי. אם נצרף את תפוקת החמרים הללו במערב גרמניה, הרי יתרון המערב יתבלט יותר. יתר על כן, אם נסתכל במעמד-דברים לאור תנאי הייצור בארצות-הברית, יימצא יתרון המערב בשטח זה מכריע, ומעמדה של קבוצת המדינות הסוביטיות בייצור שמנים וכוח-השמל יראה ירוד עד כדי סכנה. הטבלות המפורטות הבאות מדגימות בצור רח שאינה מטלת בספק את עדיפות המערב בשטח התעשייה, וכן בתפוקת דלק כגון נפט שהוא דם-התמצית של הצבאות והחילות-האוויר בימינו.

הכל מסכימים כיום, לאור נסיוננו בשלושים השנים האחרונות שאין הדבר רצוי ביותר כי בלבה של אירופה יימצא צבא גרמני רבי-כוח. והנה רוסיה הולכת ומקימה לעינינו צבא גרמני בצורות שונות, בגרמניה המזרחית, ועולם-המערב שוקל וטורה, אם אין להימנע מהקמת צבא גרמני. עם התקרר ההכרעה בשאלה, — מן הראוי לעיין בעובדות-היסוד של המערך האסטרטגי לאורך לבה של אירופה.

מעברה המזרחי של הגדר עומדות שש מדינות: בולגריה, צ'כוסלובאקיה, הונגריה, פולין, רומניה וברית-המועצות. מצב כוח-האדם במדינות הללו משיקף בטבלה הבאה:

תושבים	להוציא את גרמניה המזרחית	כולל גרמניה המזרחית
תושבים	260 מיליון	280 מיליון
פוטנציאל תעשייתי וצבאי	130 מיליון	140 מיליון

שבע המדינות שבצד המערבי של הגדר — בלגיה, לוקסמבורג, דאניה, צרפת, איטליה, ארצות השפלה, נורווגיה ובריטניה — מביאות לנו להשוואה את המספרים הבאים:

תושבים	להוציא את גרמניה המערבית	כולל גרמניה המערבית
תושבים	160 מיליון	210 מיליון
פוטנציאל תעשייתי וצבאי	80 מיליון	100 מיליון

מספרים אלה אינם דולים ברגע זה את מערך הכוחות באירופה. יש לתת את הדעת על שש המדינות הנייטרליות שיש להן שליטה על פוטנציאל צבאי ניכר.

מדינות אלו — אירלנד, פינלנד, פורטוגל, ספרד, שוודיה, שוויצריה וכן המדינות שבחזית הרוסית הרי-רוס-המזרחית — יוגוסלאוויה, תורכיה ויוון — מספקות לנו טבלה שלישית:

1948				
ייצור פלדה (במיליון טון)	תפוקת פחם (במיליון טון)	תפוקת נפט (במיליון טון)	כוח השמל (באלף מיליון ק"ו)	ברזל גלמי (במיליון טון)
22.2	294.7	39	97.8	17.3
30.4	304.8	* 72	124.0	24.7
5.5	88.0	—	21.4	4.7
80.3	581.0	258	356.0	55.0
116.2	973.8	328	502.0	84.4

ייצור כללי של המזרח כולל מזרח גרמניה

ייצור כללי של המערב

כולל מערב גרמניה

ארצות-הברית

ייצור כללי של ארה"ב מערב אירופה ומערב גרמניה

גברים ונשים בעורף כנגד כל גרמני שזירת בכוחות המזוינים. ב־1944 עלה בידי הגרמנים, בלחץ גדול, להעמיד את היחס על המשה כנגד אחד, על ידי העסקת שבעת מיליונים בעבודת-כפיה בגרמניה.

כוח-האדם אשר לרשות הכוחות המזוינים של ברית-המועצות בימינו, עודנו מוגבל במידה מרובה מחמת אבידות-המלחמה האחרונה והפיגור בתעשייה שעדיין לא התגברה עליו. יתר על כן, ברית-המועצות עודנה עומדת נוכח הנחשלות של תעשייתה לעומת תעשייתן של ארצות הברית וכמה מן הארצות המדינות שבאירופה המערבית. הפעם, תחת לקבל עזרה ממשית מן החוץ, יהיה מוטל על התעשייה הסוביסית לספק לא רק את צרכי כוחותיה המזוינים אלא גם את צרכי בעלות-הברית. מטעם זה יש לראות את המאמץ התעשייתי ככסס העיקרי אשר עליה יבנה כוחה הצבאי של ברית המועצות.

לפיכך ייפלא אם ברית-המועצות ובעלות-הברית תוכלנה לגייס איש אחד כנגד שמינה בתעשייה. לפי יחס זה של אחד כנגד שמונה תוכלנה ברית-המועצות ובעלות-הברית לגייס צבאות בשיעור כולל של 14 מיליון איש.

דבר זה נותן בידינו עוד טבלה בתכונה המשווה את הכוח הצבאי של המזרח והמערב:

צבאית הממשית של הכוחות המזוינים	כוח-אדם שניתן לגייס לבחנות המזוינים	
ברית-המועצות, אירופה המזרחית להוציא את גרמניה	14 מיליון	4.5 מיליון
אירופה המערבית, להוציא את גרמניה	24 מיליון	2.0 מיליון
יוגוסלאוויה, תורכיה, יוון	2 מיליון	1.5 מיליון
ארצות-הברית	15 מיליון	1.5 מיליון
(ביחס של 1:5)		

עתה יכולים אנו לראות את הסינת כוח-האדם הסוביסטי כהווייתה. אם נתעלם מגיוס כוח-האדם הגרמני, נמצא שברית-המועצות ובעלות-הברית תעמודנה בגרעון של עשרה מיליונים איש אשר יגייס במדינות

לאור מספרים מחכימים אלה יש צורך לעיין מחדש בכוחה הממשי של ברית-המועצות. בפירסומים הרשמיים הדנים בכלכלתה של בריטניה במשך המלחמה האחרונה, הזכיר פרופיסור האנקוק כיצד במלחמה נגרד נפוליאון על ידי כוח של 17 מיליון בלבד במחנה האנגלים להכות 100 מיליון אשר עמדו לצדו של נפוליאון. האנגלים, מציין פרופיסור האנקוק, השגילו למלא את גרעונם-באנשים על ידי יתרונם המכריע בהכנסה הלאומית וכושר ייצורם התעשייתי.

אותו ניגוד מתבטא גם כיום במערך הכולל של הכוחות המוגנים של מזרח אירופה ומערב אירופה. הערכות משוות אשר הוכנו בידי הועדה הכלכלית לארצות אירופה, על ההכנסה הלאומית לגולגולת ב־1948 מגלות לנו את המספרים הבאים: בצ'כוסלובקיה 195 דולר, בפולין 141 דולר, בהונגריה 98 דולר ובבולגריה 66 דולר. אין בידינו כל אומדן על ההכנסה הלאומית בברית-המועצות, אבל על דרך הניתוח נוכל לקבוע אותה בין זו של פולין לזו של צ'כוסלובקיה, כלומר 180 דולר לגולגולת.

בעלות-הברית המערביות עומדות יפה בהשוואה זו: בבריטניה ההכנסה הלאומית היא 401 דולר לגולגולת, בבליה 218 דולר ובצרפת 228 דולר. משאר ארצות המערב איטליה היא היחידה שהכנסתה הלאומית לגולגולת היא 105 דולר, ובירכתיים מתנוסס יתרון של ארצות-הברית שהכנסתן הלאומית היא 683 דולר לכל גולגולת — פי ארבעה מתסכום המשווער של ההכנסה הלאומית לגולגולת בברית-המועצות. מספרים אלה יש להם זיקה עמוקה לענין הכושר האסטרטגי והצבאי של ברית-המועצות ובעלות בריתה. רמו על השפעה זו מספקת לנו ההשוואה הבאה: ב־1942 היה בבריטניה היחס בין העובדים האזרחיים ובין הכוחות המזוינים ארבעה כנגד אחד. ב־1944, בעקבות סיוע ניכר שבא מעבר ליס, הצליחה בריטניה להקטין את היחס עד כדי שניים כנגד אחד. כלומר, גם כתנאים נוחים אלה נדרשו שני עובדים כעורף על מנת להחזיק אדם אחד בשירות צבאי.

הגרמנים מצבם היה נוח פחות. ב־1941, ערב התקפתם על ברית-המועצות, העסיקו הגרמנים ששה • כולל המזרח התיכון.

המספר הכולל יהיה, איפוא, 270—240 דיוויזיות — כלי להביא כמניין אף חייל גרמני אחד. אך עתה הבה נציץ בתמינה האסטרטגית הקרוכה יותר שלפנינו.

לעינינו חזית אירופית ארוכה בת 2,100 מ"ל, המשתרעת מהגבול התורכי-בולגרי על הים השחור עד ליבאק אשר על הים הבלטי. אבל עד כאן תכניות ההגנה של ברית המדינות המערביות ושל האמנה האטלנטית אינן נותנות דעתן ליותר ממחציתה של חזית ארוכה זו. הרוסים נהנים, איפוא, מן היתרון המאפשר להם לרכז את כוחם במערב, בלי להיזקק לפיזור-כוח בקנה-מידה גדול בחזית הדרום-מזרחית של אירופה ובדרום אוקראינה. אין הם צריכים לחשוש מפני „חזית שניה“ זו.

מתוך הנתונים המאלפים אשר הובאו בסתו אשת"ק בדיוני הקונגרס בושינגטון בעניני מדיניות ההגנה, נתקבלה תמונה ברורה ולו גם כרגיעה לרבים — כיצד רואים ראשי השרותים בושינגטון את בואה וניהולה של מלחמה חדשה באירופה. הידיעות שבי-דינו על ועידת-האג של מיניסטרי ההגנה של ארצות האמנה האטלנטית אף הן יש בהן כדי לאשר הנחה זו. גנרל עומף בראדלי, יושב ראש המטה, בנאומו לפני ועדת השרותים המזוינים של הקונגרס אמר כי להפצצה האסטרטגית נודעת זכות בכורה בתכנון הצבאי של ארצות-הברית, מאחר שארצות-הברית „אינן יכולות לקוות כי תוכלנה להחזיק כוח בקנה-מידה אשר יספיק לקדם את פני הכוחות הרוסיים בשלבים הראשונים של המלחמה... מאחר שאנו חסרים כוח כזה למעשה, הרי עיקר עצמתנו צפון באיום פעולת-תגמול גדולה מצדנו ברגע שנותקת“.

גנרל הויט ס. ואנדאנבארג, ראש מטה חיל-האוויר של ארצות-הברית, נקט לשון מדויקת עוד יותר. הוא הסביר בגלוי, כי ראשי המטות של ארצות-הברית אינם מאמינים בסיכויי וכשרו של כוח יבשתי לקדם פלישה סובייטית במערב אירופה.

גנרל ואנדאנבארג שאל: „האם מטרננו היא הקמתו והחזקתו של צבא-קבע שיהיה מסוגל לקדם את פני כוחות צבא-האויב ביבשה, במלחמת פנים אל פנים, תותח מול תותח?“

„ברירה זו מעמידה אותנו בפני אפשרות של מל-חמת-מגן מובהקת. אנו ממתנים עד שנותקת. אחר-כך אנו מקבלים עלינו לעצור את גייסות האויב, לבסוף, אם אנו מבקשים נצחון, מקבלים עלינו להצי-מיד את כוח הצבא היבשתי הדרוש להדוף את האויב אחור אל ארצו, עד היכנעו — ובזה עשויים אנו ללכת בעקבות הדוגמה שאינה מלבבת ביותר של נפוליאן והיטלר... ברירה זו אינה מבוססת מן

מערב אירופה, העלול להתחזק בשני מיליונים נוספים אשר יגייסו מבעלות-הברית של המערב כדודס-מזרח-אירופה (יוגוסלאוויה, תורכיה ויוון) וכן בחמשה-עשר מיליון איש נוספים אשר יגייסו בארצות-הברית. מכאן שהפוטנציאל הצבאי של כוח-האדם במערב גדול פי שלושה מזה של ברית-המועצות ובעלות-בריתה בלי להביא בחשבון את גרמניה או ספרד של פראנקו. יתר על כן, הטבלה המובאת למעלה מורה כי גם כיום עצמתם הממשית של הכוחות המזוינים במערב אינה נופלת — ואולי היא גם גדולה במשהו — מעצמת הברית המזרחית.

הנה נפנה עתה לקווי-הגבול הממשיים של החזית הסובייטית באירופה. הובעה סברה, בהשראת מפקדת פוטנבולו של הברית-המערבית, כי גבול זה משהרע מליבאק עד טריאסט, מרחק 900 מיל לערך, אבל החזית הסובייטית באירופה כיום ארכה גדול יותר; היא משתרעת מהים הבלטי עד הים השחור. משהמץ מכאן, שהגנתן של יוגוסלאוויה, יון ותורכיה מיוחזקת כחלק מהגנתה של אירופה. דבר זה מעמיד על הרוב סים חוספת 1200 מיל של חזית ושני מיליונים חיילים נוספים במחנה שכנגד, אלא אם כן יחליטו בעלות-הברית מן המערב להתעלם מסטייה זו ולהסגיר את יתרונותיה החזיוניים לגוש המזרחי. זוהי משמעותם של הדיבירים על קו ליבאק—טריאסט. למעשה,

משערים שכינים עומדות לרשות הרוסים עשרים וחמש דיוויזיות מזוינות הניצבות מול בעלות הברית במערב גרמניה ובאוסטריה, בחזית של אלף מיל. הבומחים משערים כי הרוסים יוכלו להגדיל את כוחם הצבאי עד כאה דיוויזיות, אך לאור מצב כוח-האדם שצוין בקיום כיללים למעלה, יהיה זה המאמץ המכ-סימלי של רוסיה לעומת שלוש מאות הדיוויזיות שהע-מידו כנגד הצבא הגרמני במלחמה האחרונה, בשעה שקבלו סיוע ניכר מארצות-הברית ומבריטניה.

תכניתה של הברית המערבית היא, כנראה, לגייס 36 דיוויזיות עד שנת 1952, שיהוו את הגנת הקו ליבאק—טריאסט. הרוסים לא ישיגו, איפוא, את העדי-פות הדרושה במיספר או במישקל כדי לפתוח בהתקפה מוצלחת על המערב אלא אם כן יגדילו את צבאם עד קצה גבול יכולתם. נסיון מלחמת העולם האחרונה נותן בידנו רמז על מספר הדיוויזיות אשר המערב עשוי לגייס בתמיכת תעשייתה השליטה של ארצות הברית. המספר הכולל הוא מעין כך:

צרפת	100 דיוויזיות
בריטניה והדומיניונים	40 "
שאר בעלות-הברית במערב	20 "
יוגוסלאוויה, תורכיה ויוון	200 דיוויזיות
ס"ה	70—40 דיוויזיות
ארצות הברית	

אין לרוסים ובעלי־בריתם כל צורך חיוני בעפרות ברזל שוארי לשם ייצור סלדה קשה. תפוקת עפרות הברזל בברית המועצות שלפני המלחמה גדלה במידה ניכרת ותעלה בסוף השנה הזאת על שלושים מיליון טון, כלומר, פי ארבעה מן הכמות המופקת בשואר־דיה, והרבה יותר מתפוקתה של אירופה המערבית. אכן, נראה כי האינטרסים הסובייטיים יהיו נשכרים על־ידי כיבוד הנייטרליות של שוארדיה ופיני לאנד ועל ידי השימוש במומחיות הטכנית של עובדיה, וקניית מכונות חיוניות ומכשירים — בדומה לציוד שציידו השואדים את הגרמנים במלחמה האחרונה. הסובייטים יהיו נשכרים גם מבחינה אסטרטגית על ידי יצירת תריס נייטרלי שוארדי־פיני, שבזכותו יוכלו לרכוש את הצבאות הסובייטיים באזורי מטר־תיהם הראשיות.

האגף המזרח־תיכוני מצבו שונה. כאן עומדות בעלות־הברית של המערב, בסיוע הכוחות האמריקניים, בקרבת־מקום מסוכנת לשרות הנפט שבקקז ובטווח־הפצצה קל מערי התעשייה אשר נבנו מחדש באגן הדוניאץ. פלישת הרוסים למזרח התיכון תבקש, על כן, להשיג את המסרה הכפולה: הריסת בסיסי האוויר הקדמיים של הברית המערבית וכיבושו של שדה־הנפט הגדול, העשיר וקל־הגישה בצפון עיראק. שתי מטרות אלה נודע להם יתרון נוסף מהיותן חיליות טבעיות לחבר אֶל שערי הפלישה המס־תיים מן הצפון אל צפון פרס, אל עיראק ואל מזרח־תורכיה. כאן משתרעים חבלי־הארץ שבהם רוכזו מקדמת־דנא שאיפותיהם הלאומיות של הארמנים והקורדים. תחית מדינה קורדית עצמאית, חלומם לפנים של חמשה או ששה מיליונים קורדים המפורזים על פני תורכיה, פרס, עיראק וסוריה, עשויה להיראות לרוסים כדרך יעילה להחיש ולעודד את התפוררות המדינות הללו — שבהן היה המיעוט הקורדי יסוד סר־נפש וחסר־תקות מזה שנים רבות.

לכאורה, הדבר המושך ביותר את לב הרוסים בפלישה מעין זו עלול להיות החזקת שדות הנפט של קירקוק, אבל, ציון מדויק יגלה כי היתרון המידי היחיד אשר הרוסים יפיקו מכיבוש זה יהיה מניעת נפט מבעלות הברית של המערב — מכה רצינית אך לא אנושה. בכדי שהרוסים יוכלו להפיק תועלת ממשית מכיבוש זה, יהיה עליהם לכבוש את כל צפון עיראק, סוריה ואולי גם את ארץ־ישראל. למען יהיה להם מוצא לים התיכון למלאי הנפט החדש אשר יוכן בו. הם יצטרכו לשלוט על נתיבות־ים מרומניה אל גמלי המזרח הקרוב, חיפה וטרפולי; יהא עליהם לזכות בשליטה על קפריסין לפני שיוכלו ליהנות מטובו של נפט זה. על כן, עד שלא יתגלו

הבחינה הצבאית. ראש מגמותיה של ארץ זו הוא ההכרח למצוא משקל־נגד לשפעת גייסות־היבשה של האויב הפוטנציאלי — זולת שפעת גייסות־היבשה שקולת־כוח מצד ארצות־הברית ובעלות־בריתן. גורם מאזן כזה אינו קיים, זולת הפצצה אסטרטגית אשר תכלול גם את פצצת־האטום.

גנרל ואנדנבארג, בהמשך דבריו, הדגיש כי שימושם של גייסות־היבשה יידרש רק בשלבים האחרונים, שלבי נצחון, של המלחמה. לאחר שההפצצה האסטרטגית כבר סללה את הדרך. אין בהצהרה רבת־משמעות זו שמץ־דבר אשר יבטיח לארצות מערב אירופה כי הפלישה הרוסית תיעצר לפני הגיעה לגמלי התעלה ולחוף האטלנטי של צרפת. אכן, דעת־הקהל הצבאית של ארצות־הברית משוכנעת כי כל אשר תעשינה ארצות הברית המערבית. אין בכוחן למנוע התפתחות כזו בשלכ־הפתיחה של המלחמה. כל מאזן הכוחות המזוינים של ארצות הברית כושתת על הנחה זו, גנרל בראדלי עצמו חזר והדגיש נקודה זו בנאומו. ברור, על כן, כי יש פירוד־השקפות ניכר בין תכניות ההגנה של ברית המערב ובין אלה שעלן במחשבת ראשי המטות של ארצות הברית. אכן, במידה שהתכניות עובדו במטה הראשי של מונטגומרי בפוטנאנבלו, יש להן זיקת ממשית יותר להגנתה של אירופה המערבית מאלה אשר הוכנו על ידי ראשי המטות האמריקניים למען צידוף המדינות הרופות הרבה יותר של האמנה האטלנטית. נראה כי ההשקפה האמריקנית בנויה בחלקה על הגזמה עצומה בהערכת פוטנציאל כוח־האדם הצבאי של ברית המועצות, ובחלקה — דבר זה ברור בהחלט — על רצונה המובן למנוע גיוס המוני אמריקני להגנת איירופה המערבית. דעת־הקהל הצבאית האמריקנית פשוט אינה מאמינה בהגנה יבשתית של אירופה המערבית — בין אם הגרמנים יכללו בה ובין אם לא יכללו. הסיוע האמריקני לכלילת גרמניה בהגנת מערב אירופה, ככל עמדתה כלפי ההגנה המערבית, בא לשפך את חרדתה של אירופה המערבית, אשר נראה כי בשום נקודה אינה מתלכדת עם תכניותיהם של ראשי המטות האמריקניים, כפי שהותוו בראשי פרקים לפני ועידת השירותים המזוינים.

מן והכרח לראות את הגנת אירופה כמסכת שלמה — החל בגבול קבז במזרח התיכון, דרך הבלקנים ולבה של אירופה ועד הצפון הארקטי של גורוואגיה.

מצבה של אירופה המערבית לוקה במידה רבה משהו שני אנפיה יוצא־הדופן בצפון ובדרום־מזרח שאינם מתחברים עם שום אחת ממערכות הגנתה הקיימות. להבדיל מן הגרמנים במלחמה האחרונה

תגרות של גרמנים ובראש וראשונה לטובתם. נקל לדמות מה תוצאותיה של אסטרטגיה כזו בבריטניה וביחוד בצרפת. ספק אם תוליד רוח זו אשר תירש כדי לחזק ידיים למאמץ עליון במלחמה עם רוסיה. יתר על כן, שום מעשה מצד המערב אינו עשוי ללכד במידה כזו את דעת־הקהל הסלאוית סביב רוסיה. כהקמת צבא גרמני, הוא עלול לחזור ולהטיל כמתנת־חנם את יוגוסלאויה אל חיק ברית־המועצות. קיומו של איזון כוחות, ולא כל שכן שלוש־תמיד באירופה, דורש כי לפחות גרמניה המערבית תהיה בעניינת שנים רבות בשמירת השלום באירופה יותר מאשר בפעולות מלחמתיות על מנת להחזיר לעצמה את החבלים כי יהיו למגרש־המשחקים בכל התנגשות אשר תפרוץ בין המזרח למערב. תהייתה תוצאות ההתנגשות אשר תהיינה — הם ישובו וישאו במירכ הסבל.

אכן הדמיליטריזאציה ואי־השיתוף של גרמניה בהגנת המערב יש בה אף משום יתרון נכבד למערב. ברגע שהגרמנים יוכלו בהגנת המערב, יראו בעלי האסטרטגיה המערבית חובה לעצמם להציל את גרמניה המערבית מפלישה רוסית. לחץ הגרמנים ידאג לזאת. אך דבר זה יכופ על המערב ממש אותו סוג יזל הגנה קרית וריכז קדמי של חילותיה, שהמיט יזאף לשעבר על צרפת ב־1940, על הרוסים ב־1941 ועל הגרמנים ב־1944. הוא יכריח את המערב לפזר את הגנתו מליבאק אשר על הים הבלטי ועד סריאטס אשר על הים האדריאטי. דבר זה, יעמיד מטר־מגן ממין זה ממש אסר הרוסים הריכוז את אמונתם בפריצתה על ידי עצם המשקל של ריכוז כוחם. לעומת זאת, אם לא תהיה הגנה קרית מעין זו, אם גרמניה תהיה כר פנוי מבחינה צבאית, אשר על פניו תתפשט הפלישה הרוסית ותגלה את סיבה, הרי חילות המערב אשר ירוכזו בארצות־השפלה בצפון, כחבל הרור במרכז ובאוסטריה ובאלפים של באווריה בדרום, בהסתיעם בגייסות יוגוסלאויות, יוכלו לגלות בדיוק היכן תפול מפת הרוסים בטרם ישיבו מכה על גבי ראשם המשוברב.

על כן, מכל בחינה שהיא — אסטרטגית, טכסית, פוליטית וכלכלית — יהיה קיומו של צבא גרמני לטורח על המערב, וסכנה מתמדת תהיה צפויה לסיכוי המשך השלום, ולו גם שלום לא־יציב, מצד תביעתם הבלתי נמנעת של הגרמנים להחזיר לעצמם את טעמדם הקודם כאדוני היבשת.

הנה כי כן, זיון גרמניה והקמת הצבא הגרמני אינם רצויים ואינם הכרחיים משום בחינה שהיא. יתר על כן, יש בהם כדי לקרב את המלחמה.

סימני התמוטטות שליומה בהגנה המערבית או עמידה פאסיבית המתעקשת רק להחזיק את קו טואץ כבסיס, אין להניח שהרוסים ינסו את כוחם במלחמת יבשה לאורך אלפים מיל, ויסתבכו בכל הסכנות הכרוכות בה ובפיזור המאמץ, כדי לזכות ביתרון המסופק של תוספת נפט זו — ואפילו יהיו זקוקים לה ביותר.

על כן, ככל שהדבר נוגע למזרח התיכון, מלמדים הצרכים האסטרטגיים של ברית־המועצות כי הרוסים יצמצמו את עצמם להקמת אזור הנתון לשליטתם בצפון פרס, צפון עיראק ומזרח תורכיה, דבר אשר יתן להם יתר מרחב־תנועה ויתר בטחון באזור החיוני המייצר נפט של בקאן — באטום, הקרוב כל כך לגבול התורכי והפרסי, וכי אין להניח שתהיה חדירה סוביטית עמוקה לתוך המזרח התיכון — אלא אם כן ימצא המזרח התיכון כמצב של חוסר־מגן הקורא לפולשים, או במצב של אנדרלמוסיה פנימית רבת סיכויים. נוכל, על כן, לסכם את עובדות היסוד ולהעמידן על שלושה סוגים:

(א) לברית המועצות ולבעלות בריתה יש עדיפות בכוח־אדם באירופה, הניתנת לאיזון רק על ידי מלוא משקלו של כוח־האדם האמריקני. המערב, לעומת זאת, יש לו עדיפות נכבדה בפוטנציאל של כוח־אדם צבאי — גם בלי צבא גרמני.

(ב) המערב יש לו עדיפות ניכרת במחצכים חיוניים ובייצור תעשייתי. תוספת הייצור הגרמני תגדיל יתרון זה עוד יותר, אבל רק תוספת הייצור האמריקני תהפוך יתרון זה ליתרון מכריע.

(ג) פלישה סוביטית לסקנדינאוויה נראית כדבר רחוק מודאי. פלישה למזרח התיכון נראית קרובה לדאי, אם יוגן ברפיון. פלישה לגרמניה נראית דבר של ודאי. ביחוד אם יהיה קיים צבא גרמני, שכן אם יהיה צבא גרמני קיים, יבינו הרוסים כי הגרמנים יזכו ליתרון באם יפתחו בהתקפה בשעת־הכושר הראשונה בשביל להעביר את המלחמה אל שטח האויב. גנרל פולר ניסח את הדבר זה לא כבר במאמרו, כי הדרך היעילה היחידה אשר תאפשר לגרמנים להגן על ארצם היא ל"שחרר" את מדינות מזרח אירופה ואת הפרובינציות המזרחיות של גרמניה.

קיומו של צבא גרמני בתוך גוף־ההגנה של מערב אירופה, בין אם כצבא ריבוני ובין אם כחלק ממערב אירופה, יעורר במהרה תביעה שאין לעמוד בפניה להשבת התקפה מידית להתקפה הרוסית. מאחר שההיסטוריה הארוכה של המלחמות מוכיחה כי התקפת־הנגד הטובה ביותר היא להכות ראשונה, הרי מציאותו של צבא גרמני באירופה תוליד סכנה מתמדת שהמערב הוא אשר יעורר מלחמה עקב

שלשה שירים אברהם בן-יצחק

לא ידעתי נפשי

ימי תבציר והשמים רפי תנועת האלה,
עת תקרין הארץ את אורה מתיקה,
ועבים שחופים ורחבי הקנפים
נגרפים למרחקים בסערה —
ותור אז משנה חורון ביתך הבידוד
מתוך ירקרק שחור היער
וקרא לי אז בתלונותיו:
בלבי סתרה,
מפני הסערה.

יךשמשכי לה לסני האח
ופזז והבו
צל ראשך הערמוני הנה והנטי;
יזל האור באצבעותיך
ויבראי שחור שמלת משך
ירקד זהר השלהבת.
ילהטו בדכמה תפוחים מצל שלחך,
עתרת ענבי נפתם מעבר את שפת הסנא,
ונתנה הברכה את ריחה הדנה.

ירעם אף ירעש היער
ופתוק שירו
מתוך דממת
פגת יקרתך.

אנכי ואף —
מפעל לנו
שאין נמים.
אנו תבויים
בתוך דקפתו
צל ערקע תיס.

לא ידעתי נפשי —
ונפשי רותה את הדקמה.
ראי: בנפי רותי ירשטו.

יָרַעַם אָף יָרַעַשׁ הַיַּעַר,
יָבֵה מִשְׁבָּרָיו הָרוֹחַ
וַיִּפֹּה סָבִיב הָרוּעַד עָלֵי יָנוּחַ.
אֶת הַבְּרָכָה,
אֶת הַמְּנוּחָה —
וְלִקְרֹאת בְּפֶשֶׁי הַסְּעָרָה צִוְּחָה.
שִׁמְעִי שְׁאוֹן מִשְׁבָּרִים אֲבִירִים בַּיַּעַר,
נִזְעָקָה הָאָרֶץ וּמִלֹּאָה,
אֶת כָּל בְּפֶשֶׁי הָעוֹלָם הַעֲרָה
לִקְרֹאת אֲדֹנִי בַסְּעָרָה.

ד"ר נא הרס"ט

מזמור

לְרִנָּתָם מֵאֵד מְעֻשִׁים יֵשׁ אֲשֶׁר תִּשָּׂא
בָּךְ אֶת בְּפֶשֶׁי בְּאֵגֶל הַבְּדִלָּח:
עוֹלָם כִּלְא מִשְׁמֶשׁוֹ וּשְׁבוּר־צִוְּנִים,
בְּנֶטֶת מִקְרֹאוֹת וּדְבָרִים רוֹעֲדִים;
וְעִינֶיךָ לְעוֹלָמְךָ
כְּאֵל אֵגֶל הַבְּדִלָּח —
וְאוֹלָם עוֹלָמְךָ הוּא יִחְבֹּר לְהַשְׁתַּמֵּךְ
וּבְמִלּוֹאוֹ לֹא יִצְמַד
וְחִרַד אֵל כָּל אֲפָסִים.
וְהוּא לְכָל הָעוֹלָם אֶתָּה נָתוֹן —
כְּצִי מְרַחֵם אֲוִירִים מְעִינֶיךָ יִתְּרוּ
וּבְעוֹמֵי כַחֲשָׁכִים בָּהֶן יִתְעַמְּקוּ —
וּמִצִּיּוֹת הַדְּבָרִים הַרְחוּקִים וְהַקְּרוֹבִים
וְדָרְשׁוּ בְּפֶשֶׁיךָ.
בְּדָמֵי הַלִּילֹת
תִּצְמַד בְּרֹאשׁ הָרִים,
וְאֵל בֵּין כּוֹכָבִים קָרִים וְגִדּוּלִים תִּשִּׂים רֹאשְׁךָ.
וְשִׁקְעוּ לְאָרֶץ הַחַיִּים סַמְחַת;
וְעַל אֶתְרוֹן יְקִיד צָרְתָּם
תִּרְדַּ הַשְׁכָּתָה הַשְּׁחוּרָה —
וְאַתָּה צַר בְּלִיתוֹת
מַעַל לַחֲשָׁכָה.
וּכּוֹכַב בִּי יִפּוֹל
מִתְרַצֵּת לַהֵב שֹׁאֵגָה עוֹלָה
מִמִּצּוֹקֵי הָאֲבִדוֹן לְשָׁפִים —

וְנָפַל הַכּוֹכָב אֶל בְּשָׁרָה
 וְכָבֵהּ בַּתְּהוֹמָה.
 וּבְקִיּוֹת הַבָּקָר
 וְהִנֵּה מִרְסַף אֲמַת עַל פְּנֵי הַתְּהוֹם
 לְרַקַּע עָלָיו אֶת שְׁמִיָּהּ הַעֲמֻקִּים,
 וְהַשָּׁמַשׁ הַגָּדוֹל בִּיגְדֶיהָ -
 עַר עָרַב.

הרע"ב

בודדים אומרים :

יוֹם לַיּוֹם יִנְחִיל שָׁמֶשׁ דּוֹעֵקֶת
 וְלִילָה עַל לִילָה יִסְגֹּן.
 וְאִיז אֲמִר קִיץ בְּאֶסֶף בְּשִׁלְכֶת
 וְעוֹלָם מִצְעָרוֹ מִתְרוֹגֵן.

וּמִתָּר נָמוֹת, וְאִין הַדָּבָר בָּנוּ.
 וּכְיוֹם צִאֲתָנוּ בְּצֶמֶד לְפָנֵי שַׁעַר עִם נְעִילָה,
 וְלֵב כִּי יַעֲלוּ: מִן אֱלֹהִים קִרְבָּנוּ,
 וְהִתְנַחֵם וְחִרַד מִפְּסֵד הַמַּעֲשִׂילָה.

יוֹם לַיּוֹם יֵשָׁא שָׁמֶשׁ בּוֹעֵרֶת
 וְלִילָה אַחֵר לִילָה יִשְׁפֹּף כּוֹכָבִים.
 עַל שְׁפָתַי בּוֹדִידִים שִׁירָה נִעְצָרֶת:
 בְּשִׁבְעַת דְּרָכִים נִהְפֵּלָג וּבְאַחַד אָנוּ שָׁבִים.

הרע"ח

בעפר הדרך

חנוך ברטוב

פרק ראשון

נתן ראובני היה מתעסק בניקוי חנותו שבקרן הרחוב. הסיר מעל שולחן המימכר את קופסות הפח המלאות מיני מתיקה והניחן בזהירות על כסאות שהציבם לצורך זה לידו. לאחר מכן נטל מעם הכיור מטלית לחה, סחטה בין אצבעותיו, ניקה היטב את לוח השיש הנקוד וחזר וסידר את השולחן כקודם — תופינים לבד, סוכריות לבד וטוקולד לבד. טאטא את רצפת החנות. הקפיד שלא ישאר שמץ זרהמה מתחת לשולחן המימכר, למקרר ולשני השולחנות הקטנים שאצל הקיר. עד שתחב את המטאטא אל מתחת לאחד השולחנות הבחין בפרורי לחם שדבקו לשעוונית הלבנה. ניגבה — ושב וזכר את שני הנערים שישבו זה עתה אצלו וסעדו לבם בכריך ולבן. האחד אמר: „מה יודעים פה מה זה מלחמה, הייתי משפסף איתם שיימאס להם לעשות כסף, לנבלות האלר“. אמר דבריו בקול כדי שישמע הוא. גס רוח. לא היה שם לבו לכך, שהרי עושה הוא כל שביכלתו בגופו הרצוצץ. אלא שמשחו הרטיט אותו באותה שעה וחזר ומרעידו אף עתה. שמא הגפים הארוכות, העינים האפורות הקבועות בפנים שצבען נחושת. לא. נחפו לסיים את סידוריו. נטל את עתון הבוקר ויצא החוצה אל החלקה הקטנה המרוצפת חצץ, שיריעת בד עבה מצילה עליה. היתה שעת בוקר מאוחרת. הכביש היה מוטל סתמי־כר,

דהה ומשומש בפתח החנות. קרעי גייר ובלואי יום אתמול היו שורים במים המרופשים שבשוליה. שני זקנים היו פוסעים בנחת לביתם מבית-הכנסת. אשה עברה נושאת סל שחכנו שופע ועולה והיא גוררת רגליה בעיפותה מבוקר.

משפרש את העתון ולעיניו נזרקו הכותרות. גילה שכבר קרא הכל, עד תום. ידע איזה מקום הורעש אתמול, איפה היו קרבות. מיום ליום רבו הנפגעים, הכל היו סחים על כך. רבים בניהם פוזרים על פני הארץ. רק אתו לא סח איש על כך. אף לא דבורקה. למה לא יבוא אליו אדם ויאמר: „ראובני, יש לך בן. כתוב לו. סלח לו. מדוע?“ לא. אין לו בן.

הניח את העתון ונכנס לחנות הסמוכה.

— בוקר טוב, ברקוביץ. — אמר.

הלה, לבוש חלוק אפור, היה רכון על מספרים שחורים.

— בוקר טוב. — הרים ראשו. — באמת רציתי להכנס אליך.

— באמת? — תמה ראובני — מה קרה?

— מה צריך לקרות. — החזיר תמיהה. — סתם, שיחת חולין. עניני בית-הכנסת.

— אדרבא — נתחייך ראובני. — שמעתי שאהם מתכוננים לריבולוציה.

— מה זה: אתם? — נתרעם ברקוביץ. — כולנו. מילא שטרן, בו יש יותר משמץ של הסתדרות-צ'יק. אבל אנחנו! ימים גדולים, ימים גדולים. יד השם תהיה בם להכותם. ובית-הכנסת צריך לשמור על גיצוץ היהדות.

— אילו יכולנו לעשותו לבית-תפלה והתייחדות עם הבורא! — אמר ראובני.

— מה יש פה לדבר, — ספק ברקוביץ כפיו. — אני מיואש לגמרי, לפני עשרים שנה, כשבאתי לפרדסיה. לו היה מישו מעז לעשן בפרהסיה ביום השבת. מה יש לדבר. ובינינו לבין עצמנו, ילדינו אנו, עצמנו ובשרנו.

הילדים, אין הוא יכול להמלט מזה. ומה רוצים מהם. לפתע נראתה לו החנות מאוסה באפרוריותה. והוא וברקוביץ, כאילו אין מלחמה מתחוללת סביב. ימים אחרונים אלה, שהבשורות הרעות באות תכופות, אין הוא יכול להשתחרר מתחושת המלחמה. חש גרונו נצבט בו. הילדים, בתלון ראה את דבורקה.

— שלום, ברקוביץ, — אמרה, קטנה וחופזנית, בהציצה בפתח. — נתן, יש לסדר משהו. הלך אחריה. וכבר היו ידיה מתירות מטפחתה הצבעונית, מסדרות סדרים. תלתה ארנקה על מסמר והיתה מהדסת בחנות אילך ואילך.

— מה שוב רוצה הצדיק ברקוביץ? — פתחה בקול גבוה, חותך. — סיפר לך שיהיה מחסור גדול במיצרכים? לא. אתה תשמע לסיפורי, וכאן נישאר בלי כלום. אז יופיע ברקוביץ עם סוכר מתחת לשולחן, וקמח, ואורז.

שוב פותחת דבורקה בטענות שאין להן סוף. מיד תחזור בפעם האלף על המעשה בגורדון האופה: שלושה מגרשים יש לה. הוא בונה קומה שנית. ואנחנו? אנחנו מה? נתן, נמאס לי לחיות חיי כלב. אני רוצה דירה נאה — אני זכאית למקלחת בביתי אחר עשרים וארבע שנים. עד מתי אצטרך לרוץ לצריף שבחצר שרות נושבת בבקיעיו.

— ובכן, מה לעשות? — אמר. — הרי מלחמה. מלחמה קשה.

— ודאי מלחמה. — פרצה אל תוך דבריו — מי מכחיש. אבל אתה צריך לראות את הגולד. גם במלחמה צריך לחיות. מישו יחשוב עליך כאשר לא יהיה לחם בבית? מישו ידאג לך כאשר תחלה? נשארת אותו נתן. כך דיברת לפני עשרים וארבע שנים וכך אתה מדבר היום. ראיתי את הציונים האלו. כל אחד דואג לכיסו.

— אבל, ברוך השם, — התגונן ראובני, — אנו מתפרנסים. אדם צריך להסתכל למטה ולא למעלה. יש אנשים שרע להם יותר.

— אילולא אני, לא היה לך גם זה. אילולא התרוצצתי ולויתי כסף וקיבלתי רשיון לחנות, היינו גורעים ברעב עד היום.

אילולא היא! ובכן, מה רצונה. מה רוצים כולם. החיילים השנים, וברקוביץ, והמושבה, ודבורקה. אילולא היא, אפשר אחרים היו פני הדברים. על יגאל אין היא מדברת. איש אינו מזכיר. אמנם הוא עצמו אסר להעלות את שמו. אבל היום מלחמה ובשורות רעות. לא. רק הב,

הב. וקנאה באנשים. ותסרוקת, ושמלות, וחיוך כלבי: „אדין גולד הבטיח לבוא היום עם הגברת“.

— לשם מה קראת לי? — ביקש לסיים.

— שוב פעם מסים — והושיטה לו פיסת נייר. — את העור פושטים מעלינו. באגודת הסוחרים ראובני עסקן. במשמר האזרחי משתמשים בו. אבל שיפחיתו את המסים — זה לא. כביש. מים. חינוך. בטחון. — אפשר להשתגע. הידידים שלך.

— הידידים שלי? — ניסה להתחייך. — נדמה לי שאת ידידתן של הגבירות החשובות. גברת גולד, למשל, או גברת ווייס.

— ובכן! — נתמלאה דבורקה חימה — אתה אינך מסוגל לתת לי את החצי ממה שיש להן. נדמה לי שאתה צוחק להן. הן מצפצפות עליך.

בסדר, הוא אינו מסוגל. וגם אינו רוצה. לפתע גאה לבו כאשר-לבה. הוא שוא אותה. שתתוק לעזאזל, מה לו ולה ולחנות. הוא שוא אותה.

— שתקי! — צעק. — סתמי את פיך.

דבורקה נדהמה. כך לא דיבר אליה עדיין. והוא יושב כפוף ובידיו חובק ברכיו. פניו צהבו. עיניו התחבבות בין קמטים עמוקים רחקו מאד. משהו אינו כשורה. כך לדבר. והיא, כלום ראויה היא לכך?

— לשתוק? — נזדעקה. — תשתוק אתה. מי אני לך. אשת-שוק? לכך אתה מגיע. עוד מעט תכה אותי, תשליך אותי מן הבית. כמו את יגאל.

— שתקי! — צעק. — שתקי. אני שוא אותך.

זה נעשה בליכך פשוט. הכל שוא הוא כאן. היא הכה את יגאל כי הוא שלו. לו זה מותר. יגאל שלו. הוא יסע אל יגאל. הוא אהבו.

— אני אסע אל יגאל. — אמר.

נתחלחלה. שפתיו היו קמוצות. מתוך התאמצות דיכא את רעד אבריו. כך היה באותו יום טרוף בו קם וגירש את יגאל מביתו. נשאר יושב במקומו וכל גופו רועד. מאז לא הזכירה. יגאל לא ירצה לראות אותו. את המטורף הזה. נכון. לא היה צריך לפגוע באביו. והוא חולה. אבל ראובני, אינו אוילות. הוא לא חשש שמא ישארו ללא לחם. מעולם לא חשב על כך. „אני אעבוד כל עבודתה. נסחדר בלעדיו“. הוא ובטנו המרוסקת. מטפתחה את החנות. דומה היה כי קצת נרגע. עזר בכל. והיא חשבה. עכשיו אולי יחזור יגאל הביתה. מאד רצתה בזה. היא הרגישה: בלעדיו אין חייהם חיים. ראובני מתרוצץ. מתעסק כעניני צבור. ממעט לשבת בית. אבל יגאל סירב. כאשר פגשה אותו בעיר, גדול, שונף ומחייך. היבקה בידיו החזקות. אבל אמר: „לא. אמא. הביתה לא אשוב“. אך אולי לא כך הוא הדבר. בכל מכתב אשר הגנים הזכיר את נתן. ביקש להודיעו מה שלומם. המיד היה כך. בקטנות, מי עשה הכל אם לא היא, אך בחיבתו זכה דוקא האב.

— סע אליו. — לעגה. — ראשית אינך יכול. „צירים“ במצור. הדרך מנותקת. ואם תגיע.

יגאל יגרש אותך. תשאל אותי!

— אני אגיע. — אל תדאגי.

סנטרו החל רוטט. ולפתע פרץ בבכי. יבב בקול. בילד, ככלב מוכה. שני סקרנים תקעו חטמם בחנות. נחרדו מן האימה שנשקפה בפניה של דבורקה. והסתלקו. לאט לאט שקע בכיו. שקע בחביון גרונו. הוא קם ויצא את החנות.

ב.

ברקוביץ הציץ בפתח חנותו. הוא ואחת הלוקחות. הרעוב היה שומם. החצריות הרחבות נסתחרו מאחרי ברושים ואיקליפטוסים. בתים קלופי טיה צהבו. רק ראובני נראה פוסע אל מרכז המושבה. גופו כפוף והוא הולך לאט בלי להפנות ראשו. כמופהירה.

— האיש הזה אבוד. — נד ברקוביץ בראשו. — לפני חצי שעה שוחחנה. כרגיל. ולפתע

התפרצות כזו. פשוט גורא.

— אתה חושב שזו התקפה? — לחשה בגבו האשה — כמו אז. כאשר זרק פתאום את

יגאל מהבית. בלי כל סיבה.

— מי יכול לרדת לסוף דעתו? — נאנת ברקוביץ. — מיסכנה דבורקה. עברה כל כך קשה, והוא פתאום פורץ בצעקות, בבכי. אדם בן ארבעים וחמש!
— אולי זה הענין של גולד? — הביעה השערה.
— עברו הימים שדבורקה היתה היפהפיה של פרדסיה. ובכלל — התמרמר — זו סתם רכילות, הוא פשוט בן־עיר שלה.
— כן, גם אני לא האמנתי לכל הסיפורים. — אישרה האשה.
— נו, טוב. — ברקוביץ נכנס לחנות והלקוחה אחריו.

היתה התפרצות פתאום שמקורה במין דימדום, במין כמיהה עיוורת (יגאל, לראות את יגאל?). לבן שגופו כאילו, שחריצי חכמה בין גבותיו, עכשיו שהיה הכביש נמשך לרגלי ברושים דהים ומדרכות מעופרות, שהיתה מין שלות פתאום, כמו שבת, כמו כלום לא אירע, החל מוחו להצטלל. תחצרות היו מוטלות קשוחות ורמוסות כמו אין להזיון. זה היה הבן. כיצד היה אותו היום? לא רצה לשמוע את שם הבן. משהו נרמס בו. מהו הדבר? לאן נחפז הוא לראותו? היתה שבת של קיץ. שמא טעה בכל זאת — — —

— — — תריסי העץ העבש, המבוקש, היו מוגפים. בחדר הגדול, עמוס הרהיטים, היה לילה. אך שמש צעירה אכזרית היתה מגניבה אלומות לבנות אל מיטתו. הן טיפסו ועלו על גופו. הוא התהפך. שינה את מקומו. לא יכול להיסתר. דבורקה שכבה במיטה השנייה וישנה. לא הגיעה אבר. עצביו היו מתוחים. בלילה נדדה שנתו, ואילו עתה חש בהולם רקותיו. גופו היה דבוק ויעה. משא כבד היה מוטל לו על חזהו. אתה בריא! (מה יודע ד"ר המבורג!) הניהוץ מבטיח לך בריאות ואריכות ימים, בתנאי (וזקף אצבע צרידה) שתשומר על עצמך. ההיחה. הוא רוצה להתרגו? זה בא מאליה. אין כל הטבה.

התרומם וישב במיטתו. מהטים היו מרקדות בעור בשרו, בתוך חזהו. הוא התגרד בזעף. עתה החל פועם השעון. פועם ומכה על רקותיו, ראובני נשא עיניו. באפרורית הכהן כמחוגים. השעה חמש ושלשים. זה שעות שאינו עוצם עיניו, ומדוע דבורקה ישנה! מדוע אין כל אלו מפריעים לה. אין לו תקנה. הרי הוא כד של חרס שנפל לארץ ונשבר ואין שוה להתכופף ולקבץ את הרכיסים הפזורים. והכל נמשך כקודם. החזקים דורכים. והוא נסחב. דבוק בקוץ לרגליהם. הוא חשוב כמת. רע מזה — מי שמת אינו מרגיש. יצא למטבח לרחוץ פניו. פתה דלתו וראה את יגאל שהוא יושב ליד השולחן, לבוש בגדי עבודתו הכחולים ולוגם קפה. משהרגיש באביו הפך ראשו ונתחייך.

— בוקר טוב, אבא. — אמר. — למה הקדמת לקום? שבת היום.
בחיוכו יש רחמים, חשב, ויש גם סוד. והבגדים הכחולים הללו. למה הקדים קום? זה היינו הך, שבת או לא שבת. הוא אינו עובד. אך יגאל, למה קם הוא? לו השכבה. הוא המפרנס. הוא הדואג.

— ואתה, — אמר, — מדוע אתה אינך נח? ומה הם הבגדים האלו?
— אה, זה כלום. — השיב מניה וביה — זה אימונים. א"ש, אתה יודע.
ועדיין לא שיכנעו. לאימונים יוצאים בבגדי חקי. בכלל, אין לדעת מה מותרת אצלו. תמיד הוא מחייך: „שלום, אבא“, „מה שלומך, אבא“, ותו לא. בשעה שאינו בעבודה, הריהו תחוב בתוך ספריו או פורש לענינים שאין לדעת עליהם דבר־אמת.
— יגאל, לאימונים יוצאים בחקי. לאן אתה הולך?
— אמרתי לך פעם, אני יוצא לא"ש. ועל החקי חבל. הבגדים האלו בין כך מליכוסים.
לא, זה אינו תירוץ. בו לא ישטה. לאימוני סיוצאים בחקי.
— ומה פתאום חבל לך על החקי?
— אבא, מה אתה רוצה ממני, אני יוצא לאימונים. כמה פעמים צריך להגיד לך את זה?
מאחר שהוא תלוי בהם, יכולים הם לפגוע בו. החוצפה הזו! „מה אתה רוצה ממני“.
אתה! זה „חינוכו“ של רפי. ומי האב בבית הזה? „כמה פעמים צריך להגיד לך את זה“.

— יגאל, — אמר, — איפה למדת לדבר כך? זו גם כן תורתו של רפי. או מה?
 — אל תדבר על רפי. זה בכלל לא שייך לענין.
 — אתה לא תלמד אותי מה שייך לענין ומה אינו שייך. אל תחשוב ששכחתי את
 חוצפתו, ואל תחשוב שארשה לך לעשות כל מה שיעלה בדעתך. אני לא אסבול שבני יתחבר
 עם בולשביקים, לא כל עוד אני חי.
 פרחח, מאחר שהוא מביא שבע לירות לשבוע הביתה, הוא חושב שהכל הפקר. יגאל לא
 השיב דבר. רק לקח את תרמילו ופנה ללכת. עד כדי כך ביטול גמור של ישותו שלו. לבו נקרע
 וזה הולך כמו דבר לא נאמר. עמד בפתח.
 — תן לי לעבור, — אמר יגאל.
 — לאן אתה הולך?
 לפתע אדמו פניו של יגאל. מנחירו נס הדם. הוא הטיל את התרמיל ואת ידיו הניח
 על מתניו.
 — אם אתה דוקא רוצה לדעת, — קצב את המלים, — אגיד לך. אבל זכור, אתה הכרחת
 אותי. אני הולך לעבוד. כל שבת אני עובד. מה עכשיו?
 היתה דממה בחללו של המטבח. רק שני חזות נושמים בלהט. רק עינים טורפות. דרוכות
 לקרב, תקועות בו. קריאת מלחמה גסה. יריקה בפניו. מבטו שלו נטשטש. בידיו נאחו בסיפי
 הדלת ולחש באפס קול:
 — בן סורר ומורה. לך. אין צורך בעבודתך הטמאה. בשיקוץ זה. לך.
 יגאל עמד עדיין וידיו על מתניו.
 — אין צורך. מה? — לחש. — אתה והשבת שלך, והשטויות שלך. למות מרעב זה טוב?
 בשבילי אני עובד? אתה יודע את מחיר המחלה שלך. או אתה בא אלי בשבת. נמאסתם עלי.
 כך עמד. גוריקלבים שחצן. מבט בוטח וגאה. והוא מסתכל מלמעלה אל אביו. אל האיש
 העלוב, החולה.
 — אתה המפרנס שלי, — נחנק קולה, — אתה.
 — כן. אני. אלא מי?
 — שתוק.
 — לא אשתוק.
 ואז, באותה סטירה שהנחית על יגאל, נסתים הכל — — —

— — — ראובני עמד נשען לעמוד חשמל. כיצד הושפל, ואולי זו מחלתו שלו. „אתה
 חולה“, אומרת דבורקה. „אתה ממית בשגעונותיך את עצמך ואותי“. אבל זה בנו. כיצד
 העז — — —
 — ראובני!
 הקול שרעם באוזניו הרעידו. ראה את גולד יוצא מבית-המרקחת ומחייך מעיניו המימיות
 ולמטה.

— הנה, שלום אדון גולד. — והגביה כובעו. — שלום.
 — מה זה? נגש אליו גולד — כאבים, כאבים?
 — לא, לא כלום — והחל ללכת — עמדת רגע.
 — לאן אתה ממחר כליכך, — ואחז בכנף בגדו, — באמצע השבוע?
 — העירה, ככה, ענינים.
 עכשיו יכנס זה באצבעותיו הלבנות, התפוחות, אל תוך תוכה של נשמתו. עכשיו לא
 יוכל להתחמק ממנו.
 — שמע, ראובני, אני מבין אותך. לא נעים שרואים את כאביך. אבל אנחנו ידידים. ולי
 נדמה שמשוהו פה אינו בסדר — הוא טפח קצובות על בטנו. — אל תגיד שזה כלום. העינים
 שלך, החלבוניים הצהובים. אין הרבה רופאים שיכולים לקבוע דיאגנוזה כמוני. יש לי הצעה:

הערב אתה בא אלינו עם דבורקה ונשוחה על הכל. באופן מפורט.
זו ההידחקות לעיני אחרים, האפוטרופסות השנואה, מיהו גולד בכלל. רוקח מול ככר
המצחינה מגלליהן של בהמות. וכך כולם. מי ביקש מהם להתערב.

גולד פנה לעבר בית-המרקחת. ראובני אף הוא החל ללכת. ושוב עצרו קולו של גולד.

— ראובני, רק רגע, רק רגע.

— תסלח לי, — אמר, — רציתי לדבר אתך על משהו חשוב. כידיד ותיק מרגיש אני.
אפשר לומר, אה, — חובה לעצמי לדבר על כך, — עצר כמחפש מלה שתהלוך את חשיבות
הדברים. — אתה יודע, בכל זאת הזמנים אינם רגילים...

שוב נעצר בדיבורו. ראובני לא הבין למה הוא מרמז בהקדמה זו.

— כפי שאמרת, — המשיך הללו, — אין הזמנים הללו רגילים. אנחנו כאן אולי איננו
מרגישים בכך. אמנם כל אחד עושה את חובתו. איש אינו משתמט חס וחלילה. הנה אני.
שלוש פעמים בשבוע, שעתיים לערב. נותן אני שיעורי עזרה ראשונה, ויש לי סיפוק רב.
וכולנו, כן, כולנו עושים משהו. אבל זה לא כלום. אנשים נופלים, בנים ובנות יקרים. ובכן,
חשבת, בענין שלך עם אה — יגאל — — —

אין גבול לתוצפתו של איש זה. אף לכאן מגיעים טלפיו. על מה הוא סח בכלל, במתק,
בלשון-חלקות.

— לא, לא, רצוני שתביני כראוי. איני רוצה שסתם כך תשכח הכל. לפעמים אני שמח
יש לי רק בת. הבנים האלו עם הקבוצים ועם השגעונות שלהם. כמובן, אין לי דבר נגד
הקבוצים. הם מגלים גבורה נפלאה. ואם לא הם מי יודע היכן היינו כיום. אבל בת זה אחרת.
פחות צרות. ובכן מה שרציתי לומר הוא, אולי תכתוב איזה מכתב אל יגאל, ככה שיתעודד
קצת — — אה?

מה הוא מפטפט, גולד זה. ש"יתעודד קצת". כאן שאלת חיים. מה בכלל יש לו עם
הברגשים המטומטמים הללו. ויגאל, מה חושב יגאל עליהם, ועליו. עזרה ראשונה. "אין לכם
מונפול על חלוציות", אמר פעם לנער וכן אחד. אלא למי? לאלו כאן? לו עצמו?

— אני לא כותב שום מכתבים. — צעק אל גולד. — אני נוסע אליו.

— מה, — גולד עיגל עיניו. — הדרך חסומה. לאן אתה נוסע?

— אני אגיע.

— ראובני, — פתח גולד בקול גוער, — איזה רעיון משונה. הרי מלחמה. יורים ומפציצים
ומי יודע מה. אתה מספן את חיך. ובכלל, מה פתאום. — ניסה לפייס את ראובני.

— כתוב מכתב. אמנם גם דואר אינו פועל. אבל זה רציתי לומר לך קודם. אני יכול
לסדר את זה. והביקור — עוד תבקר אצלו. או שהוא יבוא הנה פעם. אבל לא עכשיו.

ראובני הניע ראשו בעקשנות. מכתב זה לא כלום. הוא חייב לראות את יגאל. להיאחז
בו. לדעת כי בן הוא. וחי הוא. ושלו הוא. ובכלל, כיצד יגיע המכתב. כן, כיצד יגיע?

— כיצד יגיע המכתב? — שאל.

— נו, נו, — התפשט שוב החיוך בין תפחי השומן — תמיד הייתי אומר: ראובני איש

נבון. טמפרמנט, קצת אה — הם מזג. אבל בסופו של דבר, מצויין — את המכתב מסור לי. כל
השאר עלי ועל צוארי.

— מי הוא האיש? — קצרה רוחו. אינו יכול להוסיף ולשאת להג זה.

— למה לך לדעת? אני אסדר הכל. זה חבר של רנה'לה שלי. איזה קצין גבוה. אומרים.

בינינו לבין עצמנו — גחן על אזנו של ראובני — הוא שמגדריק, ילד.

— היכן אפשר לראותו? — פרץ ראובני.

— שוב אותו ענין...

— יש לי בן אחד. רק בן. שום דבר מלבדו. — שלא לרצונה, שוב גאו בו דמעות. —

בידך לעזור לי.

— טוב, — פרש גולד כפיו. לאחר יאוש — אני מוכן לעזור. אבל — — —

פרק שני

— אדוני, אמרתי לך שלושים פעם: אי אפשר לעזור לך, תפנה לרמטכ"ל, לך לממשלה, לא כאן, — אמר הנער בשער־הבנין.

— שלושה ימים אני מתרוצץ ממשדד למשדד, מקצין לקצין, אמרו לי כי אין כל דרך, רק כאן, במקום, יכולים לעשות משהו.

— מצטער, חבל על זמנך.

ראובני, נבון ומיחאש, סקר את סביבותיו, השומר עצמו, נער גמלוני ודק־פנים ששערו עוד לא צמח, היה רכוב על ארגו עץ ובגבו נשען אל קיר המשטרה. לידו הסתופפו כמה חיילים ועפו במחזה, הופעתו של ראובני הפיגה את השעמם, עמד מולם, עלוב, פניו מאובקות, זרקות זיפי שער שב, ידיו תלויות מדולדלות בצדי גופו, וקן שוטה ומגוחך. האזרחים הללו, הרהר הנער, חושבים שמלחמה זה חברת־ביטוח, היכן נשמע דבר כזה — שאב יבוא אל החזית לבקש את בנו.

— תגיד, — אמר, ולא זו ממקומה, רק בבוהן ימינו טיפל במצדהקת של תת־המקלע —

אתה יודע שזה חזית פה?

— אני יודע — נתעורר ראובני, מאחר שנער זה פתח בשאלה, אולי יוכל להזינו מעיקשותו, הרי כך נאמר לו בפירוש: „רד למשטרת בית־ענב, שם במטה הגדוד יכולים לעזור לך“.

— אבל נאמר לי, — הוסיף, — שלפעמים עוברים כאן את הקו.

השומר סאן בצחוק, חבט מתוך שמחה בכף פשוטה על ברכיו.

— עוזי, — הפנה ראשו, — מה דעתך על הזבון הזה, הוא שמע שעוברים, חה חה.

עוזי, שרוב גופו פורץ שחור ומקורול ממכנסיו וכותנתו, ליכסן מבט של מעריך־

דבר־בן־רגע, גרד את אחורי אוזו וכך פסק:

— שמע, זה לא רע, בדיחת היום; צריך לספר את זה לשמע'לה, שמע'לה! — בקעו קולות והתגלגלו אל תוך חצר המשטרה. — בוא הנה, יש קדט חדש לכיתה, אחד מתקופת ההתנדבות. ראובני לא הבין פשר השמחה, וכי אינו יודע שחזית כאן? אבל במפורש אמרו לו כך, משהסיעוהו לכאן הבוקר, שמח מאד, הנה מסייעים בידו, והסיפורים ששמע! הוי, הנערים הגבורים, אינו מקפיד שאינם משגיחים בכבודו, כאן משהו חדש, ואף על פי כן, למה יצחקו לו? הרי רק את בנו רוצה הוא לראות.

בשער הופיע שמע'לה, נראה בוגר מן האחרים, קשה יותר, עיניו הציצו צרות ואפורות מעבר ללסתות בולטות, אפו היה פחוס קמעה, ומיד פנה אל השומר:

— תגיד, חיימק'ה, אתה מחפש

לך שוב צרות, אתה מחפש? מה העני?

ינים האלו כאן? אתם חושבים שאני

צריך כל פעם צרות על הראש אני

צריך? ומה עושה כאן הציבילי הזה?

בקולו יש בטחון, שליטה באנשים.

ינסה דבר אליו.

— תסלח לי, — אמר ראובני, —

אתה המפקד? הם לא אשמים, אני רצי

תי להכנס.

— מה יש? — ביטל הלה מראש

את כל דבריו.

— זה סיפור, למות, — חיימק'ה

שמח שהועתק מרכז ההתענינות, — הוא

לא מבקש הרבה, יש לו בן ב„צורים“.

הוא רק רוצה לראות אותו, אני אומר

לו: הנה שם, על הגבעה הלבנה, אויב.

אז הוא אומר: אם אחרים יכולים לעבור, גם אני יכול.
— שלוש שנים לא ראיתי את בני. — שיסעו ראובני בתחינה.
— מי אמר לך שעוברים? — שאג שמע'לה. — הנבלות האלה. אני רוצה לדעת מי
אמר לך?

ראובני חש כי עליו להזהר. ודאי לא היה צריך לומר זאת. סוד צבאי.
— זה במקרה. — אמר. קצין אחד בעיר סיפר.
— לא ידעתי? אמר שמע'לה. — לא די שהם מסתובבים בעיר, אם לא יישחט פעם כל
הצבא הזה אז אני לא יודע מה.

— אבל זה בני — לא נכנע עדיין ראובני — שלוש שנים — — —
שמע'לה קירב אליו את עיניו האפורות. עיני חתול באור השמש.
— יש לך בן? באמת? הסתכל — הצביע על קבוצת הנערים בשער. — ואת כל התינוקות
האלה, אותם מצאו בשדה אתה חושב? אז מה? אז כל אב ירוץ אחרי בנו עם בננה ביד, או
לבדוק את אזניה, או מה?
— אצלי זה אחרת, אנחנו — — —

— מה אתם, מה? מה אחרת? כשאני חושב על החברה שנדפקו רק כאן על הגבעה
הלבנה, ושם בואדי, אז נשב ונבכה? עוד נספיק לבכות, ועוד איך. אבל לא עכשיו. אתה שמע
לי וחזור הביתה. לבן שלך יקרה מה שיקרה לכולנו. או שנמות או שנחיה לעזאזל. אתה מבין?
ראובני ראה את הנערים, הוא הסתכל בגבעות. דרך דיבור זו של שמע'לה, האכזריות.
שאינה מסתרת כלום. גבעה לבנה זו, "יורים ומפציצים", לחש גולד השוטה. לא, דממה, אימה
שבדמי. המישורים אילמים. הכביש מוטל מרוקן ומסתורי. המשטרה אף היא רובצת בלי קול.
זרה ומזרחי בקירותיה החומים, בגופה החתום, הרבוע. וכאן חיות — — —
ואנשים שיש להם סגנון אחר. אתה לעומתם עלוב וגמגמן. אחד מתוך עולם שנוא. זהו זה.
מהיכן באת להתמודד עם אלו הלוחמים? זוהי האימה: שמא גם יגאל כך, רחוק עד לאישוב.
שונא ללא רחם. מי אתה בכלל, יאמר לך, לך לפרדסיה, ברקוביץ מחכה לך, מה יציב לך?
שמא ישוב על עקביו.

— שמע'לה. — אמר אחד, — איך שלא יהיה, לאכול משהו הוא צריך?
— שמע, תורכי — זעף הלה — את העצות שלך תשמור למישהו אחר. אני בעצמי יודע
מה לעשות אני יודע.

ראה את תורכי יושב על אבן לבנה בצד הדרך. מתי היה כך: בוא, חבר, הצטרף לארוחה.
יש קדחת לאכול. נתחלק — — —

היה כורך פרוטות עבות של לחם בגבינה. היה לוגם תה פושר ממלי פח. הנערים יסבו
סביבו והסתכלו אל פיו. בין נגיסה ללגימה השיב לשאלות ששאלו: מה פתאום? כך, קשה לו
להסביר. לפתע חש כי הוא מוכרח לראות את בנו. אף עתה אינו יודע מהו הדבר. לא, לא קרה
כל דבר מיוחד אותו יום. רק עכשיו שהוא יושב, כאן, בחברתם, יודע הוא כי חסר היה בחייו.
הם טועים? הוא לא בא להשיב את בנו. הוא רק רוצה להיות אתו. הבן לא ירצה בו אחרי כל
מה שקרה? לא, זה לא יתכן. הם שייכים איש לבנו...

תוך כדי סיפורו תמה כיצד פורש הוא בפני נערים אלה, בגלוי-לב, לאור היום, את כל חייו.
— אז מה, — הרהר תורכי בקול, — אז הכל התחיל מפני שהתנגדת שיצטרף
לתנועת-נוער?

לא התנגדתי — התגונן ראובני. — אמרתי לו: זה טבעי שאתה מחפש חברים ועניין. אבל
אין זאת אומרת שאתה צריך להתחבר לפורקי-עול. אז הוא אמר לי: בשבילי הם לא פורקי-עול.
מלמדים אותי לחשוב, מלמדים אותי לראות את הדברים כמו שהם. את המושבה. את הטמטום.
ניסיתי להסביר לה, לא להתרגז. אמרתי לו: יגאל, גם לי היו פעם מחשבות כאלה, אחר כך
ראיתי שכל הדיבורים האלו מסוכנים. והרי אתה יכול לסמוך עלי לפחות כמו על איזה ילד
עם חולצה כחולה. אז הוא אמר לי: אבא, אני נולדתי לפני שש'עשרה שנה. כל מה שקרה לך
ולאלו שהיו לפניך הוא אמנם מאלף מאד, אבל אצלי זה קורה מחדש. הרשה לי לבדוק את
הדברים בעצמי. ברור שהתנגדתי לך. הוא יודה פעם שצדקתי.

— שמע, הוא מוצא חן בעיני, יגאל שלך — אמר עוזי — ואתה רצית לעשות מעצמו תנועת גוער? רעיון לא רע.

— ואני חושב, — אמר חיימ'קה — שראובני צודק. אבי אומר תמיד שעד השנה השמונה עשרה אדם לא צריך להתעסק בפוליטיקה.

— תחוב את האבא שלך — רטן עוזי. — עד שמונה עשרה צריך ללכת לגימנסיה ולאכול שמנת אצל אמא. הה? ובכל זאת, ראובני, אתה זהב, אבא שלי כלל לא היו רואים אותו בבית. כל פעם היה לו איזה סיפור. אם כבר היה מרויח כמה שילינגים, אז מישו היה רואה אותם אתה חושב? איפה! לא היה איכפת לו אם אני בתנועת גוער או שאני הולך לתלות את עצמי.

— יוצא שפה גן עדן, — התגרה בו חיימ'קה. — מקבלים אוכל, וכסף, וסיגריות. — אתה שחוק שם, — נודעף גם תורכי, — מה אתה מבין בכלל, אולי טוב פה, אני לא יודע.

אף שהדברים נאמרו כבדרך אגב, תוך כדי סטיית של השיחה, חש ראובני כי משהו נפגם ביניהם. משל נבעתו מהלך אותם הקילומטרים הספורים אל עולם אחר, בו לא נפגשו, בו לא ייפגשו. לפני כן כאשר דיבר שמע'לה, היו כולם כאיש אחד, צופים אל הגבעה. ואילו עתה — דבריו של תורכי, מי יאמין במושבה שכך הוא.

שמע'לה הופיע שוב והוא מחבך כף בכף בהנאה.

— ובכן, דוד, — אמר, — בעוד שעה יוצאת מכונית העירה. אתה חוזר בה. ראובני הסתכל ברעיו החדשים. לאן ישוב? אף זאת: מעולם לא היה קרוב לאיש כמו לילדים סכינאים אלו.

השלושה אף הם חיכו לצעדו הבא של ראובני. חיימ'קה סבר כי שכלו של זה בכל זאת לקוי במקצת, ואף על פי כן חיבבו. כל המריבות המופלאות הללו שבין האב לבן, אביו שלו, הרופא הגדול, לא היה מרשת הבלים כאלו. בראשונה תסיום את בית הספר התיכון, אחרי כן תלמד רפואה. עוד לא החלטתי אם לשלוח אותו לשווייצריה או לארצות הברית וזכור, רצונך בעמדה חברתית מכובדת — עליך לעבוד, לעבוד קשה. משפרצה המלחמה אמר: „חיים, אין ספק — עליך להתגייס, זוהי חובה לאומית. אני אדאג לך שתקבל תפקיד מתאים להשכלתך ולכשרונותיך“. אלא שבינתיים צורף לגדוד, הדברים נשארו תלויים ועומדים. אבל לרוץ אחרי בנו, דבר זה אף לא עלה על דעתו של אביו.

עוזי, שאביו היה מבלה רוב זמנו על שרפרף, משחק „שש בש“ ולוגם קפה שחור או „ארק“, לא הבין את ראובני. לא נתברר לו מדוע חייב הוא לראות את בנו דוקא עכשיו. אלא שהדבר הקסים אותו, עם כל המגוון שבו. זה בכל זאת משהו, תורכי, אף הוא תמך בראובני, את אביו שלו הוא לא זכר. ידע אותו רק מאגדות שהיתה אמא מספרת אודותיה.

— יש לי רעיון, — אמר תורכי.

הכל נפנו אליו.

— עוד מעט, — הוסיף — יוצא המג"ד לסיור במשלטים. ראובני יכול לתפוס אותו בשער ולנסות לדבר אתו. שיסע לפחות במצפון שקט.

— מה זה באן, סינימה? — רעם שמע'לה — אצלנו בצבא הבריטי היו מראים לך.

— מה איכפת לך? — תמך חיימ'קה בתורכי — אחס תסתלקו. ובכלל, מה המג"ד, אלהים?

ב.

ראובני פסע על פני הכביש, הלך ושוב. עוד כך וכך דקות יצא המפקד, אבל צלול פתאום, שקוף כמו המרחבים העזובים. לא עוד טרוף, לא עוד בתוך תוכו זו הערגה האפלה, כמו תניס בקיץ, מאחורי הכית. הוא אינו זקן, יש עוד לפניו שנים טובות. ואם היו ימים תפלים, ואם תעה, זכור לו לילה רחוק אחד, בגבול המושבה. היתה שם דרך של עפר תחוח בין עצי שיטה וברושים. היו כרמים זרים ככנען ופרדסים המשיבים ריחות של פלא. הרים שחורים שנתקדרו מפני הכוכבים. כלבים של ארץ חדשה. היה לו לילה כזה — — — הוא יאמר למג"ד:

אינני מפהד. אם עוברים אעבור. ואם לאו אחכה. יהיה לך חייל נוסף. הדרך תיפרץ, ובקרוב. המפקד יסכים. אם בפתע נולד בו רצון לזהט — מן השמים יסייעוהו.
— פסט. המג"ד. — לחש חיימ'קה. — המג"ד וקצין המחידעין.

הנהג שישב בגיפ וידיו על ההגה. וראשו מונח עליהן כמי שאומר "יש זמן". הזרקף במקומו. ראובני אף הוא עמד וחיכת. בשער הופיעו שנים. היו רחבי צעד. האחד רזה. ארוך צוואר ומשופם. רעו רחב. כמו יצוק בטון. שער גזוז. עוד ראובני חוכך בדעתו וכבר ישבו בגיפ. נאשיות ציין חיימ'קה אחד מהם באצבעו. ראובני לא הבין. היה נבוכ מאד.

— אדון! — צעק לעבר הגיפ.

השנים הפנו ראשיהם. הוא התקרב.

— המג"ד, — המשיך, — מי זה המג"ד?

— אני, — פסק הגזוז, — מה יש?

תקע בראובני מבט של חומרה. פניו היו קשוחים. חריש עמוק עשתה בהם השמש. שפתיו דקות היו ובקועות. ובכל זאת דומה היה ראובני: אלמלא מג"ד הוא. עדיין נער הוא. חברו ספניו מארכים ועיניו יוצאות מתחת לגבותיהן שחורות ועגולות, אף הוא לא גרע מבטו מראובני. מיהר ושטח לפניו כל אותה פרשה, מעשה שהיה, החלטה שתחליט ובסחון שיש לו בו. בכג"ד. הלה לא זע. אין לדעת אם שמע, אם הבין. עד שלא אמר המשופם:

— אתה לא אביו של יגאל, יגאל ראובני?

פגישה מתמיהה. בלתי צפיה. מהיכן מכיר הוא איש זה?

— רפי, — חייך הלה, — אינך זוכר? זה השפם וראי.

דאי זה רפי. ראהו פתאום בחדרו שבקבוץ, כוסה ולועג. הושיט יד גבוכה.

— אתה מכיר את יגאל? — פנה רפי למג"ד.

— שאלה? — אמר. אף הוא השיר רובד של קשיחות והעלה חיוך. ושוב חזר לעדמותו:

פנים שהתפקיד נשקף מהם. — ארץ קטנה. אל תדאג ליגאל, הוא מאה אחיו. ונדבר גלויות: אין סיכוי להגיע אליו. לא עד שיחול שינוי יסודי במצב. כמובן, מיברק — — —

— לא. — העלה ראובני כל עקשנותו. — לא מיברק. או פנים אל פנים או בכלל לא.

רפי נתן ידו על ערפו. טוב. — אמר לבסוף — נדבר על כך אחרי כן. הי, אתה יס — קרא

לחיימ'קה — תודיע לשמע'לה שיסדר מיטה לאדם הזה.

— אתה שומע, — אמר חיימ'קה לראובני. לאחר שנעלמה המכונית. — הסיורים תאלו

כל יום אינם מוצאים חן בעיני. משהו מסריח באויר.

ג.

הסיורים המוקדמים הבחירו את המצב. שוב משימה שאפשר לבצעה כהוגן רק בכוח גדול יותר, מאומן יותר. שוב מחסור, שנמאס לדבר עליו. בגשק מסייע, כבד ובינוני. ככל יזינסו להתחשב בכל הגורמים, שוב תתגלה נקודת תורפה: ואדי שמכונות יריה לא הוצבו לעברו; מדרון אחורי שלא "יכוסה" בצפיפות מספקת.

— ובכן, — רטן רפי, — מה יוצא מכל זה?

— בהתאם להוראות. — אמר המג"ד. — יש לתכרוז על מצב הכן. ואנחנו — — —

— שקלנו את כל הנתונים, מיצינו את כל האפשרויות. יש לעשות את המכסימום בכוחות

העומדים לרשותנו. כך רצית להמשיך?

— יש לך דרך אחרת? ושמע, זו אינה פשיטה. או פעולת-הסחה. כאן שלב מסוים במהלך

המלחמה. שחרור עורק תחבורה, צמצום הקוים, הבטחת אזורים רחבים ממצור וניתוק. זה ג'לב! הגדוד הזה יכנס להיסטוריה!

— לא. אין דרך אחרת. אבל אמרת: גדוד — מה זה גדוד?

— גדוד הוא אצבע אחת מאותה זרוע-ברזל שתשמיד את האויב — איך ההגדרה?

— זה מצד אחד. הגדוד הנה קיים שלושה חדשים בלבד. האם גיסית להשוות את מצבת

האנשים של היום עם זו של היום הראשון? לא. "גדוד" זה גם קבוצת אנשים המאוגדים לשם

השגת מטרה משותפת. ביום מן הימים תקיים מסיבה גדודית. תבקש מהמזכיר רשימה מדויקת של כל החללים, ושל כל הפצועים, הפוזרים בדרכו של הגדוד. אתה לא תזכור אותם בעל־פה. — רפי, אתה מגזים. דרך הדיבור הזו אינה מתאימה למציאות שלנו.

— לא אמרתי כלום. — חייך רפי. — מה דעתך על לגימה?

— עכשיו אתה מדבר!

ישבו על מיטתו של רפי ולגמו וזדקה מתוך ספלים של תה. היתה שעת־ערב מאוחרת. המג"ד חיבב את רפי, רעים היו. העריך ברפי את הסייר, את איש המודיעין, את האדם היודע לצרף פרטים, ליצור תמונה. סלח לו על הערותיו הספקניות. „למעשה“, נתחייכו קרבים, „הוא הקצין הטוב ביותר שלי. שידבר“.

— דרך אגב, — אמר לפתע, — בענין היהודי הזה, אביו של יגאל, התחלת לספר עליו

והפסקת. זו צרה צרורה. אתה סבור שיגאל יסכים שהוא יגדוד לו, באהבה וברגשנות ובבכי? — קשה לדעת, — אמר רפי, — יחסים מוזרים התפתחו ביניהם, הם אופייניים אולי לכל

האבות והבנים, אך במקרה זה יש להם, כמדומני, משמעות עמוקה יותר. על כל פנים הייתי מאוד רוצה שראובני ישאר כאן, אתנו.

— חסרים „ארטיסטים“ כאן?

— אפשר להכניסו לתפקיד כלשהו, במקום אחד מהם, ואני — הוסיף רפי — אהנה

באוד מזה.

נצית מזג וזדקה בספלים. הצית סיגריה ופתח, כשספק־חיוך מעגים עיניו.

— ובכן, רציתי לספר לך על פגישתי הראשונה עם ראובני. הדבר היה ביום שבת אחד.

אחר הצהריים. ישבתי בחדרי וקראתי. לפתע שמעתי נקישה בדלת, קמתי ופתחתי. בפתח עמד ראובני. אני מודה ומתודה — נבוכותי. זה שנה הייתי מדריך־חבר ליגאל ועד אותו יום לא החלפתי מלה עם אביו. יגאל אף הוא היה נמנע מלדבר עליו. רק פה ושם קלטתי משהו. ביקור זה, בשבת ובקיבוץ שחנה בגבול המושבה, לא נראה לי. הוא היה לבוש חליפת־שבת. תבוס מגבעת לבד וגשען על מקל. נראה יגע ומופנה. העמדות פנים שאיני מכיר ושאלתי מה הוא מבקש. „אני אביו של יגאל“, אמר, „ואתה, אתה הוא רפי?“ „אני שמח מאוד להכירך“, שיקרתי. „היכנס בבקשה“. הוא סירב, ובכן, יש דברים בגו.

אנשי המושבה שנאו אותנו, העלילו עלינו. ויגאל דאי סיפר על קיומי, חשבתי, התוכה על תורתו וניסה לשכנע את אביו. אך החלטתי להמנע מריב. אם כבר חסרית עצמו ובא, נשוחת. חזרתי והפצרתי בו שיכנס. הבעתי דעתי כי הוא עיף וכי עליו להנפש.

לבסוף נכנס. ראיתיו סוקר את החדר. הדרי, חלקו של צריף, היה מרוחק כרגיל: שתי מיטות, שולחן קטן, כוננית ספרים. לרגע דימיתי כי הערפלים מתרוממים מעיניו. איננו חיות! אבל פתאים נהרס הכל. עינו נחה על תמונה, עירום של גוגאן. עכשיו נגמר הכל. שוב נזדעף: „מר — — — פנה אלי לפתע, — „מר — — —“, „רפי שמי“, חיכתי. הוא ידע את שמי, אך רצה להמנע מכל סימן של ידידות. „רציתי לומר לך כמה דברים בענין בני“, נגש ישר לענין. „כן“, הסכמתי לנושא. „אני תובע ממך שמהיום ולהבא תימנע מכל פגישה עם יגאל“, לא פחות ולא יותר. „מדוע?“ „הפרחתי שאלת־תם. מפני שאני אביו, ואני מתנגד לחברות זו“. זה נימוק, אבל לא השתכנעתי. „ומה דעתו של יגאל על כך?“ ניסיתי להכניס גורם חדש. „יגאל הוא ילד ואיש אינו שואל לדעתו“, שמע, זה הרתיח אותי! הילד הזה היה עובד ושוחק, היה מסייע לאביו, הפרוליטר העלוב, שאלהיו יורק לו בפרצופו. זה האיש המשחק מישחק של בעל־בית — בלי בית. היה מבוגר עד כדי להבין כי עליו מיטלת חובה זו, וזה בא ומבטל בהבל־פיו. „אם מותר לו לעבוד“, אמרתי, „מותר לו גם להשוב“. „הלואי ולא הייתי זקוק לכך“, אמר, „אלהוב עדי, שרציתי שילמד, שיהיה לאיש. אבל דבר אחד יכול אני לעשות: למנוע אותו מלהתחבר לארצי־פרחי“.

„מה רע יכול אנו לגרום ליגאל?“ „שאלה, מה רע? מה טוב יכול אתה לתת לו? יש

להעריך מאד את מאמציו להקנות תורה לבני, ומסוג שאני, לשמחתו, איני נזקק לה. אבל, שיהיה ברור לך: גם אני, אף שאינני מחלל שבת בפרהסיא, יכול ללמד את בני משהו. אין אני רוצה

בבולשביקים. אין אני רוצה במין פריצות כגון זו התלויה כאן על הקיר. אינני רוצה שבני יולול באלוהים. וזו זכותי. אני רוצה שבני ישאר יהודי". סוף סוף הגענו עד לפיל. מכאן אין להוויז. אמרתי לו כי אין אני כופה על יגאל את חברתי. אך כל עוד הוא רוצה בכך, לא אמנע אותה ממנו. אין אני נבהל ממנו. אמרתי בכך עזב את החדר. ידידותי עם יגאל נמשכה עוד שנה בקירוב. אחר כך עזב את הבית והצטרף לגרעין. הקיבוץ שלי אף הוא עלה להתישבות. היום פגשתי שוב את ראובני. משהו זע בו באיש הזה.

המג"ד קם. בכף פשוטה העלים את פיהוקה. "או קיי", אמר, "נשאיר אותו". שניהם צחקו.

ד.

ראובני היה לאיש צבא. בין הנערים נשרו שנותיו. היתה חדרה במעשיו. עיקר עבודתו במחסן הנשק. היה יושב על ארגז תחמושת. פורש שק ריק על ברכיו ומנקה "כלים" להוראותיו של נשק. מלא חרדת-קודש היה נוטל לידו חלקיכלי, מנקו, משמנו, וחוזר ומנקו. אחריות גדולה בעבודה זו. כלי שלא נוקה כראוי עלול להביא לידי אסון. לא יצאו אלא ימים מועטים וכבר היה מפרק "סטאן" על כל חלקיה. רץ לא מנגנון ההדק! וראובני ציית להוראות הנשק. למד שמות מופלאים של כלי-נשק. סיג תחמושת. חמרי-נפץ. היה רואה בדמיונו כיצד "מרככים" ת"שלושה אינטש"; כיצד "מסייעת" ה"באזה" מן האגף. מלא התפעלות היה מקשיב לסיפור, החוזר ונשנה בהזדמנויות שינות. על שמעלה שחיפה ב"מגלד" מן המותן על נסיגת מחלקה שלימה. "החברה הצעירים האלו" הגיע ראשו. "נישקשה" שלושה-עשר וחצי קילו, מה? זה כלום! השיב הנשק. "עוד השמע עליהם". ודאי ישמע.

אך ראובני לא הסתפק בפעיליה אחת בלבד. בכל מקום היה מוכן להטות שכמו, לתת מנסיון חייו. ליד המשטרה ראה חופרים עמדה אנטי-אווירית. עמד והסתכל בהט. חיוך של משגיה טוב מימי ה"בחר" היה נסוך על פניו.

— חברה, — אמר, — כך אין עובדים. בטוריה צריך לדעת לטפל. תן אותה לרגע. פשק רגליו רקק שתי ריקיות על כפות ידיו, שפשפן זו בזו. ורק עתה אחז בטוריה אחיזת אונקן והיה מוליכה ומביאה. תוקעה לאדמה וחולצה טעונת עפר. לאחר שהוציא שכבת עפר אחת, שב ונזדקף. "אין דבר, חברה. עוד הספיקו ללמוד. כשתגיעו לגילי, פועל זקן" — — — פועל? כן, פועל. והניתוחים? אין הוא מש כלום. לעמוד כך בקיבוץ ולהדגים להם. יגאל ייהנה. נפנה והלך מהם.

נתחבב וחיבב. גאו ונשתפכו מתיכו מעינות של מרץ לא שיערו. והכל בשביל הענין האחד, והיחיד. עוד מעט תיפרץ הדרך. אל יגאל. וכבר היו מלחשים על כך. וכאן יתחילו. פה חייב הכל להיות בסדר.

ארבעה ימים לבואו הוטל מצב הכן. ראובני פרץ לחדרו בשמחה: "נה חברה מתחילים". הנערים היו שרוצים על שמיכות הצמר ולא נעו. היימ'קה לבדו התרומם קמעה ונשען על מרפקו. "מאיפה אתה יודע?" — הוכרז מצב הכן. — אמר ראובני. — אנחנו נדפוק אותם הפעם! — התלהב היימ'קה. — מה אתה שמה שב ילד? — רטן שמעלה — אתה יודע גם כן מה זה מלחמה אתה יודע?

— הו, הו — השיב היימ'קה עוד לפני שבאתי הנה, כמה שיירות שליוותי. — מאיפה? מהים לכבר המושבות? ראובני תמה. כל אותם הימים שקדמו להכרזה גאו הסיפורים על כל שפה. ואילו עכשיו, דוקא שמעלה. זה שמספרים עלי כל-יכך הרבה, חייל ותיק ומנוסה. — ואתה, עוזי, — נסה להציל את המצב, — למה אתה שותק? — מה יש לדבר? — השיב לכוהל הסמוך למיתנו — שואלים אותנו. הנה שמעלה? שמעלה התרומם במיתתו מבטו היה בראובני. נראה היה דובי בחדר האפלולי המגובב כל-ינשק ושמיכות ספוגות זיעה.

— אל תחשוב, ראובני, — אמר, — שאני פהרן. שאינני יודע מה זה מלחמה. אבל אני שואל: כמה אפשר? תמיד, תמיד אותם החמורים. בצבא הבריטי, שמע'לה. בגיוס הראשון, שמע'לה. וגם כאן — מפעולה לפעולה, מחור לחור, „חברה, מחר יוצאים לפטרול קטן“, „חברה, מחר פעולת פיצוץ קטנה“, זה נמאס. מה חיימ'קה יודע? הוא ילד. תשאל את עוזי. איפה לא היינו! אני לא רוצה לדבר, אבל פה, חשבנו שתבוא תגבורת. אז יקחו כעת את החברה שמסריחים כבר מי יודע כמה זמן בקו, יורידו אותם לשלושה ימים. ואחר כך יללה, „אין אנשים“ — אומרים. אם אין אנשים, אין מלחמה. ובכלל אתה חושב שאינני מוכן ללכת, אפילו עכשיו? הלכתי לפני שהתחילו לשחק בצבא. אבל הגבעה הלבנה. זה לא משחק ילדים. אני יכול לספר לך מה זה. היא הייתה בידינו. התחפרנו והיכינו. בבוקר התחילו להרביץ עלינו. המספא שכב מבוזבז ליד מכשיר האלחוט. המסמס נהרג אחרי זמן קצר. אז מי נעשה לגנרל? שמע'לה. אחריכך באה פקודת נסיגה. בושה, אני אומר לך, אתה חושב שעזרתני למישהו? שקר. רצתי כמטורף. ולמה התעצבנתי עכשיו, אתה חושב? הפעם נסדר אותם. זה יהיה אחרת. אבל מלחמה זה לא סרט של שלושים מערכות. מה, עוזי?

— אלו מלים! — אישך עוזי את דבריו.

— ואני אומר לך, שמע'לה, — פרץ חיימ'קה בכעס. — כל הדיבורים האלו מעידים פשוט על פחד. לך כמפקד אסור לדבר כך. וביחוד לא כשעה שהאויב עומד בשער. אתה אינך תופס את חומרת המצב. אתה מוריד את המורל.

— שתוק שם, ילד. הדל לצטט את העתונים שמישהו שלא שמע שריקת כדור מלכלך בתלאיביב, אשר לאומץ ומורל, אני יכול להתחרות בך. למי יותר לדבר כך, אם לא לי? גם אני הייתי יכול לכתוב מאמרים יפים לו הלכתי לבית־ספר. אבל אני חייל. ויש לי סיפור שני, גבור שלי. פעם יצאנו לפעולת־יום קטנה. הפעולה הראשונה שלי. היו לנו פצועים. היינו צריכים לסגת במהירות. אחד מהם סחבתי אני. אני בריא. מה? אבל סחבתי עם הנשק ועם הציוד של שנינו הייתי עייף מאוד. חשבתי בלבי: אניה אותו לרגע ואראה אם הוא חי. מיששתי לו את הדופק. בכלל, זה היה המת הראשון שראיתי. העיקר, הוא היה מת. חשבתי שאשאיר אותו ואחריכך יבואו חובשים או מישהו. אבל מה קרה? תשמע חיימ'קה, כדאי לך. פתאום ראיתי שיש לו שעון. והוא היה חבר שלי, עד לפני שעת. ולי אף פעם לא היה שעון. עוד בבר־מצוה שלי הכניחו לקנות ולא קנו. אז חשבתי: בין כך יכתוב את זה מישהו. הורדתי את השעון ורצתי. מה אתה אומר לסיפור כזה? אני יכול לגחם אותך. אחרי איזה חמישים מטר חזרתי וחוצאתי אותו. אבל רק שתבין.

— שמע, — תמה עוזי, — אף פעם לא סיפרת את הסיפור הזה.

חיימ'קה דמם, וכן גם ראובני.

ה.

כמה שעות לבוא השמש נערכו המחלקות. אחד אחד יצאו הבחורים, שונים מיום אתמול. זה קובע הפלדה המעלים בלורית פרועה. זו רצועת הכד המטבעת חותם של קשיחות על פני הכל ומנגבת כל חיך. הרימונים המאיימים בצד החגורה. ארגוני הפעולה הכלאים. הם צמדו איש לאחיו, היו שלשות, כיתות, מחלקות. היו צוותים של מכונות של מרגמות. הם חיכו גאים ואדישים. ראובני ראה אותם מן הצד. בשולי הדרך. הוא צורף לכיתה המילואים: חיילים בלתי קרביים. ראה בהם את הפריצה לדרך, פריצה של כוח. הוא שתק. שמע'לה אמר לו: דוד, אל תידחק. אצלנו בצבא הבריטי היו אומרים: „נאורא וולונטיר, נאורא ראפיונ“, היינו: לעולם אל תתגדב, לעולם אל תסרב. אחרת ילעגו לך.

עם דמדומים עלו למכונות. הערב כבר זחל על פני המישורים הרחבים. הנוף היה חמים וריחני. הן נעלמו על פני הכביש אשר הונח בזהק וסרגליה מעשה ידי אדם. ואז ירד החושך. אישם פרץ ממנו אור לבן ונעלם. מכונות במרחקים סמויים. קלע: רחמי התעופף כמטאור אל השמים. מיקלע בודד הפריח צרור כדורים. מישהו אמר: „לילה יפה“, אחר: „מתחיל להיות קריר“, קמו ונכנסו אל הבנין. פרשו שמיכות ונמנמו בבגדיהם. רק עם שחר החלו לבוא הפצועים הראשונים. כל אותו היום, משעה שפתחו תותחים

באש, עמד ראובני והסתכל באופק האדום. הקשיב לרעמים. הוא חיכה לאות, לבשורה. ועם שחר החלו להגיע הפצועים. הם הובאו באמבולנסים, בגיפים, במכוניות משא. כל כמה דקות היתה מגיעה מכונית. נהג אפור-פנים היה קופץ מתוכה: „הי, אתה שם, תן יד, וגם אתה, על יד הקיר — תרובה לא יברח!“

היה ראובני מסייע. היו מרימים את האלונקה ונושאים אותה אל בית-החולים-שלי-שדה שהותקן באגפו של הבנין. חובש אדום-עינים היה מקבל אותם. „תגיד“ — שאל הנהג, — „איך הרופא?“ „אוף, אל תשאל. אם לא ישתגע היום, סימן שהוא כריא לגמרי.“

ראובני סתם כל פירצה. סייע לכל דורש. לא ידע מה מתרחש. איש לא ידע. רק שמועות פרועות, סותרות, היו נלחשות מפה לאוזן. רק ראה פנים מגודלי קוצי-שער ומעופרים. ידים שדם יבש בכפותיהן. הוא פשט את מעילו. טיפות זיעה גדולות דבקו בכוהנתו. שוב החל מתופף בו אותו משפט רחוק: „יגאל, לראות את יגאל. איפה יגאל.“ קולות היו מתפרעים סביבו. הצליתו לעזאזל, או לא?

— הי, אתה — — כן, הוא הולך. יביא מים. יאסוף שמיכות. ידאג לתה. כן, כן. גם כריכים. מה? גם בשבילך? טוב, טוב — —
לאחר כמה שעות נמחה הכל. לא הגיעו פצועים. לא נשמעו קולות יריה. בגד שהיה מוטל על הכביש, מחסנית של מקלע, נעל יחידה. כל אלו הוכנסו פנימה. בחצר היו הנהגים לוגמים תה ומדיינים על תוצאות הקרב.

— עלו על „ויקרט“, — אמר אחד, — זה הית פשוט שחיטה.
— מה אתה מבלבל? — פרץ חברו, — הגבעה הלבנה בידינו — אני אומר לך.
אין לדעת דבר.
לסוף הופיע רפי. עיניו הגדולות מרושתות נימים של דם. בגדיו מאובקים וקמוטים.
— נו, רפי? — חנין קולו.
הלה תלה בו מבט ארוך מאד, מבט עיור.
— היה קשה, קרב קשה ואכזרי, — אמר, — והאבדות כבדות. אבל הדרך פתוחה.
— פתוחה? — ראובני החזיק בו בשתי ידיה, — פתוחה אל יגאל? זו אמת?
— כן, היא פתוחה.
לפתע ראה ראובני בעיניו של רפי את הדם. נזכר באחרים.
— שמעילה בסדר, כרגיל, עוזי אף הוא. תורכי אבד איך-שהוא. עוד לא ידוע מה לי.
חיימ'קה? זה החדש? הוא איבד רגל, או משהו כזה. אינני בטוח. זהו.

פ ר ק ש ל י ש י

מהירותה של המכונית הואטה. היא נצבתה לכביש התלול. בעקשנות, מהוך חרחרה וחלה הלאה, הלאה. על מדרונות ההרים נעצרו בני אורן מהישמט לכביש. בסמוך נזדקרה גבעה פגומת צורה. שברי בתים שנבעטו, נאחזו בצלעותיה, משל היו אזור שחור. רק קיר אחד הגביה שתי קומות של חלונות מעל לרכס. עמד כתפאורה שגשכחה, בן-חד לצליל רחוק. רפי הפנה ראשו. „עוד מעט נגיע“, — אמר.

„מה?“ נתעורר ראובני. כל אותן שעות שהיתה המכונית מגמאת מרחבים של ערבה צחיחה, של דרכים רפודות אבק אפור, של סלעים הבוהקים בעריתם, היה מסית עם עצמו בתוך חוכו. רפי ידיו היו צמודות להגה ומבטו לכביש. גם פעם אחת לא פנה אל ראובני. לא זיפהו במלה של חסד. וראובני היה מבקש על כך, בכל מאודו. רצה לחלק עם רפי, חברו של יגאל, אותו עומס רגשות שאין לשאתו. רצה לומר לו: רפי, מה אני נמשך אל יגאל? מה השקט ששקעת בו? אין אתה בו לי. אין סיבה לכך. אמנם לא הסכמתי לדרכך, ואין אני מסכים לה גם היום. כלום אין רשות בידי להדריך את בני? ודאי כן, בני הוא. ולא רק זה. קשה לי להסביר. דבר אחד ברור לי — לא רק היותי מולידו מקנה לי זכות זו. אני נמשך אליכם. מדרע אני נמשך כך? שמא גם יגאל ישב כך וישתוק, ויזעף.

— מה אמרת?

— עוד מעט נגיע, — חזר רפי.

דקות ספורות. עיקול אחרון של דרך. תמונות היו באות אל מול פניו ללא קשר למקום תלמן. הריהו יושב עם ערב במרפסת הצרה. ריח טיח יבש עולה מבגדי הבנאי הלבנים אשר לו. הוא רכון על צלחת מרק מהביל. מישוהו קטן ועגלגל מושך במכנסיו. „אבא, הופ! אבא, הופ!“ דבורקה כועסת ומאיימת: „יתן לאבא לאכול, הוא עיף“, הוא מתייך, מניח מידו את הכף, קם, מניפו ומושיבו על כתפו. מניפו... פעור פה יושב יגאל במיטתו ומקשיב לסיפור ארוך. הוא אינו גורע עין... „מה אתה רוצה“, אומר לו נער ארך גפיים, „אני לא ילד“.

— ראובני, — אמר רפי, — אנחנו מגיעים. אתה יורד כאן בקצה הבוסתן. הנה הנקודה. יתכן שאבוא לפנות ערב.

נשאר לבדו מול הדרך הכבושה העולה אל הנקודה. שלושה בתים וצריף של ריקועי פח. מסביב גרענת השממה, מעמיקה אל תוך הגיאיות ומטפסת על הרכסים. רק כאן על השלוחה מדרגות מיותמות. מטעים שהונחזו. אין אנשים. כל הר נושא בועף את סודו — לחיות לבד. עלה והיטתר. שאר הדברים אינם אלא הבל ורעות־רוח. לבד — רובין, לבד. אלו החיים הנפלאים. מי אמר לו כך? לבד. בקצה המושבה. זה שרגא המשוגע. שמא הוא החכם היחיד. „תניח לדבורקה, גם אני אוהב אותה. היא יפה אבל מנוולת. תן לה להנשא לבנו של שלומקס. יקחנה לפאריס. ערביה תשטוף לה את הרצפות. תתחרט, רובין. עליך להשאר בקבוצה. תהיה אומלל מחוץ...“ שנים לא ראה את שרגא. ודאי יושב הוא עדיין בצריף הזעיר בפרדסו של שלומקס. בחדר ומאושר.

מה אתה סה. ראובני? לך יש בן. הנה מאתים צעד. הבתים קרבו אליו. אנשים עמדו על גג־עמדה והסתכלו בו. ראוהו הולך ומזיע מתחת לשמש הלוחטת וחיכו. אדם נוסף על הגג. עתה גלויה מאוד היא החצר. שני אנשים קרבים אל הגדר. אף הם עומדים ומחכים.

לסוף שמע אחד צועק: „הי, אתה, מאיפה אתה?“

— משם, — מצביע ראובני לעבר המישורים התכולים הנפרשים במערב.

— מהצד השני? — ממשיך הלה.

— כן, — צועק ראובני.

השנים שליד הגדר קרבו לשער. אף אלו שעמדו על גג־העמדה נחפזו לרדת.

מה טעם נזעקו כולם? אפשר ויגאל הוא המקביל פניו.

— אתה בא מהשפלה? — נחפז אחד לשאול.

— והדרך פתוחה? — המשיך אחר.

— ואיך, נשק מגיע, מגיע?

השאלות ניתכו בלי הרף. שוב ושוב חוזרים על אותם הדברים. בלהיטות בולעים הם אותן התשובות. אין איש שואל לשמה. אין איש רוצה לדעת למה בא.

— וסיגריות, סיגריות יש? כמה זמן לא עישנו סיגריה?

וכאן, במין מדבר כזה, חיים אנשים, אלו ילדים. כמו יגאל. אכולי שמש. נפחדים בבדידותם.

הקיפוחו. דומה, הוא הראשון שבא לכאן מן החוץ.

— לא—צחקו—היו באים מהסביבה, קצת מהפלמ"ח, מהחי"ש, אבל מהעבר השני — —

אז מה, זה נכון מה שמספרים: צבא, טנקים, וחכל?

שוב פתח אחד במחזור שאלות. רק את יגאל אינו רואה. כיצד יפתח? פחד היה כוסס בן אימה סתומה.

משהגיע, משהיה ממש בתוך ביתו של יגאל, בא עליו הפחד.

— ואיך היה כאן? ניסה בדרך עקיפין.

— אל תשאל. בכלל אנחנו כאן במצב קשה. נקודה קיצונית. מבודדת כמעט מן הסביבה —

ומיד גוללו פרשה ארוכה של מצור, של מחסור במזון, בדלק, בנשק, באנשים — —

וכל זה כאין לעומת יום ההרעשה. בני־מזל אנחנו. שעות דפקו עלינו. רק חבר אחד.

במקרה, יצא מהמקלט ומיד נפגע. נהרג הפגזה כזו.

— מה עם יגאל? — רעד קולו של ראובני — יגאל ראובני?
איש לא השיב לו תשובה.

ב.

מן החצר באו קולות. פטישים היו הולמים בגג הרפת שרוסקה. מריצות־חצץ היו מתגלגלות על פני השביל. בחדר הסמוך הופעלה מכונת תפירה. ראובני ישב על מיטתו של יגאל, כך, הפטישים מתנגנים על פני הפת. יגאל רוכב על עייר, רגליו נוגעות בקרקע. הוא צוחק. היה לאיש. וכאן רוחשים היים. יגאל, מה רציתי לומר לך? הוא עומד, חובק מתניהן של שתי נערות חייכניות. גבר בגברים.

נשארת ראובני בשולי הדרך. כך עושים האסקימוסים לזקניהם. עד כבות המדורה. זה רק אלבום תמונות. החיוכים קפאו על הנייר. מחברות שחורות על שולחנה. חיוכים ומחברות. זהו יגאל. יושב אתה שעות בחדר זה. איש אינו קרב. אמרו לך: זה תדרה. ולא יותר. מותר לך לפרדף במחברות? את מי תמצא בהן. בשורות הצפופות. המחוקות. כמה פנים לו לבנך? באת אליו. היו לך שבעים של שמחה גדולה מנשוא. לו קם בך האומץ לפני כן. שמא שונים היו פני הדברים? מה היה? מה רצית? היה ישר. ראובני. אמור הכל. אהבת את בנך. שנאתו מאד. קנאה גדולה היתה אוכלת את חייו.

— היה לבן־אדם. אמרת לו. אכנים אותך לבנק. תלמד בסמינר. היה לאיש. מה רצית.

ראובני? שיהיה כמך. פחדת שמא יפרוץ. שמא ימצא את נתיבו — — — יגאל לעג לך. במקרה יצא מן המקלט. אותך הבעיר הפחד הסמוי. ואת יגאל. מה חשב יגאל? וכי חייב הוא למסור לך על מעשיו? „הוא ברח ממך. רצית לראותו? שמא לא זה בלבד. היה ישר: „עוד תספיק לבכוח“, אמר שמע'לה. אינך בוכה. זו ריקנות שאין לפרוק אותה. חדר ככל החדרים. ואם יראו לך חל של עפר, אין מבישות בכך. פסעת כאן בשביל. דקות נשרו כשנות חיים. לפתע דמדמה בך תחושה אילמת: מישוהו בעט בך, גנב ממך את חלומך. היות גלוי: לא רק אל יגאל באת. הלכת כאן בשביל. לא הבדירות היא שקסמה לך. כשהיית לבדך מול רכס זה. ניתן לך לחשוב. ניתן לך לראות — את כל חייו. עלוב בעלובים אתה. חלש בחלשים. זקן אתה ואין לך דבר. שוב לא תכחישו. זה חלומך פה על ההר. על כן עזבת את ביתך. אתה הוא ברקוביץ. אתה הוא גולד. אינך יכול להמתיק את מרורך בסוכר של אוהבה. לא בנך הוא יגאל. אתה הוא. על כן קנאת בו. על כן רדפתו. יש רק שעה אחת של חסד. אתה הנחת לה לפרות. יגאל הוא שלכדה. שוב לא תשוב למען עוללות חייו — — — כאן פטישים מכים ומריצות מתגלגלות. יגאל עובד לבד. לך התמודד בכוחך — — — עזב אותך? לא. לא לכך התכוננת. בן היה לך. בחור כאותם שמצאת יושבים בשמש בחצר המשטרה. אתה והם הייתם רעים. אלא ששמע'לה חזר. הוא חוזר תמיד. „אתה חושב שעזרתי למישהו? שקר“. זה שמע'לה. החייל בגדוד. רק תורכי שחיין: „איך שלא יהיה. לאכול משהו צריך?“ רק תורכי שאמר: „ואולי באמת טוב פה?“ הוא נעדר. הכל משכו בכתיפיהם. אמרו שיימצא. לו אין אב. רק אם שסיפורים נותרו לה. למי תספרם? — — — לא לה הנך דואג. לא לעצמך. כאן נעורים העולים על גדוהיהם. על מה נעזבת אתה? לשון גדולה שלוחה לך: חנה. שוטה זקנה... המחברת האחרונה ריקה חציה. לילה לילה, ליד העששית. היה סוקר יומי: כדאי? כדאי.

בעורקו הלם הדם. ומשלך. מה היה בו משלך? המשיך אותך? כיצד? ברחת. ראובני. ברחת. זה לא היה פשוט. יגאל, בן עשרים ואחת הנך. בן עשרים ואחת. מה היית אני? אכר מטומטם מישש שרירי לאור פנס הנפט בככר המושבה. גופי העלה פצעי מוגלה. עייפתי. שכחתי למה באתי. ובא המבחן הגדול ונכשלתי. זהו. יגאל. פשוט מאוד. ואין לך זכות ללעוג לי. לא גוסית! הלכת בדרך ולא גוסית. כך טוב לסיים — — — כך קל.

ראובני נחרד. לפתע נתחזר לו: יגאל מת. פשוטו כמשמעו. כל אלו הדברים שבחדר אינם יגאל. הוא מתווכח עם צללים. פורק דברים ואין למי. הוא שכול וערירי. ערער בערבה. כבר הערב יורד והוא כאן לבד. איש לא יבוא בדלת. הוא בא אל יגאל וזה איננו. יצא מן המקלט.

קרע קריעה בבגדו וחלץ את גוליו.

ג.

בשעת ערב מאוחרת בא רפי ל"צורים". לאחר שהחליף ברכות ותקיעות כף עם השומרים, ליווהו אלו לחדרו של יגאל. אמרו שראובני לא יצא את החדר כיוון הבוקר, שאינו משמיע הגה. וכי לפני שעה קלה ראוהו מעלה אור. "כל הענין הזה מחריד", דוקא יגאל. כיצד הגיע האב? אילו היו מכינים אותו לכך, אבל תאר לעצמך: אנחנו עומדים ומפטפטים כאילו כלום לא קרה, ולפתע — — — "כן", אמר רפי, "זה באמת מחריד".

כל אותו היום היתה מעיקה עליו הרגשת אשמה. כבר משהניח את ראובני ליד הבוסתן שמח ומאושר נקפו לבו. אפשר היה עליו להודיע על האסון עוד באותו בוקר לאחר הקרב. כשנשאל: "אתה מכיר את יגאל ראובני?" ידע שמיד יבוא בעקבותיו "גם הוא הלך". ככה זה, אלא שבא ומצא את ראובני שמח על הדרך שנפרצה ולא קם בו אומץ. וכך גם הבוקר. והניחו שילך.

ולא על זה בלבד היה רפי מיצר. משראה את ראובני לראשונה בבית-ענב גאה לבו. סוף סוף נפל האיש לידך, אינך יודע מה הניעו לכך. ודאי אין כאן אלא התעוררות רגשנית של איש שכל ימיו לא ראה אלא את עצמו בלבד. עכשיו שהזקנה אורבת לו, החל לחוש בחסרונו של בנו. סבר שיוכל להבטיח לעצמו, בהעלם אהר, את שני העולמות. אמרת בלבך: טוב, אשפשף אותו מעט. ישב במחנה, יעבוד, יראה כיצד חיים אותם פורקי-עול שפכת ביזה אותם. ואחרי-כך יבוא אל יגאל. ימצא את בנו גבוה ממנו משכמו ומעלה. גאה, ועז, וצעיר. אינו נזקק לאביו. אדרבה, בוא אביו יחזקנו בדרכו. עוד אז, באותם הימים שהיית יוצא ונכנס בבית-שלמה, היו אוהבי פסיכולוגיה וסתם רכילות אומרים: "נה, יגאל, זה מקרה מיוחד. אינך יכול לקבוע שיש כאן שאלה של הכרה בלבד. עליו פועל כוח אלמנטרי, אישי יותר. אינך יכול להשוות את יגאל לנער שזה עתה עזב את בית-הספר והוריו מפצירים בו יומם ולילה שישבו העירה. יגאל ניתק עצמו מן הבית. עזב את הוריו לאנחות. לפניו אין שתי דרכים. עליו לשכנע את הכל ואת עצמו, שדרך זו שבחר בה, היא הדרך".

טועים האומרים שיגאל מופעל ממניעים אישיים בלבד. שאין הוא אלא נאחו במעטה אידיאלי. למה לא בחר לעצמו דרך אחרת? "לך", יאמר לראובני.

אלא שלא נשמרו כללי המשחק. ראובני נתערה בין הנערים. חי אתם. וזה היה מזור ומענין. ויגאל, קם באותה שעה עצמה והסתלק מן העולם. ועכשיו — אינך יודע כיצד לעמוד לפני ראובני. בחיך מחציף, בראש מורכך, או איך? הקיט בדלת ולא נענה. אור היה בוקע מן החדר. פתחה למחצה והציץ לפנים. ראה את ראובני שהוא יושב על כסא הפוך ומעיין במחברת עבה. בגופו היה חוצץ את האור ומתוך כך טושטש מראה פניו ורק פרופילי נסתמן חזר ואטום. מאחר שרפי לא ידע אם לברכו לשלום או לומר דבר-מה אחר, פסע אל המיטה וישב.

ראובני הגביה מעט את עיניו שהיו עתה שחורות מאד ומביטות אל נקודה סמויה. גופו היה נע לפנים ולאחור בתנועות קצרות וקצובות. לאחר שעה קלה הזר והרכין פניו אל המחברת ולא אמר דבר.

הוא מעיין ביומנו של יגאל. הרהר רפי בלבו. אין ספק שיגאל כתב יומן. לא אתפלא אם יתברר שאף שירים כתב בסתר. הזקנים שלנו מתפעלים מכל שריר שהתפתח די צרכו. אכן בריא וחסון היה יגאל. ואין פלא. הרבה לאכול ירקות. לשחות בבריכות פרדסיה. ואף לעבוד עבודת-גוף מפרכת. אבל הוא כתב יומן. ואין להתכחש בכך. טבעי שאדם יכתוב יומן. הכל זקוקים לכך בומן מן הזמנים. אומרים כי גם זה אינו ביטוי כן להתרחשות שבלב. כי אף זה עובר בקורת קשה. אך ביומן מעלה אדם לפחות אותם הדברים שהיה משמיעם בקול, אלא שאין למי, ואין שעה כשרה לכך, או שהומצת. יגאל ודאי נזקק לאמצעי זה. אין הוא כחבריו. אין הוא חושב כמותם. אין הוא פועל כמותם. ולא התנאים ההיצוניים בלבד הם שעיצבו את דמותו. אין ספק שהוא, מטבע ברייתו, מגלה אישיות מקורית וחזקה. כיצד פרק מעליו את המהות הגלותית למחצה שבבית. וזו העקשנות הבונה. כוח העבודה הגופנית. ויחד עם זה נפש רגישה להפליא. בשעה שהנך משוחח עמו, תמה אתה על התפתחותו הרוחנית. על רגישותו למלה. לצליל.

שילוב זה של שני הניגודים הוא תופעה מענינת ביותר — — —

רק עתה, משהכליל את יגאל במלה "תופעה", עמד על המונחן שבהרהוריו. יושב הוא

מל ראובני ומתעסק בניתוחי דברים מתוך קור, מתוך ידיעות לעצם האסון. כיצד אפשר להסביר מהלך מחשבות שכזה?... ושוב ניער מעליו שורה ארוכה של הכללות שאין תחושת הדם בהן. הצית סלגריה, השעין גבו לקיר העץ הדק וחיכה לראובני שיפתח ויגול מקצת מכובד יגונו.

שוב נשא ראובני את ראשו. דומה היה כי הוא מערער, לאחר יאוש, על משהו.

— היתה לו חברה, אמר.

אכן, היתה חברה. משהו בלתי חשוב לחלוטין. בכלל היה יגאל מוזר ומסוגר בכל הנוגע לבנות. היה נזהר מלעבור אף במשהו את גבול החברות גרידא.

אלא שהיו מתבדחים על איזו נערה שחזרה אחריה בעקשנות, בלי בושה, תל-אביבית או ירושלמית. פעם אחת לחש לו מישהו על אזנו: „זהי נורית. זו החייכנית, בחולצה האדומה. מה אתה יודע, היא מסובבת את יגאל, אל תשאל, שמח“. אלא שלא ייחס חשיבות לדבר. יגאל עצמו לא הזכיר את שמה. לשם מה מעלה ראובני את הענין?

— קראתי ביומנו של יגאל — המשיך ראובני, מבלי שחיכה לתשובה. — לא רציתי

לקרוא. רציתי לראות את יגאל.

רפי עדיין לא הבין מה רוצה ראובני לומר. ודאי שחשש מפני היומן. יגאל כבר הולך ונהפך לסמל, למשהו קדוש. היומן חי יותר מדי.

— למה עזב אותה? — המשיך ראובני באותה נעימה עיקשת ותדריגנית. למה?

אמור, רפי. למה לא הלך אחריה לתל-אביב? היא התחננה לפניו. והוא למה נשאר?

רפי חייך בקרבו. יגאל זה נשאר נאמן לעצמו. „כמו שאתה רואה אותו את יגאל, הבחורות משתגעות אחריה. והוא כלום, קרח“. וראובני זה על מה הוא רוגז כל-כך. אם לא על שאבד לו משהו, זו האנוכיות שאיננו יכול להתפשט ממנה אף ברגעי הצער הגדול ביותר.

אל לך להתפלל על יגאל שעזבה. ונוסף על כך, אין לדעת כיצד היו מתגלגלים הדברים אלמלא נשאר פה. ובכלל זה ענין ישן.

— הרבה לא ידוע לי — לא התאפק רפי — מדברייך אני למד שנערה זו חזרה לתל-אביב.

ניכר היה בפניו של ראובני שאינו יודע מה רפי סח.

— ענין ישן. — אמר לבסוף. רפי ראה באורה הצהוב של העששית את הויקנה שהיא

מתפשטת על פניו הקמוטות ועל ידי הרועדות. — ענין ישן. סוף סוף תפסתי שיגאל איננו. שמעתי את קולות העובדים ועוד לא נשתחררתי מכל מה שמילא אותי בשבועות האחרונים. בבוקר זה אמרתי: אמשיך את יגאל. למה לא? כשם שהמשיך אותי, אמשיך אותו. חשבתי שאני יכול. ואז, לא רציתי, אבל קראתי ביומן. פשוט יומן. ענין ישן... זה הכל. פה מצאתי הכל...

...ענין ישן. הא לך, קרא. ואני שוטה זקן, להמשיכו רציתי. מי אני? מי? צחוק עשה עמי האלוהים: ראובני, פרוק מעצמך את החלאה שדבקה בך, עשרים וארבע שנים, שכבות שכבות. לך, פעל. הכל יסייעו בידיך. חלום חלומות. ופה, בפתח הבית, אפס. תחילה לא הבינתי. אבל היום נתגלה לי: פורקן לנפשי ביקשתי. זה אסור? למה עלתה לי כך? ביגאל, אמרתי, תבוא לי ישועה. הוא יבין. חיים קשים חי אביך. עמל מפרך. והנה שכת. ובכן, הוא לפחות נזכר.

הרי רבים חיים ויוסיפו לחיות עד יומם האחרון בשקר. ירמו את הבריות ואת עצמם.

אביך התעורר, והוא איש זקן, ובא אליך. רפי, אינך יודע עד כמה שנאתי את יגאל. עד כמה קנאתי בו. היום אני רואה אמת, ואדבר אמת. ענין ישן... פה בדפים אלו גבורתו של יגאל. הוא אהב. רפי. זה בני. זה הפעוט הרך. ואני אמרתי: לא ניסה. כן, גם אני אהבתי. יד האשה בכל. וכי לא יכולתי ללכת בשבעים דרכים שהיו פרושות לפני, אלמלא האשה? ואמרתי: יגאל, טרם ידעת אשה, ועל כן היית טהור כל-כך, ולא סטית אף לרגע מן הדרך. כך אמרתי. וכי טוב הוא ממני? גם לי היו פעם חלומות. למה עליתי ארצה? כן — תאמר: חנונים ולבירים — החיים התפלים. היום עליתי פה בשביל וראיתי את ההרים הגדולים. נתבוננתי. זו לא היתה חולשה שלי. זו לא היתה בריחה. זו היתה אשה. ועל דרכך לא עמדה אשה שתמצה בכך בכל מאורך, שתסחוף אותך עמה. כך אמרתי ושמחתי. למען עצמי, רפי. ופה על השולחן, כתובה בעפרון עבה, צויה לי את נקמת. אינך שלם, אמרתי. אני רשאי להמשיך. אתה עמדת בחלון וצחקת: לא, אבא, דרך זו חסומה בפנים. ההחזה. אני אחר. אני התחלתי והמשכתי. בכיתי

והמשכתי. יומן יש לי. אבא. אני לא ברחתי. כך התגלגל צהוקו. לך, חזור למושבה. אין לך דרך אחרת. בן דור המדבר אתה. זוהי נקמתו הגדולה. עד כאן תבוא ולא תוסיף. לא תמות. תחזור למושבה. תראה את עצמך יומם ולילה. תשא את זכר הדרך שהלכת בה עד חציה, אבא. יש רק שעה אחת של חסד. אי לזה שהחמיצה — — —

כל אותה שעה לא אמר רפי דבר. היה נתון לדבריו של ראובני, דברים שדיבר ודברים שלא דיבר. הוא מגזים, הריהו על סף ההיסטיריה, הרהר. ואף על פי כן. מה יעשה אדם כזה שאין לו כלום, רפי? עיניו של רפי נמשכו אחר אצבעותיו של ראובני שהיו מתעסקות במחברת העבה. מגוללות אותה ותזזיות ומגוללות. מכאן נדדו אל החלון. תריס העץ היה מוגף. מן הרשת המתוחה על מסגרתו הציצו חורים גדולים.

הציורים מאת אהרן גלעד

Եզրված իմ խնամք, Ե՛տ-նիւ Ե՛տ, Ե՛տ Ե՛տ, Ե՛տ Ե՛տ
 Ե՛տ, Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ, Ե՛տ, Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ
 Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ, Ե՛տ, Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ
 Ե՛տ, Ե՛տ, Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ
 Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ
 Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ Ե՛տ

6. නිවැරදිව ලියා ඇති පිටපතක් ලෙස පිළිගැනීම
 සිදුකරනු ලබන බවට, පිටපතක් ලෙස පිළිගැනීම
 සිදුකරනු ලබන බවට, පිටපතක් ලෙස පිළිගැනීම
 6. පිළිගැනීම, පිළිගැනීම, පිළිගැනීම, පිළිගැනීම
 6. පිළිගැනීම, පිළිගැනීම, පිළිගැනීම, පිළිගැනීම
 6. පිළිගැනීම, පිළිගැනීම, පිළිගැනීම, පිළිගැනීම

එදිරි දෘෂ්ටි දරන්නා වූවා වුවද
 ඔහු උද්වේගයෙන් පසුව පැමිණි
 මුළුමනින්ම සතුටෙන් සිටින බව
 ඔහුගේ මුහුණෙන් පෙනී යයි.
 ඔහුගේ මුහුණෙන් පෙනී යයි.

Լճ ձև. ճաշ. ԲԳԷ.Ո Ժպճու ԴճԵԿ ԿԼԵԿԵԿ՝
 ԼճԼճ. ՋԼԼԵ. ՋճԴ.Ո ճԵ, ԼԴճ ԲճՈ ՋԴԼ՝
 ԼԴճՈ Ջճ ԽԴԼ ԲճԿԼ.Ո ԼԼԵ. ԼճԼ. ԿԴճԼ՝
 ԲԴ.ՈԼ. Դճ. ԲԴԿՈ Ջճ ԲճԴԼ ԲԼԿԵԿ՝
 ԵԴճԵ ԲԿԵ ԲԵԴԴԼ ԲԼԼ.Ո ԼԴԼ

✕

440 266

සැදූ ණය ප්‍රේමය

ב

לא ריקה אשפתי ודמי המלות רוקט.
לא אנוס בצל פצבות. כי אקום וחזור לסורי
אחלף לא נחדל ואיב וצופת לשלם ולעת.
כי השמש בפרח האש מפתח עליו בקרים.

מי סופד את מותי? מי עובר על גופי של הפת?
שוב קולי משוטט, מהדהד עד קצוי ערבות.
וארצי הגדולה קשובה ולבה מפרנס ורועד
בצל ערש גלולות ואורה מנשקת שפתי הערובות.

עבר רש לך הייתי תמיד ללא גמול ושכר,
ומצביא ביום שד ונביא ביום גזר וחרון.
התתניני היום אם תני לגמגם את תפלת הברכה
במלים עתיקות במופתח החזקות כמו בכי בגרון.

אז נשא את עינינו יחדיו ותקום הדממה...
ונראה את אחי בני רחמך מחיכים לך מתוך העפר.
אז שפלו הדגלים הרבים הנושקים אדמה,
ושקמו...

עד תזרו עם הלמות התפים הנושאת את תרועת השופר.

תיקון

במאמר "סוקראטס — קדוש אירוני?" נשתרבה בתאונת-דפוס, תחת
שורה 4. חברתה מהטור הסמוך. את הפסוק הפותח יש לקרוא כך:
"סוקראטס איש' אתונה נמנה עם אלה המעטים, הבלתי-נושכים,
המנחים במגמה חדשה לא רק את תולדות המחשבה, אלא את כל הלך רוחו
של האדם, את גישתו כלפי עולמו וכלפי עצמו".

סוקראטס – קדוש אירוני?

ג. י. ליבס

אך לעתים רחוקות זוכה ספרותנו המדעית לנסיך של תפיסה חדשה לגבי תופעות מכריעות בתולדות הרוח האנושית, כפי שנעשה במאמרו של עקיבא (ארנסט) סימון על „משמעותה החינוכית של האירוניה הסוקראטית“*. ההעזה שבחינוך הוויכוח על נושא מרכזי כגון זה ברכה בה. אך אותה ברכה מחייבת כי באמת תועמדה מסקנות המחבר לוויכוח: שמא תיחשב שתקת הכל כהודיה.

מעין סיכום מסקנות המחבר נמצא בסיום מאמרו. שם הוא מביא שיר ובו קובלנתו של צייר על שאינו מצליח לכוון לדמותו של סוקראטס. המשורר תולה את הקולר בקטנות הצייר לעומת גדולת המצוייר, והנה בא סימון לנחם את הצייר לאמור: „לא קטנותו שלו וגדלותו של סוקראטס גרמו לכשלוננו, אלא אופיו ומדותו האירוניים של המצייר שאינם ניתנים להיקבע בדמות רוחנית-גשמית העומדת לעד, אלא מגיעים לביטויים ההיסטוריים והחינוכיים בוויכוח המתמיד המתעורר מסביבו ועמו. כדברי סנקא: „מותר להתווכח אם סוקראטס“.

על פי דעה זו לא יתכן, איפוא, לקבוע את אופיו ומדותו של סוקראטס בדמות רוחנית-גשמית, משום שהם אירוניים. ו„אירוני“ זה מה טיבו? הגדרת המחבר מובאת בתחילת חיבורו (ע' 3): אירוניה היא לדעתו, „התחפשות שקופה מדעת“. ואם נחזור מהגדרה זו אל הסיכום המובא, תתעורר מאליה השאלה: מאחר שהאירוניה היא שקופה, כיצד מסתירה היא את אופיו ומדותו של סוקראטס עד כדי כך שאן לקבעם בשום דמות? אם שקופה היא, הלא עלולה, וצריכה, דמותו של סוקראטס להשתקף מבעד לצעיף האירוני הזה. ומי שמתיימש, בסופו של דבר, מלגלות את דמות האיש מתחת לאותו צעיף, שבתחילה חשבו לשקוף, כיצד יקווה להתווכח עם סוקראטס, כסנקא?

בהמשך הדברים נראה כי לשאלות אלה יש חשיבות מכרעת לגבי חיבורו של סימון, ומן ההכרח לשאול אותן לגבי תפיסת המחבר את האיש, ואם המצא לומר, לגבי נסיונו להפשיט

סוקראטס איש אתונה נמנה עם אלה המעטים, הבלתי-נשכחים, המנחים במגמה חדשה לא רק את תולדות המחשבה, אלא את כל הלך רוחו של עקיבא (ארנסט) סימון „על משמעותה מיפנה הוא בדברי ימי רוחו של האדם, בדומה למאורעות המדיניים האדירים הדוחפים למסלול חדש את ההיסטוריה כולה.

תקופת סוקראטס היא המחצית השניה למאה החמישית לפני הספירה, שהבשילה את פירות ההילולים של תרבות יוון, בטרגדיה ובפיסול, בהיסטוריוגרפיה ובציור. זו טמנה בחובה, ואף הוציאה לאור, את הגרעינים שהיו עשויים לפורר תרבות טראגית זו ולהביאה עד משבר. ההתפוררות נתנה אותותיה בראש וראשונה במדינה גופה, שממנה יצאו ואליה שאפו כל ענפי יצירתו של האדם היווני מאז. „המדינה גופה“, כביטוי של סוקראטס שמביא אפלטון, נמצאה בסכנה, כי גברו עליה יצרי היחיד ועמדו לעקור בהתפרצותם חסרת-הרסן את הערכים הקדומים שחי המדינה היוונית נוסדו עליהם. בתקופה זו הופיע האיש שבהליכותיו הפשוטות ובבטחונו שאין למעלה ממנו הגשים לעיני כל, בחייו ובמותו, את התכונות הקדומות, שעליהן נבנו ומחו נאצלו ערכי המדינה, תכונות אלה, כגון צדק, אומץ-לב, הבלגה ויראת האלים, משנתפוררה המדינה, נמצאו תלויות על-בלימה, וסוקראטס שהתחקה אחרי מהותן, הניח תוך כדי כך את מציאותן העצמאית ואת ערכן העצמי בנשמת האדם, אף אם לא הצליח, או לא חפץ, למצוא את הגדרתן הפסוקה. בכל אלה לא עלה על דעתו לוותר על המדינה. הוא ידע כי רק האדם יבנה מחדש, וכי לשם כך יש לכונן את נשמת האדם ולחנכה חינוך נכון. נשמת האדם! בפיו של סוקראטס זכה מושג זה לצליל ולתוכן חדשים ומחודשים, ולא נפריו אם נאמר, שמאז ועד היום לא פסחו דברי ימי האדם, ואולי לא יפסחו לעולם, על תגלית סוקראטס זו.

הדמוקראטיה המתחסדת, שהגיעה באתונה לשלטון אחרי המלחמה הפאולופונאסית ומיגור ממשלת „שלושים העריצים“, דנה למיתה את האיש השנוא עליה, אחרי שהאירוניה שלו כלפי מנהיגיה הוכיחה בעליל את עליונותו. מה היה פירוש של אירוניה זו?

* נדפס בספר דינבורג, בעריכת י. בער, י. גוטמן, מ. שובה, הוצ' בית-המדרש למורים העבריים, ירושלים, תש"ט.

שצליח אירוני מלווה „כמעט תמיד“ כל ביטוי של „גרעינו של סוקראטס שהוא כולו שלר“. והרי זו אותה שאלה גופה ששאלנו קודם: האם צדק המחבר כי „אין אופיו ומהותו האירוניים של סוקראטס ניתנים להקבע בדמות רוחנית גשמית“? או לשון אחרת: האם שלט סוקראטס על אירוניתו, או היתה זו, כדברי המחבר, מעין „דראמה שהתרחשה בעצם פנימיותו הגרעינית“, שרצון האיש לא היתה לו עוד שליטה עליה? את „גרעינו“ של סוקראטס (כי „גרעין“ בלבד מניח המחבר לסוקראטס תחת „דמות רוחנית גשמית“) מוצא סימון ב„חירותו הפנימית“ של סוקראטס — „בחירותו מכל כבלים מדיניים וכלכליים, בחירותו מכבלים פיראטיים, בחירותו לגבי חוקי הדת, ובחירותו נוכח המוות“. ובסוף הפרק על חירויות סוקראטיות אלו, שכביכול הן מתגשמות דרך האירוניה, קובע המחבר כי „תוכן שליחתו של סוקראטס אינו נתפס לניסוח חיובי“ וכי הוא מתמצה בשאלה בלבד, ושאלה סוקראטית זו לכשעצמה מזדהית למחבר שוב עם האירוניה.

מסקנות התפיסה הזאת, שלא הוסקו בחיבור כפשוטן, ושהמחבר גם לא התכוון להסיקן, הן בכל זאת ברורות: אם בהכרח טבעו פנה סוקראטס אף אל נפשו שלו מתוך התחפשות, ואם נפשו זו החפשית מכל כבל, והערטילאית מכל תוכן חיובי ראוי לשמו, היתה בהכרח מהתלת בעצמה, והשאלה היתה לה כאיצטלה גם כלפי חוץ וגם כלפי עצמה — הרי „נמלט ממנו האיש“, כפי שסוקראטס היה אומר על כגון זה בשיחה אפלטונית; הרי בשום פנים לא ייתכן עוד לגלות בו אותה אמת בלתי מעושה שרק היא היתה נותנת משמעות חיובית לתעוועי אירוניתו המופנים כלפי חוץ, ובעל־כרחו נאמר כי לא היה סוקראטס אלא שחקן, עשוי קליפות קליפות, שמשחקן היה תפל ושאלתו חסרת־שחר; כללו של דבר, כסיומו הנמרץ של אותו פרק: „קדוש אירוני“. בערך כך היה סבור תראסימאכוס, מתנגדו הסופיסטי של סוקראטס בספר הראשון של „המדינה“, שנתפייס וחזר בו מקטרוגו בהמשך דבריו „המדינה“, וכך ראהו ניצשה לעתים, כסמל אותם היסודות המפוררים והורסי התרבות הטרראגית, שארבו לו לניצשה בנפשו שלו דווקא. והנה, לא נבוא לטעון כאן כנגד מסקנותיה של תפיסת המחבר אשר לא הוסקו במפורש ובמתכוון, אלא כנגד דבריו המפורשים שהתכוון לומר אותם, ונשתדל להוכיח, כי סוקראטס לא

מסוקראטס כל „דמות רוחנית גשמית“, וכל „תוכן הנתפס לניסוח חיובי“, כללו של דבר, לעשותו, על־פי מטבע שטבע המחבר, „קדוש אירוני“, ויהיה פירושו המדויק של מושג זה אשר יהיה.

אותן השאלות תתעוררנה גם אם לא נקבל את הגדרת המחבר, כי האירוניה היא „התחפשות שקופה מדעת“, אלא נקיים את הגדרת אריסטו, האומר במפורט יותר, כי היא „התחפשות מתמעטת“. הגדרה זו עדיפה בעיני, וגם מחברנו קרא להגדרה זו, במקום אחר בחיבורו, „מצור יינת“. אם נחזיק בה ונאמר, כי סוקראטס התעטף באיצטלה האירונית כדי למעט את דמותו, לכאורה, הרי נצטרך להניח, כי דמותו לכשעצמה לא נפגעה למעשה בהתחפשות זו. „האירוני מכחיש, או ממעט, את המצוי בו“, אומר אריסטו, וכך נקוט בפינו גם היום מושג האירוניה. באמרנו שאדם מדבר — או נוהג — באירוניה, כוונתו שאין הוא מביע את האמת שהוא יודע כולה, ובפשטות, אלא מיתמם בה בעת, כאילו ידע פחות ממה שהוא יודע למעשה, וכאילו הכיר את בן־שיחו פחות משהוא מכיר למעשה. לא רק בצאתנו מהגדרתו של סימון, יתעורר איפוא הספק במסקנת מאמרו, כי אם גם בקיימנו את תפיסת־אריסטו, השגורה גם בפינו, נצטרך לשאול: האם לא היה אותו צייר מצווה להראותנו את דמותו של סוקראטס, עם כל התחפשותה במידות האמת שלה, כשם שאל־קיבראדיס, כסיפורו ב„המשתה“, ראה בשעת רצון את אלי הפו שבנשמת האיש? האפשר שאירוניה סוקראטית זו תשמש לאותו צייר כתירוץ, אם לא השכיל לכוון לאלי הפו האלה שדמותם לכשעצמה וודאי לא נתמעטה מעולם?

ב.

המחבר קובע, (ע' 9), שהאירוניה היא לסר קראטס אמצעי משולש, המשמש לשלוש מטרות: „אמצעי אגונאלי“, בהתנצחויותיו עם מתנגדיו הסופיסטים, „אמצעי דיאקטי“, כלפי חבריו הצעירים, ו„אמצעי אכסיסטינציאלי“, בתהליך הכרת עצמו וייצוג עצמו. ואירוניה מהותית זו יש לה (כאמור בע' 22). בעיקר כתובת פנימית: נפשו של סוקראטס עצמו. חידושי המחבר, המביאים אותו למסקנותיו הנועזות, כלולים רובם ככולם בפרק אחרון זה על האירוניה המופנית כלפי עצמו, ועל־כן נתרכז בהערותינו בנושא זה, ונשאל את עצמנו, האמנם כן הוא.

כדי להתיר במשהו את הקשרים שקשרתו למדינת-מולדתו? „חפשים מכבלים מדיניים“ היו מתנגדיו הסופיסטים, המורים הנודדים, אשר לא הבחינו בין עיר לעיר, והשתכרו אף התעשרו באשר ניתן להם. אך סוקראטס, שלא יצא מאתונה כל ימי חייו חוץ מימים שהיה חייל בצבא מולדתו, חפץ, עד כמה שהיה לאל ידו, לסתור חירות שכזאת, ולהשיב לקדמותו את כבוד החוקים שהפכו בתורות תקופתו לדבר שב„הסכמה“ שאינו מחייב כשלעצמו.

ושמא יטען הטוען כי גם הערכתו זו שהעריך את חוקי המדינה היתה „פורמאלית בלבד“, „מעין תואר שלילי כביכול“, כפי שמכנה סימון את ידיעתו של סוקראטס בדרך כלל (ע' 20). בא נאום החוקים עצמם ב„קריטון“, ומפרט את ההכרה הכללית פירוט חיוני ביותר. נזכור נא, כיצד „כלל המדינה“, שסוקראטס שומע את דבריו אליו, מציב בפניו את „חוקי הנישואים“, „שעל פיהם נשא אביך את אמך והולידך“, וסוקראטס מאשר את צידקתם; ואחרי כן את „חוקי החינוך“, שציוו את אביך ללמדך מוסיקה וגימנסטיקה, והנה גם הם זכאים. והנה עומדים לפניו כל החוקים וטוענים: „הולדנוך, גידלנוך, ונתנו לך ולכל שאר האזרחים חלק בכל היפה שהיה לאל ידנו לתת“, ומוסיפים לשאול: „הזאת חכמתך שנעלם ממך כי מולדת יקרה היא מאמך ומאביך ומכל אבותיך, ורוממה וקדושה מהם, ואצל האלים והנבונים באנשים נכבדה יותר? וכי יש לתוקירה, ולוותר לה, ולפייסה בכעסה יותר מאב, ולשכנעה או לעשות כמצוותה, ולסבול כשהיא מצווה על סבל, ולשקוט גם במלקות וגם בכבלים“. הלא ידועים הדברים המתעצמים והולכים עד שסוקראטס מזהיר באחרונה: „מילים כאלה, קריטון, חברי הטוב, דע כי מדמה אני לשמוע, כקורביאנטים חמד מים לשמוע קול תלילים, וזהו הצליל החומה ביי; ועד לסיום המופלא, בו משתתק בן שיחו בצער לבב, וסוקראטס מנחמו: „הנה נא, קריטון, וכה נעשה, כי כה ינחה האל“.

כשם שלא מאס בכבלים של ממש שהיה אסור בהם בבית הסוהר, כן חייב סוקראטס מתוך חירות יוצרת ופועלת שאר כבלים מדיניים למיניהם. ולא רק שציל אירוני אינו מלווה אצלו „כמעט תמיד“ חירות מדומה זו מכבלי המדינה: אף חיובו המוחלט שחייב כבלים אלה נראה נקי מצילי האירוניה העצמית. בהעלותו על רוחו את מדינתו, הומים בו, כעדותו שלו,

היה „חפשי מכבלים מדיניים“, וכי על כן גם לא נתלוותה שום אירוניה לחירות מדומה שכזו; כי סוקראטס לא הגשים באירוניה את הבלגתו בדברים חמריים הקרויה בחיבור „חירותו מכבלים כלכליים“; כי אומנותו הארוטית של סוקראטס, הקרויה בחיבור „חירותו מכבלים סידראסטיים“ לא היתה, כדעת המחבר, אירונית באופיה; כי הכבוד שנהג סוקראטס בדת המקור בלת אין לכנותו „חירות לגבי חוקי הדת“, וכי ככבוד זה לא היה מן האירוניה; וכי שום אירוניה עצמית אינה מלווה את אומץ-לבו של האיש שהראהו בחייו ובמותו, והקרוי בחיבור „חירותו נוכח המוות“.

ג.

נפתח ביחסו של סוקראטס אל מדינתו. דברנו על „חירות האיש מכבלים מדיניים“, ועל האירוניה המגשימה חירות זו כביכול, אומר סימון (ע' 25): „ידוע כי סוקראטס מילא את חובותיו כאזרח אתונה וכחייל אמיץ בשלושה קרבות, אך השתדל להעמיד את מידת פעולתו המדינית על המיעוט האפשרי כשהיה מוזהר על כך מידי הדיימוניון שלו. ברם כל הדברים האלה נראים פשוטים וברורים, בלתי אירוניים לערך“. גם לי נראה כל זה פשוט וברור, והמחבר לא פירש כיצד הסיק מכאן, ומכאן בלבד, את „חירות מכל כבלים מדיניים“, ואת האירוניה המלווה ומגשימה אותה. ואם עוד נוסיף לדברים פשוטים וברורים אלה את שאר הפרטים הבירוריים הידועים, כגון המעשה שהיה באסיפת העם אחרי הקרב בארגינוסות, במשפט עשרת המצביאים; ואת טירובו של סוקראטס להישמע ל„שלושים“ בעניין שלא היה חוקי; את דרך התגוננותו במשפטו כשויתר על התחינות הנ"הוגות שהיה בהן, כדבריו באפילוגיה, לבטל את השיפוט החוקי ואת שבועת השופט; ולבסוף את החלטתו שלא להשתמש מפסק-הדין שהמדינה הרצה ולהישאר בבית הסוהר ולמות, — אם נוסיף לדברים הפשוטים שהמחבר מנה את הפרטים הידועים האלה, תיראה מוזרה עוד יותר מסקנת המחבר, כי סוקראטס ביקש להיות, והיה, „חפשי מכבלי מדינתו“.

סוקראטס היה בטוח בודאות טראגית ואינרטיקטיבית, שלא היה מאריך ימים במדינתו אילו היה עוסק בהנהגתה, וכך הוא מזהיר במפורש באפולוגיה, אך האם היה בודאות טראגית, ולגבי סוקראטס, בלתי אירונית זו.

מבליגים ומחוסנים. שום אירוניה עצמית אינה חלה על מתינות סוקראטית זו, ואם האיש מזכיר את העובדה כי רכשו מועט, הוא עושה כן בלי בושה, בלי גאווה, ובלי היתול ולעג עצמי.

ה.

אחרי דיונו באירוניה העצמית שב־חירותו המדינית" והכלכלית של סוקראטס, מרחיב המחבר את הדיבור על חירות האיש מכבלי הפיידראסטיה ומראה את האירוניה הטבועה כביכול בחירותו זו, בדרכים שונות. מה טיבה של אותה חירות, והאם היא באמת אירונית באופיה?

עצם העובדה כי סוקראטס נמנע מלבוא בקשרים מיניים עם הנערים אשר אהב, שעדותה המפורסמת היא נאומו של אלקיביאדיס ב־"משי־הה", עובדה זו היא חלק מהבלגת האיש שדיברנו עליה. לא אוכל לדון כאן במפורט בפירושים שמפרש המחבר מקומות אפלטוניים וכסינופוניים שונים כדי להוכיח את האירוניה המהותית כלפי עצמו בארוס הסוקראטי; רבות הן לדעתי טעויותיו של המחבר בכל פירושי אלה, אך בהיותן משולבות ומשמשות בערוביה תדרוש התרתן השיטתית יותר מקום מהניתן כאן לרשותי. אתרכזו, איפוא, בטענת המחבר הנראית לי כעיקרית, והיא שאומנותו הארוטית של סוקראטס שהתפאר בה אינה אלא "עידון היחסים בין אהב ואהוב דרך בלבולם"; היינו, כאמור במקום אחר: "הפיכת האהוב לאהוב וחזר חלילה", ב־"בלבול" זה רואה המחבר "קו קבוע" באופי האיש, ואותו קו הוא, לדעת המחבר, אירוני.

בהנמקה זו של האירוניה, שכביכול טבועה היא בארוס הסוקראטי, מונחת העובדה היסודית, שיש לשמור עליה מכל משמר, כי סוקראטס אכן אהב את חבריו הצעירים, וממילא לא בלבד את המושגים והיחסים בלבול אירוני, כשאירע, כי גם אלה התחילו אוהבים אותו, עד שכאילו היו לאוהביו והוא לאהובם. דוקא בת־גובה זו אימת את כוח אהבתו ואת "מומחיותו הארוטית" שהצהיר עליה לא פעם בלי שום אירוניה; כידוע אין מתחבאת שום אירוניה בפעולת האהוב, כשהוא מעיר את האהבה גם באהוביו, וזהו אשר נרמז ב־"ליסיס", בסוף, כשנאמר כי "אוהב אמתי" יאהבוהו האהוביו, וזהו אשר נתפרש ב־"פיידרוס", בתיאור ה־"שגעון הרביעי", בשפת המיתוס הרוממה, ובלי כל צליל

צלילים ממין אחר, והם צלילי קודש טמירים, כבהתקדש חגי ההעפלה המיסטית בפולחן "האם הגדולה" שהקוריביאנטים היו כוהניה. כך כאילו המשיל את אתונה ל־"אם גדולה" שהוא כוהנה.

ד.

חירותו של סוקראטס מ־"כבלים מדיניים" שנמצאה מדומה, הזדווגה אצל סימון זיווג משונה עם חירות אחת, ממשית בהחלט, לגבי הכלכלה. בדבריו יחד על "חירותו מכבלים כלכליים ומדיניים", מוזג המחבר זיווג משונה, כי בעוד שהמדינה היתה ליוונים מקדמת דנא דבר שבקדושה, וסוקראטס גילה קדושה זו מחדש כשנתחללה בזמנו, היתה הערצת הכסף קשורה דווקא לתקופתו, וסוקראטס בו לה ונלחם בה, אסמכתא אחת ויחידה מביא המחבר להנחתו התמוהה, באמרו (ע' 24), על פיסקה ב־היפיאס הגדול: "הרי סוקראטס מעמיד פנים כאילו הוא מסכים להיפיאס בהגדרתו של זה את החכם: הוא הערשה כסף ככל האפשר", כל המסתכל בהקשר של ציטט זה, יווכח על נקלה, כי האירוניה היא כאן קלה וקלילה; מחבר הדיאלוג האלמוני הזה הציג את היפיאס כאיש ריק ומגוחך, והאירוניה הסוקראטית הניתכת עליו מבטלת אותו מהרגע הראשון לחלוטין. אירוניה זו היא איפוא, "אנונאלית" טיפוסית.

להלן עוד מדבר סימון על "הופעתו המרר שלת אף העלובה" של סוקראטס, ואולי ראה גם בה מעין "אירוניה פרסונאלית", כלומר מין "הגשמת חירותו הכלכלית דרך האירוניה". מה שנקרא כאן "הופעה מרושלת אף עלובה" (למשל העובדה כי היה נוהג ללכת יחף) היה למעשה ביטוי לקו האשפרטאני בטבע הסוקראטי; לפי הסברת סוקראטס אצל כסינופון, ולפי דברי השבה של אלקיביאדיס ב־"משתה", הלך סוקראטס יחף, ולבש בקיץ ובחורף אותו מעיל, לחיסון גופו ורוחו, והבלגתו זו הוכיחה את צדקתה ואמתה בשדה הקרב, ובהצלת אותו חבר ששבה זה הושם בפיו, הכלגה סוקראטית זו (ומן התועלת יהיה לאחוז במושג יווני וחיובי זה תחת להרבות "תארים שליליים" ולראות בתכונה זו "חירות ממה שהוא"; אם חירות היא, הרי גם היא היתה משמשת למשהו) — הבלגה זו שימשה דוגמה לאפלטון, בפי סוקראטס, בחנוך "שומרי" מדינתו, בספר השלישי, של "המדינה", ושומרים אלה ודאי לא היו מרושלים אף לא עלובים, הגם שהיו עניים,

את חינה, אולם מהות הפעולה הזאת היא ברורה ופשוטה. מה שקורא סימון חירות האיש מכבליים פיידראסטיים, כלומר התאפקותו המינית ביחס לנערים שאהבם ושהיה מלטף את שערותיהם, היא אשר איפשרה לו לעורר אהבה בנשמות הנערים האלה, ולהגשים את תעודת ארוס הגבוהה. אין זה בלבול אירוני של מושגים, אלא פעולה ממשית ביותר, שכוח עצום התגשם בה.

ו.

נפנה עתה ל„חירותו של סוקראטס לגבי חוקי הזנת“. לדעת סימון (ע' 38) „ביקש סוקראטס לסתור את מנהגי הדת המיושנים דרך קיומם הקפדני והמופרז“. כראיה לכך משמשת שאלת סוקראטס ששאל (ב„פיידון“) את הממונה על בית הסוהר, אם מותר להסיד מספל הרעל, וסימון אומר: „כלום שאלת חכם זו בדיני ניסוך, כשהיא מופנית אל אחד מפשוטי העם, אינה אירונית כולה?“ —

שאלה זו אינה אירונית לא כולה ולא קצתה, לפי שאין היא „שאלת חכם בדיני ניסוך“, אלא שאלה מעשית גרידא. זה מתברר מיד מתשובת האיש האומר: „אנחנו מכינים, סוקראטס, את הכמות הנראית לנו מספקת“ כלומר שיש בה כדי להמית, ואם כן אסור להסיד מהספל, וסוקראטס מקבל את התשובה, ואומר במקום הנסך תפילה קצרה שגם בה אין מ„סתירת מנהגי הדת המיושנים“.

ב„פיידרוס“ אנו מוצאים כאמר מפורש, שבו מדבר סוקראטס על הנסיונות לתת הסברים שכלליים והגיוניים לסיפורי האלים, והוא מחווה שם את דעתו כי זה עסקן של „איש טרוד שלא שיחקה לו שעתו“; בלשונו חכמה זו „גסה“ היא, ונדרש לה הרבה פנאי אשר אין לו, בהיותו עסוק בשלו. „על כן אני מניח כל זה, ומקיים את המקובל בדברים אלה“ וכך, תשובה זו מתיישבת עם כל הידוע על סוקראטס בענין זה, ויש להשוות לכך את תשובתו לקריטון ב„פיידון“, לקבור את גויתו „באופן הנראה לך מתאים ביותר למקובל“.

נחזור למעשה בספל, ספל הרעל הוגש לסוקראטס, וזה לקח, ובשלווה גמורה, מבלי לרעוד ומבלי לשנות מצבעו ומהבעתו, אלא כדרכו, כהבט הפר, הביט מלמטה באיש „ושאלו אם מותר להסיד ל„מי שהוא“, גם המחבר שלנו רואה אפשרות להסביר בקשה זו בדרך שאינה אירונית (הערה 208): „אולי סיבתה במצב גב“

אירוני שהוא. ואותה פעולה כשהיא מתגשמת, מודגמת בנאיומו של אלקיביאדיס ב„משתה“, ושלל כדעת סימון, אין בה מן האירוניה המהותית המתרחשת כדרמה בעצם „פנימיותו הגרעינית“ של סוקראטס.

כאן עלי לייחד את הדיבור עוד על פסוק אחד, שגם הוא יש לו בדברי סימון מסקנה אירונית, כדי שלא יעמוד אותו פסוק בלא ערעור, והן יש בו מעין נאצה לאותו אל היודע לנקום את נקמתו: ארוס לעולם לא יהיה, כדברי המחבר בע' 37, „בלתי פורה, מיילד, אך אינו מוליד“. כי מי יוליד וולתו? ולא הגדרתה של הפעולה הארוסית בפי דיאטימה היא: „הולדה כיפה, אשר לגוף ואשר לנפש“, וכך, ולא ייתכן שום ארוס, אף לא בדמותו של סוקראטס, אשר יהיה עקר, המקום ב„תיאיטיטוס“ שהטעה את המחבר, אינו מדבר על ארוס כלל וכלל, ומבין האלים על ארטאמיס המיילדת, אך לא גבוא לפרש כאן דיאלוג מאוחר ועיוני זה, כי אינו ארוטי כלל, ודי לנו להזכיר, כי נאמר גם שם, כי האלה בוחרת רק באותן הנשים למיילדות, שבזמן היו יולדות בעצמן, כדוגמת אמו של סוקראטס, „המיילדת הנודעת לתהילה“, לא ביקשנו אלא לתקן את זיהויו המוזר של כוח האהבה היוצר עם אותה מומחיות שכבודה במקום אחר מונח, שמא, כאמור ב„פיידרוס“, „נלקה איך שהוא בשל נאצתו של ארוס“, אשר נקרא עקר, המחבר לא היה בא לידי טעות זו, לולא היה מתעלם מן הפשט, כי ארוס הוא אהבה. פריינו של הארוס הסוקראטי, שגם אותו מקום ב„תיאיטיטיס“ מדגיש אותו בשפת המשל, מתאמת לנו בראש וראשונה בפילוסופיה של אפלטון אשר ראה את כל פעולתו וכתביו כ„החזרת חיבה“ לאוהב-מעוררו, שבפניו שם את דבריו, וכי לא קם והתרום כל אותו בניין של הפילוסופיה האפלטונית על יסוד מה שנקרא בפי סימון „בלבול יחסים ומושגים אירוני“ בין אוהב ואהוב? „בלבול“ זה מתואר בפי אפלטון ככוחו האלמנטארי של סוקראטס להעיר אהבה כאהוביו, ואפלטון אינו נלאה מלהטעים במקומות כה רבים את קדושתה ורוממותה המהותית של אותה פעולה, עד כי נבצר ממני להבין, כיצד נתחלף לו למחבר גם כוחו האלמנטארי הזה של סוקראטס במין עקמומיות, או התחפשות, שבנפשו, מוכן כי העמדת פנים משחקת, אף כמעט-עצמה, מלווה לעתים קרובות את פעולתו הארוסית של סוקראטס, והיא המעניקה לה

היפוכו של הכרח גברותי בו מבוטל הרצון החפשי, ובלי תמיהה הננו נזכרים לדעת, כי אפלטון לא השחית בתיאור מותו את דמות סוקראטס שחפץ להנציחה.

לפי שסוקרטס לא ביקש לבטל את חוקי מולדתו, אלא היה סבור כי הדפוס הקדום יספיק גם להבעת רצונו החדש. כן לא התייחס בביטול אל „המקובל” שבדת, והשכיל להביע את כוונתו בסמלים הקדומים ההם, דרך משל: כשהוא ממלא את ארוס או את אפולון תוכן חדש, אין בזה משום אירוניה כלפי התפיסה המקובלת של אלים אלה, כי אם לפנינו דוגמה של חזון נפרץ מאוד בתולדות הדת: גילוי של שכבה גבוהה יותר בסמלים המקובלים, בעוד ששכבה גבוהה זו אינה מבטלת, כי אם מוסיפה כבוד גם לאותן השכבות שכבר נודעו. כך אין סוקראטס חפשי לגבי חוקי הדת, לפי שאינו חפשי מכבלי מדינתו, אלא נותן בראיתו החדשה יתר תוקף לכבלים אלו ואלו. סוקראטס כבר הואשם על ידי מקסרגיו במשפטו על שאינו מאמין באלהי עירו, והאתוס הסוקראטי היה מחייבו להודות באשמה זו, אילו היה רואה אותה מוצדקת. בנקל אפשר לשער, כי במקרה זה היה שופך על אלי המסורת לא פחות אירוניה מאשר אליהו הנביא על הבעלים. אולם הוא לא הודה, כי לא הרגיש כך, כי לא הלך בדרכי כסינופאניס, אלא בדרכם של סולון, של איסקילוס ושל פינדארוס, שגם ראיתם החדשה לא ביטלה, כי אם חיזקה את הערכים המקובלים.

אילו ניתן לי להרחיב את הדיבור גם על האירוניה שקבע המחבר ב„חירותו של סוקראטס נוכח המוות”, הייתי מסיים את הוכחתי זו שאין מן ה„אולי” האירוני באומץ לבו זה, בפסוק מתוך האפולוגיה לאמור: „איש טוב לא יאונה לו כל רע, לא בחייו ולא במותו”. ידבר איפוא פסוק זה בעדו, ויהיה עדי במהותו הברורה והפשוטה, הבלתי אירונית.

ז.

נעמוד עוד בקצרה על מסקנת הדיון באירוניה המהותית (ע' 43), כי „תוכן שליחותו של סוקראטס אינו נתפס לניסוח חיובי, אלא מתמצה בזכות האדם לשאול”, וכי „סוקראטס הוא קדוש השאלה היחיד ששם לו לעולם, ועל כן הוא קדוש אירוני”.

נסתכל תחילה בהגיונו של היקש זה: „קדוש השאלה — לכן קדוש אירוני”, ונמצא, כי הואיל ואין לשאלה כשהיא לעצמה חלק באירוניה,

רוטי, כי גברותה של הכרח יכולה להביא לידי כך שהגברותי ממלא את דרישות החברה באופן חריף, מופרז ובלתי טבעי, והרי אותה שלווה אלוהית, אותו בטחון עילאי שלתיאורו מספר אפלטון כל אותו מעשה, סכנה שייהפכו לו למחבר להיפוכם — ואזכה ה„חירות נוכח המוות”, שהמחבר מנה גם אותה בין ביטויי חירותו הפנימית של סוקראטס, מה יהיה עליה? אפילו האירוניה המהותית לא תוכל עוד להילווה אליה, או להגשימה, לכשתהפוך להכרח גברותי. אולם נוכל לקיים את אמינותה של חירות זו למחבר (שלא חש בסכנתה) ולנו, בהזכירנו כי לא היתה שום דרישת חברה שהכריחה את היווני להסיד נסך ממשקה, עד שתיתכן אפשרות למלא דרישה זו באופן מופרז. שום דין קבוע כזה לא היה, והאיש היה מסיך, כשמלאו לבו לעשות כן, וכשלא מלאו לבו, לא היה מסיך. אולם דוקא במעמד זה, כשבדיו ספל הרעל, ביקש סוקראטס להסיד „למי שביקש”, וגם לא יקשה לשער למי היה מסיך, אילו ניתנה לו בקשתו. הן האל אשר לעבודתו הקדיש את חייו, כמפורש בין שאר המקומות באותו „פידון” גופו, ושלמצוותו, כפי שהבין מצוה זו, הקריב עצמו קרבן, היה אפולון, ואילו הפנה אותו גם בימיו האחרונים בבית הסוהר קולו הפנימי והאינסטינקטיבי, הכל עסק במוסיקה, שלא כדרכו, וחיבר בין השאר הימנון לאותו אל. אך הלא אפולון הוא לא רק אל הכינור, כי אם גם אל הקשת ה„מרחיק קלטה”, אשר ב„חצים עדינים וקלים” ימית את אוהביו מיתה קלה, בלא כאב ומחלה. אולי מותר להזכיר, כי גם אכילס, שסוקראטס המשיל עצמו אליו באפולוגיה, היה מהרוגיו של אותו אל, אשר הוסיף למשול אחרי מותו, כדברי פינדארוס, „על אחד מאי הים הנוצצים”. והנה אחרי שפנה סוקראטס בימים שלפני כן אל כנור האל, חזרה עתה ספינת אפולון מדלוס, שעם שובה נועד לו המות, והנה הוא מחכה למנת קשתו של האל, והרי הרעל שגם הוא ממית מהר, ובלא כאב ומחלה, כדוגמת חיצו אפולון, מסמל לו ברגע זה את חסד האל האחרון, גם ההסתר בשאלה, אם מותר להסיד „למי שהוא”, הוא סוקראטי ביותר, כי הלא רק מעטים מאושרים ומרוממים, יזכו למיתה המופת לאה שמידו, ואם יפרש בשמו של אפולון ברגע זה, יהיה בזה לדידו מן היהירות היתירה. כל זה נראה לנו ההיפך מן השיגרה, ומקיום מופרז וקפדני מדי של מנהגים דתיים, והם מלהזכיר

השאלה. וממילא העמידו בגדר שאלה, דיינו אם עמדנו על אותן התכונות הסוקראטיות שבהן התוו אפלטון וכסינופון את דמות האיש, ואשר המחבר מצא בהן חירויות המוגשמות באירוניה, ושאין ניתנות להיקבע ב„דמות רוחנית-גשמית“. ראינו את „חירותו האירונית“ נוכח המוות, והנה הוא אומץ הלב היודע בדאואת כי אין אימה במוות; ראינו „חירותו לגבי חוקי הדת“ המוצגת באירוניה, והנה היא הדביקות באלים, היודעת לפתוח אפקים חדשים ב„מקובל“ ובר מקדש הקדום, מבלי להתל באלה ולסתרם; ראינו חירותו מכבלים כלכליים שהשיגה כביכול באי-רוניה, והנה היא המתינות הברורה והפשטה בתכלית הפשטות; ואת חירותו המדומה מכבלים מדיניים, והנה היא צדקתו שאינה משתחררת ואינה מתפשרת, כלומר היפוכה של חירות אשר כזאת. „חירותו הארוטית“, כלומר עבודתו את אל האהבה לפי תכונותיו אלו, הוציאה אותו התכונות מכלל עניין אישי ופרטי, וגרמה בסופו של דבר לאותו משבר, שאם יש בו אירוניה, לא התרחשה זו בנפשו של סוקראטס.

אפלטון שהקדיש את חייו לאותו תפקיד ממש שסימון שולל את אפשרותו, הוא התפקיד לנסח את תוכן שליחותו של סוקראטס ניסוח חיובי, גם השתדל להראות כי אותן התכונות שעסקנו בהן אינן „הפשיות“ ולא תיתכנה בלי ידיעת הסוב, וכך כונן עליהן את מדינתו, כמצבה שתעיד לעד על חברו הגדול, שלא היה בעיניו „קדוש אירוני“, אלא, כאמור בסוף ה„פיידון“: „הטוב בבני דורו שהכרנו, ובכולם הנבון והישר“.

והרי יש גם שאלה ברורה ופשוטה. הרי היקש זה („קדוש השאלה — ועל כן קדוש אירוני“) הוא ממילא בטל ומבוטל מעיקרו, ואשר לסוקראטס, ברור הוא, כי דוקא מלומד המעמיד את שליחות סוקראטס על השאלה, ושולל ממנו את ה„תוכן הנתפס לניסוח חיובי“, אי אפשר לו לראות את עצם השאלה כאירונית, מה שאפשר אולי, עד לגבול מסוים, למי שמאמין בתוכן מוחשי יותר של השליחות הסוקראטית. והיכול לטעון, כי השאלה הסוקראטית מסתירה את הידיעה המצויה בשואל, ועל כן היא אירונית באופיה. ואילו השולל מסוקראטס כל תוכן חיובי הראוי לשמו, כיצד יזהה הוא את שאלתו עם האירוניה? אף אם לא הפך בכך: בדרך זו צייר לנו את הסופיסט, וביחד את הסופיסט האירוני שאפלטון מתאר אותו בסוף הדיאלוג „סופיסטים“, ואת ה„כופר האירוני“ המופיע בספר העשירי של ה„חוקים“ לאפלטון הנמצא שם חייב מיתה, ויותר מיתה אחת ושתי מיתות. ואילו אירונותו של סוקראטס אינה דומה לזו של ה„סופיסט האירוני“ ושל ה„כופר האירוני“, ששניהם מסתירים בהופעתם את אפסותם, כש־סוקראטס שואל על דרך האירוניה, משתקפת בשאלתו האמת הטמונה בה, כדי להוליד ולעשות פרי בנפש הנשאל, וכל אימת שהאירוניה הסוקראטית אינה שקופה מיד, כב„פיידון“, בנאומו הראשון של סוקראטס בגנות הארוס, הרי הוא פושט את איצטלתו בהמשך הדברים, במחי יד או כלאחר יד, ומגלה את ראשו ואת אמיתו. אם לא היה בידנו לייחד את הדיבור בתוכן שליחותו של סוקראטס אשר סימון העמידו על

הסדר היסודי הראוי לכל מדינה אינו אלא סדר-העולם.

*

יחוס וכבוד וכיוצא בהם אינם אלא כסות-פאר ל„פחיתות-ערך“.

*

כבוד הוא רעש שמטילים כני-אדם אחוזי-זועה.

*

אין הבריות נותנים את דעתם על מה שהם רואים בהקץ, אבל מה שהם רואים בחלומם, זה מטריד את דעתם ביותר.

דיוגנס

ערכי האגדה ותרבות דורנו

יוסף שכטר

העולם, יש יחס וסגע בין האלהים לבין האדם (וביחוד בין האלהים לבין האדם מישראל); שמעשי האדם ומחשבותיו משפיעים על היחס המגע הזה לטובה או לרעה, והאלהים גילה את דעתו לאדם, ובעיקר לישראל, והורה לו את הדרך הנכונה, אלה הן הנחות היסוד שעליהן בנוי כל הבנין התנכי. בתקופה התלמודית נוצרו דפוסים, מונחים קבועים, להנחות האלה. במונחים האלה משתמשת האגדה בתדירות והם המטבעות שטבעו חכמים: מלכות שמים; אבינו שבשמים; השכינה שורה; רוח הקודש מסתלק; קדשנו במצוותיו; מתן תורה וכו', גם מטבע כ"מצוה עבירה" נטבע בתקופה התלמודית. המלה "מצוה" אמנם מצויה בתנ"ך, אך צמדה מושגים "מצוה עבירה" אופייני הוא לאגדה. ומכאן ואילך שואל היהודי הדתי את עצמו בכל דבר ודבר שבחי יום-יום אם יש בו משום מצוה או משום עבירה. המצוה והעבירה נעשו לקטגוריות, לקני-מידה כלליים, של מעשי-אדם. יצירת הדפוסים אופיינית היא לתקופת העיצוב והגיבוש. הדוגמאות הפשוטות ידועות לכול: התפילה היתה קיימת מדורות ראשונים, אבל מטבע התפילה הוא פרי התקופה התלמודית. יום השבת יום קדוש היה מימי קדם, אבל הברכה על קדושת היום והקידוש וההבדלה אלו פירות הגיבוש של התקופה התלמודית. וכן הדבר בעניני אמונות וערכים.

ואם יאמר לך אדם: אם כן, מה הועילו חכמים? הרי כל הדברים כבר קיימים ועומדים היו, קיבלום בירושה מן התקופה שלפניהם, והם רק טבעום במטבעות? תענה לו שגם התרבות התנכית הגדולה לא נוצרה יש מאין, המחקרים בני הדורות האחרונים הראו לנו מה רבים הם הדברים שקיבל ישראל מן העולם האלילי. התרבות התנכית ביחס לתרבות האלילית היא מיפנה, והתרבות התלמודית ביחס לתרבות התנכית היא גיבוש. המיפנה התנכית ניתן להתנסה כך: בטלה התרבות המיתית — ובמקומה באה תרבות דתית-מוסרית צרופה, כאילו רצינוגליס-סיה, שיש בה קירבת אלהים חיים, דבקות וחיוניות, העולות בנצחנותן על הקירבה, הדבקות והחיוניות שבאלילות. והתרבות הזאת נעשתה לנחלת קיבוץ שלם ואיחודה את הקיבוץ הזה

התענינותנו כיום באגדה אינה התענינות מדעית בלבד. אין אנו עוסקים באגדה לשם מחקר, אלא בעיקר כדי ללמוד ממנה לענין תרבותנו בהווה. מבקשים אנו להכיר את תפיסת העולם של האגדה וערכיה, כדי להבנות מהם ולהעשיר בהם את חיינו. שאיפתנו אינה מכוונת לדרשנות, לאקטואליזציה פשוטה, כי אם להבנת המושבים העיקריים באגדה ולהבנת תרבות ההווה, כדי לראות אם יש בה באגדה דברים שתרבות ההווה חסרה.

האגדה כוללת מדרשי כתובים, משלים וסיפורים, נוסחי תפילות ותיאורי טקסים של חכמי ישראל שחיו בארץ-ישראל ובבבל מתקופת הבית השני ואילך, ובעיקר מימי הלל הזקן עד אחרוני האמוראים והסבוראים. בחלק ניכר תכנה הוא אידיאולוגי-חינוכי וצורתה — פרוזה בעלת גוון אמנותי. חלק מן האגדה מובלע בהלכה, והרוצה לעמוד על טיבה של האגדה מבחינה אידיאולוגית עליו לשים לב גם לחלק הזה. בכל מקום שבעלי ההלכה נותנים טעם והסבר לחוקים, בכל מקום שהם עוזבים את הדיון הלוגי-הדיאלקטי ואת הדיון הטכני על דרכי קיום החוקים ומדברים על אידיאות ומגמות, הרי רגליהם כבר עומדות בתחום האגדה. הרחבנו איפוא את היקפו של המושג "אגדה". הוא כולל גם את התפילות הקדומות (מתקופת הבית השני ומן התקופה התלמודית) — נוסחי התפלות הם ביטוי חשוב לדמות היהדות — גם את טעמי המצוות וכדומה מן הדברים המשוקעים בהלכה. בטרם נגיש לברר מה האגדה, במובן המקיף שהגדרתי, עשויה לתת לנו מבחינה אידיאולוגית, הבה נשים לב ליחס שבין האגדה לתנ"ך.

הערכים שבאגדה אינם ערכים שנוצרו בתקופת האגדה (היינו, בתקופה שקראנו לה התקופה התלמודית), אלא ערכים שנוצרו או שקיבלו את משמעותם העיקרית בתקופה התנכית ועוצבו ונחגגשו לדורות בתקופה התלמודית. דברים מסוימים שבמורשה מן התקופה התנכית נעשו בתקופה התלמודית לערכים קריים ומטבעות חרושות טבעו חכמים לערכים אלה. הרי למשל, ההנחות העיקריות של תורת משה ותורת הנביאים: יש אלהים המנהיג את

הם כמתקרבים לדעת הנביאים. אבל אין ספק בדבר שבעצם הדבר, בהערכת הפולחן, הם ממשיכים את קו התורה ולא את קו הנביאים. דוגמה אחרת ל"הכרעה" היא תורת המוסר באגדה. בתנ"ך אנו מוצאים שני כיוונים בתורת המוסר: (א) הכיוון שבספרות החכמה, הוא הכיוון התועלתני, בספר משלי, הספר העיקרי בספרות החכמה, הנימוק להיות האדם סר מרע ועושה הטוב הוא שהרע המוסרי גורם לעושי רעה פיסית וחברתית, ואילו הטוב המוסרי מביא לעושי הנאה פיסית וחברתית, האידיאל האנושי הוא כאן אדם שומר-חוק, מכובד ובעל גימוסים, עושה טוב ומצליח בחברה, ברור שהמוסר שבאגדה אינו המשכו של הכיוון התועלתני הזה. (ב) הכיוון שבתורה ובעיקר בדברי הנביאים, האידיאל הוא כאן אדם מישראל הדבק באלהים וחולך בדרכיו, חסיד, נעלב ואינו עולב, שומע חרפתו ואינו משיב, כל שאיפתו היא להידמות לאלהים ולהתנהג לפניו משורת הדין, יציקת המטבעות, "שורת הדין" ו"לפנים משורת הדין" ראויה לתשומת-לב, הנוהג לפי שורת הדין, אינו גוזל ואינו גורם רעה לאחרים, והוא דואג לעצמו ולרכושו, לא הפסיד, אך לא הגיע אל השיא המוסרי, למידת חסידות, הגיבוש ויציקת המטבעות, המוטיבים שהם בבחינת "חוזר וניעור" ו"ההכרעות", אופייניים הם לאגדה ביחסה לתנ"ך.

ב.

נעבור ליחס שבין האגדה לבין ההווה. רבים ראו והדגישו שבמאות האחרונות חלו שינויים ניכרים בתרבותנו, ואחת התוצאות של השינויים האלה היא שהתרחקנו מעולמה של האגדה. ואם תאמר: מה בכך, הרי כך דרכו של עולם, תרבות הולכת ותרבות באה ואגדה זו למה לנו? אך הנה נוכחנו לדעת שתרבות ההווה חסרה היא כמה וכמה דברים המצויים באגדה בשפע: עצמה, יסוד, דרך-חיים, טעם לחיים, תקווה, התרבות שנתגבשה באגדה היא, כאמור, תרבות בלתי-מימית, כמעט רציונליסטית, אבל בעלת כוח וחיוניות במידה מספקת ללכד קיבוץ ולקיימו במשך דורות רבים בתנאים הקשים ביותר, זוהי תרבות בעלת כיוון טראנסצנדנטי וכיוון יומיומי כאחד; תרבות שיש בה טעם לחיים ויסוד לערכים; תרבות העשויה לאחד בני אדם ולעשותם לאגדה אחת, התרבות הזאת, בהיותה תורת-חיים, הנותנת טעם לחיים, אפשר עשויה לשמש דוגמה אף לאדם בן דורנו.

חז"ל תיארו, כידוע, את מבנה העולם

לדורות. וזה הנס שאירע בישראל: עבר ובטל המיתוס — ועם זה נתקיימו עצמה וכוח כדי לאחד קיבוץ, והנה תרבות זו נתגבשה בתקופה התלמודית גיבוש יצירי, נתבססה או ועמדה בנסיון ונמצאה חזקה ומוכשרת לעמוד גם בפני רוחות שאינן מצויות, הגיבוש הזה היה, לדעתי, הגיבוש הסופי של תרבות ישראל, הפילוסופיה של ימי הביניים והקבלה אינן אלא נסיונות של התאמה ופשרה — עם הפילוסופיה היוונית-הערבית על חשבון החיוניות ועם הגנוסיס על חשבון האמונה הצרופה — ולא המשכו של הגיבוש. סבורני שבסיטואציה התרבותית שאנו נתונים בה בתורה אנו זקוקים שוב להתאמה ופשרה, הדומה לפשרה של הפילוסופיה או הקבלה, ואולי קשה משתיהן; ומציאת הדרך לפשרה היא מתפקידם של דורותינו. מן הפילוסופיה של ימי הביניים ומן הקבלה אפשר לנו ללמוד את דרכי הפשרה וההתאמה, אבל בשעה שאנו שואלים את עצמנו אם ממשיכים אנו את המורשה אם לא, חייבים אנו לפנות לאגדה.

יש גם הבדלים בהשקפות בין התנ"ך לבין האגדה. הכולט שבהם הוא ההבדל בענין העולם הבא ותחיית-המתים, האמונות הללו, אף-על-פי שאין לשער כי נדחו לגמרי מן התודעה בתקופה התנכית, ברור הדבר שאינן תופסות מקום בתנ"ך, ואילו באגדה נעשו לאמונות עיקריות שכל הכופר בהן הוא אפיקורס. זוהי תופעה מן הסוג של "חוזר וניעור" (כגון עניני המלאכים, שרי האומות, המזיקים וההשבעות המצויים באגדה). תופעה אחרת ביחס האגדה לתנ"ך היא ההכרעה. יש ענינים שלגביהם יש חילוקי-דעות בתנ"ך ובאה האגדה והכריעה במחלוקת. בתנ"ך יש שתי דעות על הפולחן, הקרבנות תופסים מקום רב בתורת משה, אך לדעת הנביאים הקרבנות טפלים הם ועיקר עבודת האלוהים היא במעשי הצדק או במעשי החסד, והנה האגדה הכריעה שהקרבן הוא עיקר, "העבודה", היינו הפולחן, היא בין שלושת הדברים שעליהם העולם עומד, כשאין מקדש — התפילה היא שבאה במקום הקרבן ולא מעשי הצדק והחסד, אמנם יש מאמרי-אגדה, כי הצדקה באה במקום הקרבנות, אך אין אלה מכריעים. (שים לב לתכנה העיקרי של תפילת מוסף וכיר"ב!). מובן שקרבן-רשעים פסול הוא, לולב הגזול פסול והמברך על דבר גזול מנאץ את ה', החכמים יצקו את המטבע "מצוה הבאה בעבירה" לפסול כל דבר בפולחן שבא כרוך בעבירת-הגזול, ובזה

סבור שיש להביא את בני הדור הזה לאמונה בעולם הבא במובן שבאגדה, אבל אסור שתרבונו תיבנה על דעת המינים שבתקופה התלמודית שאמרו: אין עולם אלא אחד. כיון שאנו כופרים בעקרון שאין עולם אלא אחד שוב אין לנו מנותקים מן המורשה.

כבר הזכרנו את המאמר: על שלושה דברים העולם עומד, על התורה, על העבודה ועל גמיל לות חסדים, והנה תורה אינה הכרה אלא תלמוד המביא לידי מעשה. התורה עוזרת לאדם להתגבר על הרע ולמלא את תפקידו בעולם, וזה העיקר. היא מדריכה את האדם להבדיל בין קודש לחול, בין טוב לרע, ובשבילנו: בין בעל ערך לנטול-ערך. התורה היא חוק — ורבים רואים בחוק את הערך לדורות של התקופה התלמודית בכלל — וחשיבותו של החוק ברורה גם לאדם שבזמננו. אבל התורה צריכה חיזוק בדורנו. השינויים שחלו בתרבות גרמו לכך שאין כוחו של מתן המורה יפה בזמננו. הרמב"ם אומר שגוי המקיים את שבע המצוות מסברה אינו מחסידי אומות העולם אלא מחכמיהם. ומי יתן והיה ישראל עכשיו בדרגת חכמי אומות העולם ולא היה נכשל בשלילת הערכים בכלל. נרחיק לכת ונאמר שהבונה כיום את התורה על משהו ביאולוגי, ראשוני, עדיין יש לו חלק בתורה. היותור מצוי הוא בבעלי-החיים האחרים ולא באדם. גם להם יצרים סוציאליים, וגם הם מתאחדים. אמרו חז"ל: אלמלא ניתנה תורה היינו למדים צניעות מחתול, גזל מנמלה, עריות מיונה וכו'. אפשר ודורנו נמצא במצב של אלמלא ניתנה תורה והמבסס את הערכים על תופעות יסוד המשותפות לרבים מבעלי החיים, ובעיקר על תופעות המשותפות לבני האדם שבחוגי התרבות השונים, לא הפסיד. יש תופעות חשובות ביקום: תופעת האמהות, תופעת האהבה, תופעת החסד (הויתור), תופעת הרעות (העדריה). בלעדיהן לא תתכן כל חברה חיונית. יש מתח ביקום, יש מתח באדם, יש שאיפה, יש תקווה, יש אמונה בטוב, בלעד אלה לא תיתכן כל פעולה חיונית. כל שיטה הבנויה על היפוכם של אלה היא חטא. בהתרגשותו של הכלב בראותו דם אחיו נשפך מתחיל הערך של לא תרצח. בויתור ובחסד שבבעלי-חיים מתחיל הערך של ואהבת לרעך כמוך. אחד מליקוייו של המשיחיל המודרני הוא שאינו מסוגל לחברה חיונית, שחברתו הוא כעין אוסף של יחידים, שאין לו ידידים ממש בחברה האנושית, ואין לו ידיד שיוכל לסמוך עליו בקוסמוס. אבל בו ברגע

באופן השונה לגכרי מן התיאור המודרני, האדם בזמן הזה, גם מי שאין לו ידיעות בפיסיקה ובאסטרונומיה, עולמו שונה הוא מעולם האגדה. גם האמצעים שבהם האדם המודרני משתלט על העולם אינם, כידוע, מעשי כשפים, לחשים והשי בעות, אלא אמצעים אחרים, ובכל זאת, אם אין יחסו של האדם המודרני לידיעותיו על העולם ולאמצעים הטכניים שבידו מעין היחס של חז"ל לידיעותיהם הם על העולם ולאמצעים הטכניים שבזמנם — אין תרבותנו תרבות טובה. מדעי הטבע במובן שלנו לא היו אף, אבל היו מסורות שונות על מבנה הקוסמוס, על בריאת העולם וכו', וכבר היו אנשים שאמרו: אין מלכות בשמים. כבר היו מקצצים בנטיעות, ספקנים וניהיליסטים למיניהם, שההתעסקות ב"מדע" טירדה אותם מן העולם. חז"ל העריכו את המדעים הגבוהים שלהם הנקראים בפייהם "מעשה בראשית" ו"מעשה מרכבה". אמרו עליהם שהם "דבר גדול" בניגוד לויכוח ההלכתי, להתיית דאביי ורבא, שהם "דבר קטן". ולא חשוב הדבר שהמדע שלהם לא היה מפותח; חשוב הוא שעל אף הערכתם הרמה את המדע שלהם, הכירו שהעיקר הוא כי ימלא האדם את תפקידו בעולם ולא שיכיר וידע את החומר והמבנה של העולם. דבר זה אנו למדים מן האגדה ומשתמשים בו לגבי המדע בימינו. גם בימינו יש אנשי המדע ויש מעריצי המדע שמוטב היה אילו לא באו לעולם. אם המדע מביא את האדם לאבד את טעם החיים, אם הוא מביא לידי ביטול הערכים — אין חפץ בו. זהו הלקח שאנו שומעים מפי האגדה לגבי המדע.

גם על האדם המודרני להכיר בשני עולמות: אחד למחשבות ולמעשים ואחד לנתינת טעם. העולם האחר, העולם הטראנסצנדנטי, הוא הנותן טעם ותוכן לעולם הזה. האדם בעל הערכים מאמין, סומך על העולם האחר שמכעד לעולם הזה, או שבתוך-תוכו של העולם הזה, או שעתידי לבוא אחרי העולם הזה, בלעדיו העולם הזה חסר ענין. בלעדיו אין תקווה. העולם האחר של האדם המודרני עונה הוא מן העולם-הבא שבמסורת התלמודית, אבל יש צד שזה ביניהם. שאלת ההמשך, היינו השאלה באיזו מידה תרבותנו היא המשכה של תרבות אבותינו בתקופה התלמודית, תלויה היא בצד השונה הזה, בגדלו של הצד השונה, במידת החפיפה (אדם בלתי-דתי בזמננו המבדיל בין עולם חיצוני ועולם פנימי, והעולם הפנימי חשוב לו מן החיצוני, מתקרב לעיקר הגישה של חז"ל). איני

הנביאים שנתגבשה באגדה. זוהי בעיה גורלית לתרבותנו. אם יצצה הכיוון הנבואי את הכיוון החכמתי בצורה כלשהי, אם תיבנה גמילות החסדים על האלוהי, תהיה תרבותנו תרבות טובה. כשם שאנו למדים מן האגדה מהי תרבות טובה, כך אנו למדים ממנה מהי תרבות רעה. דור המבול ודור ההפלה, הדורות שנתקלקלו, „אינם בצלם ובדמות (אלהים)“. זהו העיקר, היתר — פירוש „דור המבול ודור ההפלה“ הוא מן המטבעות החשובים שטבעו בעלי האגדה (גם אנשי סדום ופרעה מלך מצרים שייכים לכאן). הדברים האופייניים לדורות האלה הם: התגברות כוחו של האדם, נוחות החיים, המרד באלהים וקלקול המעשים (עבודה זרה וגילוי עריות; שפיכות דמים וגזל). האגדה מספרת לנו על הדורות ההם שהיו זורעים אחת לארבעים שנה, ומהלכים מסוף העולם ועד סופו בשעה קלה, ומתלשים ארזי לבנון בהליכתם, והיו אריות ונמרים חשובים בעיניהם ככנימה בכשר, והיה להם אויר יפה, ילדים חזקים מאד וכו'. הם השתלטו איפוא על האדמה, היו עוברים שטח גדול בזמן קצר, השתלטו על הצומח ועל החי, והדברים האלה גרמו למרד באלהים. אופייני הוא התיאור של אנשי דור ההפלה באגדה. אמרו: בואו ונעשה לנו מגדל ונעשה עבודה זרה בראשו וניתן חרב בידה ונחיה נראית כאילו עושה עמו (עם האלהים) מלחמה. מובן שהמלחמה הזאת היא רק למראית עין, כי לאמתו של דבר אין האדם מושל בעולם. האדם לא יצר את עצמו ובזמן קצר הוא עובר ובטל מן העולם. ההבדל החשוב שבין שני הדורות הסמליים האלה, דור המבול ודור ההפלה, באגדה הוא זה שאנשי דור המבול היו גם שטופים בגזל, ואילו אנשי דור ההפלה היו אותבים זה את זה. קלקול המעשים השווה בשניהם הוא בשטחים: עבודה זרה וגילוי עריות, הדורות הראשונים הללו הם גם בנין אב לדורות אחרונים מטיפוס דור המבול ומטיפוס דור ההפלה. כשם שאנו למדים מן האגדה את אופיה של תרבות חיובית כך אנו למדים ממנה את אופיה של תרבות שלילית. תקות אנוש היא שאחרי דור ההפלה יבוא אברהם שיציץ עליו בעל הבירה ויכבוש הדרך לפני בניו. חשובה היא דוקא האגדה לענין „שאלת ההמשך“, ויש מקום להשוות את המוטיבים שבתרבותנו עם המוטיבים שבאגדה, משום שה „תנ"ך הוא קודם לביריה ולגיבוש, ואילו הפירושופיה של ימי הביניים והקבלה כבר הן בבחינת פשרות והתאמרות.

שאין הוא משלים עם המצב הזה ומחפש את הידידות באדם ואת הידיד שבקוסמוס, הרי אף על פי שאין הוא מסוגל להאמין שהידיד נגלה במעמד הר סיני ונתן לו את התורה, והוא מחפש יסוד לתורה בתופעות שונות שביקום ושבאדם, הריהו מתקרב במידת האפשר לתורה והשיג בזה הישג כלשהו בכיוון ההמשך של התרבות הטובה שירשנו מאבותינו.

ההתקרבות לאלוהי לא תיתכן בלי „עבודה“, היינו פולחן. התפילה והטקס יש להם משמעות גם בזמננו. תורת הנביאים, כי מעשי הצדק או החסד הם הם עבודת האלוהים העיקרית, צריכה לשמש יסוד בחיינו, אבל אין להתעלם מערך התפילה בשביל היחיד ומערך הטקס בשביל הקיבוץ ואסור שהטקס יתרוקן מן האלוהי. בעית ה„עבודה“ בזמננו היא זו: כיון שהמשמעות החדשה של האלוהי לא נתגבשה עדיין ואנו משתמשים בתפילות ובטקסים שנוצרו בתקופה שהמשמעות של האלוהי היתה ברורה, הרי התפילות והטקסים עשויים ליהפך על נקלה לנטולי משמעות, ונמצאנו עוברים על „לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא“. ואם יוצרים בתקופה כתקופתנו תפילות וטקסים חדשים, קיימת הסכנה שיהפכו לנטולי סגנון ולעיתים מגוחכים. הנה האגדה היא מקור נאמן ללמוד ממנה את דרכי הגיבוש של ה„עבודה“. בראש דברי הטעמתי שהמושג „אגדה“ כולל את נוסח התפילה ואת הטקסים, כגון הבאת הביכורים וכדומה. מן החלק הזה שבאגדה אנו למדים סגנון של פולחן של חגים, סגנון של ביטוי האלוהי בסמלים.

כבר אמרנו שהכיוון הנבואי גבר על הכיוון החכמתי במוסר שבאגדה. הדבר הזה נודעת לו חשיבות יתרה בשבילנו. האדם המודרני הורגל להעמיד הכל על התועלתיות ועל הנוחות. שוכח הוא שאין המעשה הטוב בעל ערך משום שהוא גורם נחת רוח או מביא תועלת לבני האדם, אלא משום שהוא גורם נחת רוח מיוחדת בחינה, משום שהוא מביא תועלת מיוחדת בחינה לאדם, שכן הוא נותן טעם לחיים, מסייע להרגשה כי בכל זאת כדאי לחיות, עוזר לו לאדם להשתחרר מן הניהיליזם והספקנות. יש אנשים ומעשים שבסביבתם אנו מרגישים שכדאי לחיות בעולם. הם העוזרים לנו להתגבר על הטראגיות שבחיים ועל הנטיה לראות את העולם כולו ואת החיים כתהורבות. אין לגמילות חסדים ערך אם אינה נובעת מתוך הרגשה שהיא נותנת משמעות לחיים ולעולם, אם אינה קרובה קרבה שרשית לעבודת האלהים במעשה הטוב, לפי תפיסת

תוהו ובוהו וחושך

מ. ליפסון

כשברא הקדוש־ברוך־הוא שמים וארץ היה תוהו ובוהו וחושך.
 השמים תוהים ובוהים ועב־שקים של חשרת חושך לבושם.
 הארץ תוהה ובוהה ומקופלת בחושך כעובר במעי אמו.
 התהום תוהה ובוהה, הומה ומהמה, מים תחתונים עולים ורוכבים על גבי מים עליונים
 ומים עליונים יורדים ותוזרים ועולים על גבי מים תחתונים וחוזר חלילה.
 ואין סוף לחושך ואין סוף לתוהו ובוהו.
 אמר לו שר של תוהו לשר של בוהו:
 — יפה כוחי מכוחך, הרי אני מתהה שמים וארץ ותהום רבה.
 אמר לו שר של בוהו לשר של תוהו:
 — שלי גדול משלך, הרי אני מבהה ארץ ושמים ומים.
 אמר להם שר של חושך:
 — יפה כוחי מכוח שניכם, אלמלא אני אין תוהו ואין בוהו.
 אותה שעה אמר הקדוש־ברוך־הוא:
 — יהי אור.
 ויהי אור.
 נסתלק חושך ונסתלק תוהו ובוהו.
 מכאן אמרו: מקום שיש בו אור, אין תוהו ובוהו שולטים.

חמה ולבנה

כיון שניתלו המאורות יצתה חמה מגרתיקה והאירה באור שבעת הימים ותיממה בחמימת
 בראשית.

זחה עליה דעתה ונסתכלה בלבנה ביהירות ובגיאיות ופניה אש להט.
 חלשה דעתה של לבנה והחירו פניה.
 מאותה שעה לבנה פניה חירות ואורה חיר.
 באה לבנה לפני הקדוש־ברוך־הוא וקבלה:
 — ריבון כל העולמים, מפני מה נתת לחמה מאורי־אור ולי נתת אור מועט ועכשיו
 שחיר הוא הריהו מועט שבמועט.
 אמר לה הקדוש־ברוך־הוא:
 — בתי, שלך גדול משלה. למחר אומות העולם מונים לחמה וישראל מונים ללבנה. ולא
 עוד אלא שבכל חודש וחודש בני מקדשים אותך ומברכים עליך בשם ומלכות ורוקדים כנגדך
 וסימן את להם, שעתידיהם הם להתחדש כמותך ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו.
 יצתה לבנה מלפני הקדוש־ברוך־הוא ופניה מחייכות.
 ובשעה שישראל מקדשים את הלבנה ומברכים עליה ורוקדים כנגדה וטובלים ש"י
 טבילות באורה המכסיף, לבנה נזכרת בנחמתה, שניחמה יוצר בראשית והריהי משקיפה עליהם
 ממכון שבתה ופניה החירות מחייכות.
 ושר של לבנה מה לשון אומר:
 — אשריך, לבנה. אשריכם, ישראל.
 מתוך "מדרש זוטא" שבכתובים.

קודם אדם

עד שלא נברא אדם העולם למה היה דומה? לפלטרין של מלך, שטרקליניו גדולים ומרווחים ומכורים ומצוירים בכל מיני כיורים וציורים וכליהם נאים ושולחנותיהם ערוכים בכל מיני מאכלות ומשקים, שאינם עולים אלא על שולחן מלכים המושלים בכפה, וכלי־זמר מגננים כל מיני מנגינות ונעימות — ואין מי שיהנה מן הטרקלין ומן הכלים ומן המאכלות והמשקים ומן הנגינות והנעימות.

השמים תכלתם תכלת בראשית ואין מי שיוון עיניו בהם.
הארץ לובשת ירוקים ומתעטפת ירוקים ואין בהם דריסת־רגל של אדם.
מיום שניתלו המאורות חמה יוצאת שחרית ונכנסת ערבית וזה־הי־חמה נאירים ומחממים ואין מי שיאות לאורם ולחומם.
לבנה אורה מכסיף בלילה בין אלף אלפי רבבות כוכבים מזהירים ואין מי שיהנה מאור הלבנה ומזוהר הכוכבים.
נהרות נוהרים ומימיהם נמשכים ואין מי שיהנה מצינתם ומצלילותם.
אילנות עומדים בקומתם ובצביונם ופירותיהם בטעמם ובריחם ואין מי שישב בצלו של אילן ויאכל מפירותיו.
חטים יפות עומדות בקמתן ושבליתן מלאות ואין מי שיקצור ויעמר וידוש ויזרה ויטחן ויאפה ויוציא לחם מן הארץ.

יין משומר בענביו ואין מי שיברך עליו.
צפרים מזמרות ביערות בראשית ואין מי שיהנה מזמרתן.
שור לחד עשב ואין מי שיתן עליו עול ויחרוש בו.
פרה רועה ועטיניה מלאים חלב ואין מי שיחלבה וישתה מחלבה.
צאן טעון צמר ואין מי שיגוזו ראשית הגז.
סוס רועה באפר ואין מי שירכב עליו.
חמור חועה ואין מי שיאכפו ויטעינו.
תרנגולת מטילה ביצים ואין מי שיאספן.
כל הבריאה כולה צועקת בקול ההולך מסוף העולם ועד סופו:
אדם! ... אדם! ...

אותה שעה עלה במחשבה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא לברוא אדם. אמר:
— יבוא בן־מלך וישבע מטובו של מלכו של עולם.

רשימות

על ליאון בלום

שלמה ביקל

מנהיגיהן ודובריהן של המפלגות השמאליות ברפובליקה השלישית חולשה יתירה היתה להם לרוח היעקובינים ולמסרתם. המפלגות הפדוליטאריות ראו עצמן כיורשי קלוב היעקובינים, שכפה על המהפכה הצרפתית הגדולה דרכים קיצוניות יותר ויותר ועד רובאספיאר הגיע. אך לא פחות מהן חבצו לעצמן גם המפלגות הבורגניות, ואפילו עמדו זרת אחת שמאלת מן המרכז, זכות על מורשתם הרעיונית של היעקובינים. לקומוניסטים היו מאראס ורובספיאר אבות, הפרופאגאנדה הדינאמית וגיבורי חלומות הדיקטטורה שלהם. לסוציאליסטים היתה מסורת הקלוב ברחוב ס"ט אונורא קץ הקיצין לכל זכויות יתר סר ציאליסטיים וגיוסם הדמוקראטי של מצוקת ההמונים ושל רצונו הפוליטי של העם. ואולם גם המפלגה המתקראת באותו שם משונה, ראדיקאל-סוציאליסטים ושמנהיגה הוא אדוארד תארי, וכן הקבוצה הקטנה ממנה שמינין, המתקראת בשם מזור לא פחות, רפובליקנים סוציאליסטים" (ושעמה נמנו עד מותם המתימתיקאי וראשי-המיניסטרים הרב-פעמי פול פאני לארא והמדינאי הנודע ארסטיד בריאן) — בורגנים שמאליים אלה אף הם ינקו מסורתם מאותו קלוב מהי פכני בכנסית היעקובינים שבפאריס, מסורת רפובליקנית ואנטיקלאריקאלית שאינה יודעת פשרה.

אך האמנם היתה רוח היעקובינים המושלת ברפובליקה השלישית, שמרבית שבעים שנותיה היתה מונחת בידי מפלגות שמאליות וכמרשמאליות?

דומני שהבקי מעט בהיסטוריה המדינית של הרפובליקה השלישית ומי שהיה עד לעשרים או שליר שים שנותיה האחרונות יודה בעל כרחו כי היעקוביניות לא יצאה בה מגדר הדיבור והזיסטה של הסקסים ומפקדיהתעמולה. בששת ימי המעשה של המדיניות הצרפתית היה שולט לא רוח הקנאות היעקוביני אלא ה"אופורטוניזם" הוירונדיסטי. רוחה המדיני של הרי פובליקה השלישית היתה רוחם של אותם הפרקליטים המפורסמים במהפכה הגדולה, שרובם יצאו מן החבלים האטלנטיים גורמאנדיה ווירונדה ושנלחמו שכם אחד עם היעקובינים לשם ביטול כל זכויות יתר הכרוכות במעמד וביחש, אך נגדם לשם קיום ערך היחיד האנושי שהיה חפשי מן הסירור של "הצדק" והפרוי

פאגאנדה ההמונית, אכן ידם של הפרקליטים הוירונדיסטים (וארנא, בריסו, בארבארו, רולאן וכו') היתה אז על התחלונה. גורלם היה כגורל כל מתנגדי היעקובינים שלא ענו אמן בפיה מלא אחרי רובאספיאר. אך את מחיר נצחונם הומני שילמה צרפת בשנים מרובות של ריאקציה פוליטית: הקונסוליה הנפוליאונית והאימפריה ואחריה המלוכה הבורגנית המתחדשת.

הרפובליקה הצרפתית השלישית, אשר עלתה יקמה על חרבות האימפריה של נפוליאון השלישי ונתקיימה עד לבגידתם של לאואל ופאטאן, עמדה מבחינה פוליטית על הקו הוירונדיסטי. בתוכה עלה וגבר רוחם של עורכי-הדין הנמלצים אנשי בורדו ורואן, אשר הכרה מהפכנית חוברת בהם עם ניב ספרותי מלוטש, מלחמתיות שנונה עם שאר-רוח פילור סופי וביטחון-עצמי בפלגתי עם מבט של ידידות על האמת, תצמח זו כאשר תצמח. לא הקיצוניות היעקוביניות, אלא דוקא רוח הפשרה הוירונדיסטית היא שהיתה, כמדומני, גם הכסיס הרוחני המדיני של המלחמה למען דרייפוס. היעקובינים במובן של הביטחון העצמי המפלגתי והדגמאטיקה הרעיונית היו אותם אנשי-הימין, אשר ה"אמת" של הגנראלים היתה קדור שה להם, וכן איתם הסוציאליסטים סביב זיל גאד, אשר גילו אדישות גמורה לענין דרייפוס, לפי שלא רצו להתרועע עם האמת, אם לא בגנם צמחה.

אזירה וירונדיסטית זו גרמה שבהיים המדיניים כרפובליקה השלישית השתתפו אנשי מדע, פילוסוף, פובליקנים ואמנים וסופרים במספר רב כל כך. ברפובליקה השלישית לא גבה קיר בין ספסל המיניסטרים ובין האקדמיה למדעים, כבארצות אחרות. בצדם של הפוליטיקאים שהם בעלי מלאכה אחת בלשו על ספסל המיניסטרים בפלמנס אנשי האמנות והמדע, אנשי הכתיבה להרמוניה הרוחנית. בדור האחרון לבדו הקימה הרפובליקה השלישית ראשי-מיניסטרים כמתמטיקאי סול פאנלארא, ההיסטוריון לואי בארטו, והיסטוריון המוסיקה ומבקר-ההברה ליאון בלום.

ככל אנשי המדע והספרות שאיכלסו את החיים הכדיניים של צרפת היה היהודי ליאון בלום לא רק הרגיל ביותר, אלא גם מי שהגיע להרמוניה הרוחנית הנמצלת ביותר. הריני מטעים היהודי ליאון בלום -- אף על פי שלמעשה התחיל בלום מתעסק ביהדותי רק ברכע המאה האחרון מתוך שבעים ושמונה שנות חייו, יסכן, לגופו של דבר, לא היה מכשול

הצדק ליחיד החי, לנפשו ולרוחו ולזכות חירותו מופשטת וחיוורת מבחינה אידיאלית היא הברית החד-שה: היא דת הקדושה, ממשית וקרובה לחיים היא תורת ישראל: היא תורת הצדק, קדושה פירושה משמע תר-צדדיות, משמע קנאות, שלטון הטיור של רעיון ודוגמה על האדם. הצדק אינו יודע עיקרים נוקשים, ציפור-נפשו של הצדק היא האדם וחיו, אם זו ציפור-נפשו, הרי הצדק הוא „אופורטוניסטי“, הוא „זירונדיסטי“, הוא מוכן לא אחת לפשרה עם פרוגר-רמות ואידיאות, ובלבד שלא יקופה הדבר אשר הוא מטרתן הראשונה והאחרונה של כל האידיאולוג-גיות והפרוגרמות: האדם וחירותו, האדם וערכו הא-בושי.

שתי המורשות הללו — המורשה הצרפתית של הצהרת זכויות האדם, אשר מהירותיה אין לגרוע בשל איזה „הכרח“ שהוא, לא עכשו ולא אחר-כך, לא מבחינה רעיונית ולא מבחינה טכסי-מלחמה; והמורשה הנבואית של הצדק, אשר הוא התיקון הסוציאליסטי והערובה לערך האדם וחירותו — שתי מורשות אלו לא רק סייעו לבלום לפתח את שיטתו הפוליטית אלא היו ליסודות האורגניים של רוחו. הן עזרו לו להתגבר על כל המכשולים בדרך להרמוניה רוחנית ולאיון נפשי. הן נתנו ליוצר בלום את הכוח לעצב את מלאכת-המחשבת העיקרית שלו, היא האי-שיות האינטלקטואלית והמוסרית ששמה ליאון בלום. הוא גבר על כל התסביכים הרגילים שבשנאה עצמית של יהודים ושבקשירת כתרים עצמית של יהודים. לא זו בלבד שלא הכחיש את יהדותו מלכתחילה, אלא ניסח אותה כחלק בלתי-נפרד מן האידיאולוגיה הפוליטית והתצורה האישית-הרוחנית שלו. בשעה שבן-דורו של בלום, הסופר המפורסם אנדריי ז'יד, שבין שאר כשלונותיו (אדישות ללא-פשרה כלפי דריי-פוס, קשירת-כתרים בתחילתו לסטאלין וכיו"ב) נכשל גם בכמה וכמה אמירות אנטישמיות, מנסה בספר השני ל„יומנים“ שלו להוכיח שבעיני חברי-לעט ליאון בלום „הגזע היהודי הוא עליון, קרוי למשול, לאחר שמשלו בו זמן רב כל כך“, וכי הוא, בלום, „רואה לו לחובה לעמוד בכל כוחו למען נצחוננו“ — הרי בזה לא גילה ז'יד איזה פשע סמוי של בלום, פשע דביקור תו ב„עם זר“, בלום עצמו גילה את „נאמנותו הכפור לה“ — למעלה מעשר שנים לפני שרשם זאת ז'יד ב־24 בינואר 1914 ב„יומניו“. ז'יד רק פסל וסילף את דביקתו של בלום בעם היהודי, סילף במזיד ובכוונה אנטישמית. בלום כל ימיו צרפתי היה, פטריוט חם ונאמן לצרפת, שנסתכן בסכנות וסבל יסורים יותר מרוב הפוליטיקאים ואנשי הרוח הצרפתיים, תמיד בכללם.

גדול יותר לאותה הרמוניה רוחנית מן המוצא היהודי הזה, אשר רגש החשיבות האנושית הכריח אותו לזכרו והמולת התעמולה האנטישמית לא נתנה לשכחו, אם בלום גבר על מכשול זה של יהדותו יותר מיהודים מתבוללים אחרים בדורו אף הגיע, כיהודי יחיד בתול-דות צרפת, עד לכהונה הרמה של ראש-תמיסטרים, הרי גם דבר זה בא בלי ספק בזכות האוירה הוירוז-דיסטית המתונה של הרפובליקה השלישית, אך על הכל בזכות ההרמוניה הרוחנית והאיון הפנימי אשר אליהם שאף עוד הסטודנט הצעיר בלום ואשר הסופר הצעיר בלום השיג אותם במידה גדולה להפליא.

מבחינה זו של איון נפשי והרמוניה רוחנית, הרי בלום היה בבחינת נולד מהול. הוא היה בשל להרמו-ניה של רוח ולב, עוד לפני ששכלו ורוחו נתבגרו באמת.

כתברו הגדול ד'אן ז'וראס הגיע גם ליאון בלום אל הסוציאליזם מתוך תפיסת-תרבות אינדיבידואליס-טית, ערך האדם וחירותו היחיד היו הבעיה העיקרית אשר העסיקה את הסטודנט והסופר הצעיר בשיחותיו עם מורו לויסאן האר, לחירות פנימית יכול אדם לה-גיע בדי עמל גם בכוחות שכלו ונפשו הוא, אך היוכל לשמור את חירותו הרוחנית הזאת בשעה שהוא בלתי-בן-חורין מבחינה כלכלית? בלום בן העשרים עומד על כך בשיחותיו עם לויסאן האר, ובן העשרים ושמונה מבטא זאת אחר כך בספר-הביכורים שלו המלא שארירות, שיחות חדשות עם „אקארמאן“ (1901): האדם צריך להיות בן חורין גם מבחון כדי שיוכל לקיים בשלימות את המלכות הפנימית של חירותו השכלית והנפשית, כי „האדם אינו יכול לה-יות נסיך מבחינה רוחנית ופוליטית ופושט-יד מבחינה כלכלית“. במרכז הפרובלימטיקה הסוציאליסטית של בלום, מראשיתו, עומד האדם היחיד ובעיותו התרבו-רית, הסוציאליזם משמע הסרת מכשול היצוני כבד מן הדרך המוליכה לחירותו הפנימית של היחיד ולאיון רוחו, אשר שניהם הם יסוד החשיבות והתרבות האי-נושית, סוציאליזם אשר כזה אינו מניח שיכבלוהו ויסיגוהו בחוקים והכרחים כלכליים מחוכמים ומ-פולפלים, „ההכרחים הכלכליים“ המדומים וגם הממ-שיים, נעשים פסולים מכיון שהם פוגעים באדם ובי-חירותו, באדם וערכו, באדם וחירותו.

האין שמירה מוחלטת זו של האדם וחירותו בגדר רעיון מופשט יותר קדי, יהודי יותר מדי? על יהדותו של רעיון זה עמד בלום הצעיר במוקדם, אף ניסח את הדבר בספרו הראשון, „שיחות חדשות עם אקארמאן“. רוח הסוציאליזם הוא רוח נביאי ישראל, הוא רוח זכויות-האדם והצדק לאדם, סוציאליזם כזה רחוק הוא מן ההפשטה, וכי יש לך דבר אנושי ומעשי יותר מן

(מהם שנפלו שמאלה אל הקומוניסטים, מהם שנפלו ימינה אל הפאשיסטים) משום ש„ההכרחים” וההגיון של המאורעות” ציווהו על כך. שמרו אמוניהם להירות ולסוציאליזם רק אותם אנשי הרוח ועסקני המפלגה אשר שמעו ותאינו לאותו הקול היהודי הנבואי, שדיבר מתוכו של בלום, ואשר הזכיר והזהיר השכם והערב, כי מטרת כל מטרות-החיים אינה חניטת דוגמות וקידוש הפשטות רעיוניות, אלא שמירתו והבטחתו של הצדק לאדם החי.

בלום ראש-המיניסטרים טעה ונכשל בלי ספק לא אחת. אך לא באנו למנות כאן את פרטי הכשלונות וההישגים באורה הפוליטי של בלום. גניח את הדבר להיסטוריה. היא זריזה בעשית השבונות, ואולם בנוגע להישג של עצם דמותו, הריבונית מבחינה מוסרית וההרמונית מבחינה שכלית של בלום, ובנוגע לעוזי הרוח שהיה כרוך בהכרעתו בבעיה החמורה ביותר של אידיאל הגאולה הסוציאליסטית, הכרעה שהכריעה לגבי צרפת ואף לגבי חלק גדול מן האנושיות — בתחום זה אין לפקפק בפסק-דינה של ההיסטוריה: במותו הלך אחד המנהיגים האצילים, החכמים והאמיצים של הדור.

האיש אשר, אחד מקומץ צירים, הצביע באומץ לב נגד סמכויות לפאטאן, האיש אשר בעוז נפלא ומי עווד דיבר באוני צרפת והעולם מעל ספסל הנאשמים בריאום, היתה לו עוד ארבעים שנת קודם לכן החזות החריפה של היהודי שבו וגם הראיה-למרחוק לגבי התועלת הרוחנית המוסרית שרעיון הצדק הנבואי נור שא בחובו למען הסוציאליזם הצרפתי וצרפת.

קודמו של בלום, הסוציאליסט החירותי הגדול ז'ן ז'ורזס, לא עמד נוכח הבעיות המוסריות החברתיות שניצבו לפני ליאון בלום. אם הסוציאליזם הצרפתי וצרפת הצליחו לצאת, במידה ניכרת, בשלום, להלכה ולמעשה, מתוך המשבר המסוכן שצמח לסוציאליזם, בעקבות המהפכה הבולשביסטית, מתוך המלחמה בין חירות היחיד והשוויון החברתי, הרי חייבת על כך צרפת תודה לא במעט לחוש הצדק הנבואי היהודי אשר חי בסוציאליסט ליאון בלום, כל הפירושים שנתפרשה הגמרה המארכיטטית מכאן או מכאן לא יישבו, לגבי מרבית מעמד הפרעלים הצרפתי, את הפלוג'ת המוסרית בין חירות וערך מצד אחד ובין „ההכרחים הכלכליים” מצד אחר, לא אחד מן המפרשים שעמד תחילה על צד החירות, נפל אחר כך בנופלים

בשולי התוהו

אברהם בן יצחק (ד"ר אברהם סוזנה), שהלך לעולמו לפני ימים אחדים בקרבת תל-אביב, בחר ב„אדרת השכחה” מדעת, ובחירתו זו היא בלבד הכריעה בדבר, שהליכתו לא הודגשה בשער הירבים. יחיד היה, והשירה העברית תזכור לו חסדו עמה, חסד יחיד ומיוחד בשחר המאה הזאת: את חיתוך-דיבורו השירי, מחוטב ועם זה נטול כל מליצה; את תחישת הטבע החריפה בגוניה ובעושר ביטויה, ביטוי שאין עמו „השתפכות”; ועם אלה את העובדה, כי בשיריו הספורים (הם יצאי לאור במקובץ בזמן הקרוב), שבהם ניכר, בתוך השאר, גם עומק ויקתו לשירה המערבית בת-זמנה, גימא וקיפל תחתיו מהלך דור שלם בהרגשת-הלשון ובהרגשת-העולם.

הוא מיהר לפרוה—ולפרוש ועשה זאת מתוך חימרת-הדין של אצילי-הרוח, אלה „הגאים אשר גאותם עברה גבולי נפשם ותחי כענוות הלובן אחרי העלות הקשת בענן”.

שירו של חיים גורי הוא מתוך ספרו „עד עלות השחר”, העומד להופיע בהוצאת הקיבוץ המאוחד.

מולד

ירחון מדיני וספרותי

סיון תש"י כרך ה' חוברת 27 יוני 1950

131	הפוטנציאל החקלאי של מדינת ישראל ח. גבתי
	ציוני החודש:
139	קוריאא ואנהנו פ. אמיר
	במזרח התיכון:
142	„יציבות אוורית“ ותכנה הממשי י. שמעוני
148	מדינה וחברה מרדכי מרטין בוכר
154	ביכר הזכוכית טנסי ויליאמס
172	סוגיות על הייה ומותח של הגבירה לאורה . . פראנצ'סקו פטרארקה
175	החסידות ותיקונה באסתטיות ישעיה רבינוביץ
181	החברה החשאית „נצח ישראל“ וח. נ. ביאליק . . מ. זלאטקין
	רשימות:
186	על אליהו גילומב שאול אביגור
190	על גדליה אלון ב. צ. דינבורג
102	בשולי החוכרת

רפי התקיימה: 2.750 ל"י לשנה: 1.400 לחצי שנה: מחיר החוכרת 250 פרופה: שבר הסודעות: 40 ל"י העמוד, 20 חצי העמוד, 10 רבע העמוד: אין הסערבה אחראית לתוכן הסודעות: כתבייר שלא צורפה להם מעטפה כתובה ומכויילת אינם מוחזרים: הכותבת: רחוב יהודה הלוי 40 תל-אביב.